

KOSSUTH
LEVELEZÉSE

A

MAGYAR SZABADSÁGHARC
KARVEZÉREIVEL,
1848—1849^{-ben.}

Közli

MESZÁROS KÁROLY,
mint a nemzeti kormány által megbízott történetjegyző.

UNGVÁRT.
NYOMATOTT JÄGER KÄROLY BETÜIVEL.
1862.

I.

Az ország politikai helyzetének képe március havától július elejeig. A Batthyány - Kossuth-miniszterium tevékenysége. Politikai klubok, és pártok. Az egyenlőségi társulat és Zrinyicsapat Perczel Mór vezénylete alatt. Új politikai hírlapok s ezek iránya. Követválasztások s ezek eredménye.

Mig a forradalom mindinkább izmosodék az egymást marcongoló nemzetiségek véréen, nem kevésbé érdekes mozzanatokot nyujta ez időből az ország politikai helyzete, mely a megváltozott közjogi viszonyok között szintén sajátságos alakot vőn. Látunk keletkezni a sokféle nemzettöredékből egy új democraticus nemzetet, mely azonban sehogy sem tudja helyzetét felismerni, s csecsemős korának gyöngeségében csaknem öntudat nélkül tántorog az új idő túlélényes légkörében. Látjuk haldoklani a hűbéri arisztokrátiát s születésének vajadásai közt a népuralmat főleg a megyék bizottmányi üléseiben, az utcákon, klubokban, kávéházakban, a nélkül hogy az arisztokratia vezérbefolyást akart avagy birt volna gyakorolni a néptömegre, mely az urbér megszüntével egészen magára hagyatott, s mely bár rendkívüli módon örvendett és csudálkozott a szabadság ingyen nyert s nem is reménylt sokféle jótéteményein, azzal mindazonáltal, hogy mit művelnek az „ú r a k“, jóformán mit sem gondolt; sőt

gondosan óvakodott minden oly tüntetéstől, mely valami hibás elismerésre mutatott volna a nyert adományokért.

A néptömeg, valóban egészen kívül látszott állni az átalakulási mozgalmakon s a forradalmon, s abban csak szenvedőlegesen vett részt.

Azon szabadelvű hazafiak azonban kik a márciusi alkotmányt létrejönni segítették s kiknek a folytonos politikai harcúgy legnyugtalanabb ösztönük közé tartozott, új csatapiacról gondolkodtak, az az egy új politikai ellenzék-et igyekeztek szervezni a miniszterium ellen, nehogy ez hatalmának teljében s az ellenőrködés hiányában, zsarnokká fajulhasson. Ezen új ellenzék megalakulása azonban nagyon lassan ment; részint azért, mivel a márciusi napok óta sem a megyék sem a népgyűlések sem a klubok nem szültek új politikai talentumokat, a régi celebritások pedig vakmerő dolognak tartották egy oly miniszteriummal szembeszálni, melynek lelke K o s s u t h volt. —

Nyáry Pál, Madarász László, Perczel Mór, Kállay Ödön, Somogyi Antal, Madarász József, mindazonáltal már a júliusban összegyűlt országgyűlés előtt kezdtek mozogni, hogy a kormány ellen, főleg az országgyűlés tartalmára, ellenzék-et képezhessenek. De sajátoságos tünet-mény volt, hogy a közvélemény ezen férfiak törekvéseiben nem a politikai szükségesség indokait, hanem a sértett hűség boszúművét szemlélé. Azt mondák: Nyáry Pál csak azért készül ellenzék-et alkotni a kormány ellen, mivel tárcát nem kapott: a többiek pedig azért csatlakoznak vele, mivel főispánok nem lettek. A fővároshan mindenki mondta, mindenki hallotta ezeket, csak a most nevezett férfiak nem, kiket leginkább érdekelt; s a kiknek törekvéseit a vármegyékben egészen más szemekkel nézték. —

A régi jó táblabírák ugyanis, szerfölött bosszankodtak azon, hogy a miniszterium „r e n d e l e m” „p a r a n c s o l o m”-féle körlevelekkel árasztotta el a megyei hatóságokat, melyeknek egykori határtalan autonó-

miájukból a parlamentarismus mellett egyéb jogkörük sem maradt fön, mint a kormányrendeleteknek engedelmeskedni. A parlamentális kormányforma ismeretlen vala nálunk, s a municipalitást imádó hazánkfiai elrémültenek midőn tapasztalák, hogy egy kormány, melyet a felelőség terhe nyom, csaknem abszolút hatalomgyakorlatra van följogosítva. Mi lesz mindezekből? kérdezek a jó táblalírák. Hiszen, ha a miniszterek ellentmondást nem tűrő hatalommal fognak fölöttünk rendelkezni, akkor vége a megyei rendszernek; pedig, a megyei rendszer tartotta föl az ősi alkotmányt. S aztán: minden korlátlan hatalom zsarnokságra vezet.

Volt valami ezen ellenvetésekben, tagadhatlanul. Mert kétségkívüli, hogy a régi municipális rendszer s a felelős kormányrendszer, egymásmellett meg nem férhetők. Kossuth egy nagyszerű sophismával áltatta a kételkedőket s gyakran ismétlé, hogy e két rendszer megférhetősége lehetséges. Szavát azonban, mely szerint ezt kimutatandó vala, be nem váltotta soha. Nem is volt ráideje — s ezért menthető, — mivel az átélt korszak nem a rendszeresítés és alkalmazás, hanem az exigentiák és oportunitas korszaka volt. Municipalistáink csalódása azon tévedésben s önámításban állott, hogy Kossuth sophismáját meg nem érték. Mert ő csak arról beszélt, hogy a m e g y e r e n d s z e r összeegyeztethető a parlamentarismussal, de azt soha nem mondta, hogy a régi feudális megyerendszer. Ezt nem vették figyelembe régi jó táblalíráink. Pedig ő, már ápril hó 3-kán s 4-én, világosan előadta a pozsonyi országgyűlésen e tárgybani nézeteit. De, mert nálunk a parlamentarismus egészen új tünemény vala, még mindig igen sokan ragaszkodtak a municipális rendszerhez, s ez okból történt hogy Nyáry és elvtársai föllépésében a megyerendszer végső életvédelmét szemlélék sokan a megyékben.

Ezenben a miniszterium rendkívüli erélyt kezdett vagy legalább akart kifejteni, a maga hatáskörében. Teenőinek mezeje megmérhetetlen vala. Mert mint Szalay

azon időben írta, — másutt csak a kormányforma változék, nálunk valamennyi institutio. Kormányunk egy mákszemnyit sem örökölt elődétől, még a tentatató is kiszáradt, a porzó is kifogyott, nem hogy a néhai institutióknak s a leléptetett embereknek hasznát vehette volna. S aztán hozzájárult, hogy a miniszteriumban nem volt semmi bensőség semmi őszinteség, semmi egyetértés. Kossuth mindinkább növekedő népszerűségében s derülő lángeszében a többi feudális érzületű miniszterek nem néztek egyebet, mint egy újkori Mariust vagy Rienzit, ki a magának alkotandó trónt a nép vérével akarja megaranyozni. Kossuth a maga classicus képmutatási tehetségénél fogva bár ezen véleményt igen jól ismeré maga felől, nyílt törésre nem vitte a dolgot, hanem midőn eszmeinek érvényt nem szerezhetett, bosszúságában beteggé tétette magát, gödöllői magányába vonult s csak akkor jelent meg a miniszteri tanácskozmányokban, midőn a sajtó és utcai közvélemény mármár sebzőleg verdesé a kormánytestület füleit. Valóban csak az igazságügyi miniszterium codificaló osztálya volt az, mely ez időszakból maradandó nyomu művet hagyott hátra. Deák Ferenc ig. ü. miniszter vezetése mellett mint osztályfőnök Szalay László, Kemény Zsigmond báró s Csengery Antal hírneves publicistáink közremunkálásával rendezé a sajtóvétségek fölött ítélő esküdtisékeket. A munkálat már 1847. ápril 29. kiadatott. S megjegyzendő, hogy az 1844-diki törvényjavaslattól öröklött hiányai mellett, sem mutathatnak föl az európai codexek tisztább, szabatosabb törvényhozói nyelvet s világosabb szerkezetet.

A egész büntető eljárási rendszer a legszebb logikai rendben gombolyodik le az olvasó előtt.

A közkormányzati ügyek szintén gyors és rendező kezekre vártanak. Mert eddigelé valamint a hadsereget érdeklő minden ügy, ugy a pénz, külviszonyokat érdeklő, bánya, közoktatási s egyházi ügy is az ország rendörhatóságával együtt a Bécsben székelő udvari cancellaria kezében volt összpontosulva mely miután Budapestena miniszteri-

am megalakult, teendőinek egész halmazát lerázta magáról. Mindezek között azonban legtöbb nehézséggel járt a pénzügyek rendezése. Mert Magyarországnak mindez ideig oly nemű pénzügyi kormányja, mint milyen a jól rendezett államokban szokot lenni, nem volt, s Ausztria e részben e honnal majd mint meghódított tartománynyal bánt, majd úgy, mint valami önálló statussal. Még kuszáltabb s rendezetlenebb állapotban jöttek át a hadügyek, mivel Magyarországnak külön nemzeti hadserege szintén nem volt, s ezt újból kelle teremteni. Pedig egy nemzeti hadsereg megteremtése már a priori föltételezé egy országos financia létezését, a minek pedig e percekben még csak alapja is alig volt. Magyarország közigazgatási gépezetének hajdani egyszerűsége rendes adót alig kívánt; ennek szükségleteit a közjövedelmek kirendelt forrásai bőven fedezék; hanem a honvédelem volt a legnagyobb, ez volt a mindennapi folytonos áldozatot igénylő rendes közteher, mely közterhet azonban mindaddig míg az állandó hadseregtartás rendszere meg nem örökösteték, s mindaddig, míg a nemesi kiváltságok érdembőreül a katonáskodás szolgált, - kirekesztőleg a nemesség viselte. Azonban, bár 1715-ik év óta a honvédelmi rendszer megváltozott, s bár a közteherviselés egész súlya, vérben és adóban a népre nehezült, egy országos financia, vagy külön nemű hadsereg létre nem jöhetett.

Nagyon természetesen történt tehát, hogy midőn a márciusi alkotmány által Magyarország e részben is önnön gazdájává lőn, ki nem kerülhete némely surlódásokat a bécsi miniszteriummal szemközt. Így történt, hogy már apr. hó 7-én, tehát csaknem mindjárt a magyar felelős kormány megalakulása után, az osztrák miniszterium egy *pro memoria*-féle iratot intézett a magyar kormányhoz, melyben ezt fölszólítja, rábírni az országot, hogy a birodalom adósságainak egy részét vállalná el. Ausztriának adóssága ekkoron mintegy 1200 millio frtra rugott, s a birodalmi kormány azt kívánta, hogy a népeség arányához képest Magyarország ezen összevegből leg-

alább 200 millio frtot venne át, avagy fizetné ezen összegnek 5-tös kamatját tíz millió forintban. Előre lehet látni, hogy ezen kívánság sem a kormánynál sem a nemzetnél nem fog viszhangra találni. Mi közünk nekünk Ausztria adósságaihoz, melyek tudunk s akarattunkon kívül tétettek s melyek csak romlásunkra fordítottak? És érdemel-e segedelmet egy oly állam, melyet sem az 1811-diki statusbanquerott égbekiáltó rendszere sem a párizsi békekötés tömérdek kárpótlásai (mikből mi magyarok iszonyu áldozatainkért egy fillért sem, csak egy utacsát, egy egy ipariskolát sem kapánk osztályrészül), sem a későbbi financoperatiók, sem a harminc esztendő béke, sem a birodalom népeinek adóterheltsége, sem hazánknak indirect adókkal folytonos kiszivattyúzása, oktalan gazdálkodása rémitő következményeitől megóvni nem tudott? Ily szellem nyilatkozott a hazafiak között, s a miniszterium elég gondos volt ezen szellemmel szembe nem szállani.

Nem kevesebb nehézséggel kelle küzdenie a pénzügyminiszternek a financialis viszonyokból származott zavarok miatt. Mert a magyar pénzügyminiszterium ép oly időszakban kezdte önálló működését, midőn a birodalmi kormány sem a maga zárszámadásait, sem újabb budgetjét meg nem tevé, s így biztos alapot a magyar financiához sem nyújthatott. Azon pénzösszeg, melyet a bécsi miniszterium a magyar kormány rendelkezése alá bocsátott, már magában is igen csekély vala, s azon körülmény, hogy a bécsi Central-Finanzverwaltung a magyar bányák, - só, - és dohánygyedáruságból befolyó jövedelmeket még ekkor is magánál akarta tartani, folytonosan éleszté a két kormány közti viszályokat. A vám- és kereskedelmi viszonyok szintén sürgős megoldást igényeltek. Mert tudni kell, hogy Ausztria hatalmas vámserompókkal vette körül Magyarországot s ipari és kereskedési cikkei tetszése szerint fizettette ezen hon lakosai-
val. A magyar ellen föllálitott ezen súlyos vámviszonyok azért voltak; mert a magyar nemesség eddigelé adót nem

fizetett; nem viselte a közterheket mint az ausztriai tartományok lakosai s ez okból történt, hogy Ausztria a vám alakjában adóztatta Magyarországot. De bizonyos, hogy ezen, a nemzet akarata mellőztével rátolt adóztatás egyenes alkotmány - törvény s fejedelmi esküvel ellenkező eljárás most már annál kevésbbé volt tűrhető, mivel Magyarország a márciusi törvények által egészen önmaga urává lön.

Mindezek közt a pénzügymiszter legnehezebb föladata volt tagadhatlanul a szükséges pénzérő kiteremtése, mihez a mostani körülmények épen nem voltak kedvezők, jóllehet annak halaszthatlan szüksége a közkormányzat minden ágában sürgető módon nyilatkozott. Magyarországon ugyanis kevés mennyiségű huszas és arany kivételével forgalomban csak osztrák papír pénz volt ekkor. Kossuth föladata volt tehát, az országot e részben is emancipálni Ausztriától, mert erre már azon körülmény által is szorgalmazva lön, hogy az osztrák nemzeti bank pénzjegyeinek értéke szintén napról napra alább szállt. Hogy mily tervet készített e végre a pénzügyminiszterium s mily szerepet játszottak Magyarhon ezen végzetes napjaiban a nemzeti bankjegyek, alább láthatjuk, az országgyűlés megnyílása alkalmával. De adót sem fizetett senki, s egy új adórendszer szintén ki nem volt dolgozva, mivel e honban az adókivetés legfőbb kellékei s föltételei, a kataszter és telekkönyvvezés t. i. még mindig hiányzottak, s márciustól kezdve idő sem volt réa hogy behozathassanak. Kossuth tehát, hogy a mindinkább tornyosodó veszélyek között megmenthesse a hazát és földözhesse legalább a napi költségeket, a nemzet nagylelkűségére appellált; önkéntes adományozásokra szólítá föl a honpolgárokat, aláírási ivateket nyitott, s népgyűléseket tartatott, gyűjtés végett. Pesten a muzeum udvarán Rottenbiller Lipót tartott népgyűlést s hívá adakozásra a főváros lakosságát, s a lelkes polgármester szavára alig néhány óra alatt 300,000 forint gyűlt össze; Széchenyi István gróf őseitől öröklött ezüst s 12,000. forintot

érő asztal- s étszereit; Bathányi Lajos gr. s miniszterelnök horvátországiegyikuradalmának összes évi jövedelmét ajánlá föl; a hazafias érületű Kecskemét városa pedig 80,000 ezüst forintot adományozott. De nem kevesebb készséggel hozták meg áldozataikat a hon oltára más városok és polgárok is, hogy beteljesedjék, miszerint teremő erő van a hazaszeretben, s az ily szeretet mindenkor biztosítéka a nemzeti közüdvnek.

A hadügyminiszternek épen nem volt kellemesb állása, mint Kossuthnak. Mészáros Lázárnak, ki csak ápril hó végén érkezett meg Olaszhonból, már első belépésénél kettős missio nehezült vállaira. Egyik teendője volt egy új nemzeti hadsereget teremteni, a másik nehéz föladata a lázongó szerbeket és horvátokat fegyvererővel birni engedelmességre a magyar kormány irányában. Az első annál nehezebb s mindaddig kivihetlen volt, míg a magyar ezredek vissza nem hivattak Olaszországból, a mi pedig Ausztria egyéb tartományainak lázongása miatt nem kis sé hátráltaték. Ehez járult még azon sajátságos helyhezet is, hogy a magyar hadügyminiszter hitte, miszerint az Olaszországban állomásozó nemzeti haderővel is rendelkezhetik, a mely haderő fölött pedig tényleg a bécsi miniszteriumtól függő osztrák tábornokok paranesnokoltak. Más oldalról maga Mészáros is jól belátta, miszerint az lehetetlen, hogy ezen bonyolult helyhezetből jogszerű úton kievickélhessen, s hogy akkép oldhassa meg a főnforgó csomót, mikép a magyar nemzeti hadsereg is rögtön megalakittathassék s az osztrák hadrendszer is ép-ségben maradjon. Azt gondolta tehát, hogy valami félrendszer szabály által legalább ideiglenesen kisegíthetdi magát. Így történt hogy a bécsi és budapesti ministeriumok hallgatag beléegyezésével, a magyar ezredek Olaszországban maradtak, mialatt a magyar hadügyminiszterium azon fogást használta föl, hogy saját joghatóságát minden Magyarországon állomásozó magyar, olasz, német, tót s egyéb hadcsapatokra kiterjesztette. Ezen fogás oportunitási szempontból helyesnek látszott ugyan;

de végeredményben azt mutatta, hogy a becsületes és tudós hadügyminiszter sok jó akarattal és tudománnyal birt ugyan; de a politikai viszonyok változásának dynamikájához semmit sem értett. Mert a politikai viszonyok átalakulása oly furcsa helyzetbe hozta a katonaságot, hogy miután Bécsben és Budapesten is külön önálló kormányhatalom létezett, nem tudta magát tájékozni hogy melyiktől függ hát? E tekintetben nem tudott irányt adni a hadügyminiszter. S mi következett ebből? Az: hogy mind Magyarországon mind Erdélyben, nem tudván magát mihez tartani a rendes sorkatonaság, a szabadságharc iránt teljesen közönyössé lön, ezen utat gondolván arra alkalmasnak lenni hogy egy részről a hazaárulás bűnvádját kikerülhesse, más részről az osztrák kormánynak becsületbeli esküjét meg ne szegje. Így történt: hogy azon tábornokok és főtisztek a kik még az ausztriai kormány alatt vállaltak hivatalukat, s a kik nem is voltak mindnyáján magyar származásnak (sőt a legkevesebben), a dolgok ezen kétes helyzetében, a nemzetiségek testvéreharcában, mint becsületes katonák más mentő csolnakot nem ismertek, mint a szenvedőleges és közömbös tartást, a mi természetesen a magyar szabadságharc ügyének csak ártalmára szolgált. Számos példák és esetek igazolták ezt, mindjárt a forradalom kezdetén. Lederer tábornok s az ország hadparancsnoka, meglepetvén a márciusi mozgalmak és eredmények által, rendőri tekintetből mind a folytonos népgyűlésezések mind az önmagát emancipáló sajtó iránt némi korlátozó intézkedéseket tévén, lázongó tömegektől támadtatott meg, irtóztató macskazenével infesztáltatott Budán, s a katonaság nem csak bántalmaztaták de provokáltatott is. A szabadság borától elmámorosodott tömeg törvényhozó s végrehajtó biróság képében lépett föl. S mi lön következménye? Az, hogy 10—20 egyént a fegyveres katonaság mely Lederert s önmagát oltalmazta, leszúrta, megsebesített, s e tény miatt a többi más nemzetiségű főtisztek is elidegenettek magyar szabadságügytől! Ezeknek másik következ-

ménye lön, hogy később csak árulást, bizalmatlanságot s képmutatást tapasztalánk mind azon főtiszteknél, kik valaha mint „osztrák“ katonák tettenek esküt. A kivétel nagyon kevés volt, s azon osztrák régi tisztekben, kik a szabadságügyhez csatlakoztak, szintén semmit sem nyert a nemzet.

Lederer Budáról elfutott, s mialatt Olaszországból Mészáros megérkezett volna, Oettinger tábornok vette át a magyarországi hadügyek vezetését. A háj ebre volt bizva; s miután Oettinger maga is tapasztalta és érezte, hogy őt a nemzet csak úgy nézi a forradalmi színpadon mint zsidók Saula próféták között, csakhamar leköszönt. Erdélyországban Puchner parancsnokolt, s bár V. Ferdinánd királynak külön kézírata folytán az erdélyi haderők fölötti hatalomgyakorlat is a magyar miniszteriumra volt bizva, Puchner mégis, titkos sugalmak következtében nem Budapestről fogadta az utasításokat, hanem Bécsből. Hasonló szellem vezette Bácskában s Bánátnban is az osztrák főtiszteket, különösen Bechtold és Piret tábornokot, továbbá Dreiham és Blomberg ezredeit, kik föl sem vették a magyar miniszterium rendeleteit. Csupán Kis Ernő, a dúsgazdag bánáti birtokos s ekkor még osztrák ezredes, viselte úgy magát mint hazafi, ki teljes hűséggel engedelmeskedék a magyas kormánynak s a kinek példáját számos huszáresapatbeli tiszt is követte az alvidéken.

A legkomolyak alakot azonban a horvát határszéleken öltötték a viszonyok. A magyar kormány Hrabovszky tábornokot küldte ide biztosul, fölhatalmazván őt az itt állomásozó összes hadesapatok főparancsnokságával. Ámde, ezen csak nem mind horvátok, szlavoniták s határőrökből álló hadesapatok mit sem akartak tudni magyar kormányról és magyar hadparancsnokságról, s kevés kivétellel Jellachich zászlói alá sorakoztak, mivel mint bánjokat, csakis ezen férfiut tartották törvényes és legfőbb parancsnokuknak. És jóllehet egy cs. királyi leirat által ezen férfiú már május 7-kén oda utasították, mi-

szerint az 1848: III-ik törvényeikk értelmében a királyi helytartó s a magyar miniszterium iránt kellő hódolattal és engedelmisséggel viseltessék; s jóllehet hogy Hrabovszky nem csupán a királyi helytartó István főhercegtől volt kiküldve Horvát- és Tótország egész területére biztosul, hanem egyszersmind magától a királytól: emez a konokul ellenszegülő bánnal szemközt senmi erélyt s hatást sem tudott kifejteni. Így állott Magyarország és Horváthon kivont karddal s szemben egymással a széleken a nélkül, hogy egyik a másikat megtámadni merte, vagy a kormány a pártütés mindinkább gerjedő tüzét elfojtani képes lett volna. Elvégre elhatározta magát a miniszterium a rakoncátlan bán ellen erélyesebben föllépni, parancsot adván t. i. Hrabovszkynak, hogy Jelachichel, ha ezt a törvényes engedelmisségre visszatéríteni nem tudná, úgy bánják mint felségárulóval; meghagyta azonban egy záradékban azt is, hogy szigorubb eljárást csak akkor alkalmazzon, ha s a midőn Jelachich magát esakugyan úgy viselné mint felségáruló. Előre lehetett látni, hogy ezen félrendszabály eredményre nem vezetend, a mi a következő fejlemények által csakhamar igazolva is lőn. Mert Hrabovszky, hogy az alkudozások megszakadt fonálát újra fölvegye, fegyveres csapatával benyomult ugyan Horvátországba, de az első találkozásnál Jellachichel, a horvát előőrsöktől épen nem fogadtaték barátságosan, s midőn látta hogy itt fölfegyverzett lázadókkal van dolga, eleget velt tenni kötelességének, hogy a háromegy királyság félrevezetett lakóihoz kiáltványt intézett, s azokat a rend, nyugalom s törvények megtartására utalta. A Bécs Budapest és Innspruck közötti tárgyalások szintén nem eredményeztek többet, mint azt, hogy V. Ferdinand király május hó 19-én „a d a u d i e n d u m v e r b u m r e g i u m“ idézte Jelachichot, június hó 10-én pedig egy fejedelmi manifestumban letette báni hivataláról s megfosztotta minden rangjától és címétől. Azonban midőn a fejedelemnek eme parancsolata a horvátokhoz lement, már annyira el voltak bódítva, hogy ismét azt mondanák:

ez nem a király akarata; a terroristicus magyar kormány kényszerítette a királyt oly szavak mondására melyeket ő nem értett. S így a lázas szellem megint friss elemet nyert. Ezt mind tapasztalva, azt gondolá a magyar miniszterium, hogy meg kell kísérteni, ezen ürügynék minden alkalmát elvágni, s ezért kéressel járult a felséghez, hogy mintán Jelachich és párthivei nem csak a hajdan hatalomban volt, most pedig megbukott camarilla körébe tartozóknak titkos szitogatásaira hivatkoznak, hanem még a dynasztia némely tagjairól is azt mondogatják, mint-ha kedves volna előttük a pártütés, tehát egy, a dologban közönyös s minden gyanun felül álló főherceg kísértené meg a kiegyenlítést s a nép fölvilágosítását. És ezért János főherceghez fordult a miniszterium, vagyis inkább arra kérte a felséget, hogy méltóztatnék ugy intézkedni, miszerint a dynasziának egy oly tagja, kinek a fejedelem iránti állására nézve a gyanusítás legkisebb ürügye sem foroghat fön: menne el Horvátországba, és személyesen adná a seregeknek és a nép küldötteinek tudtára, hogy valósággal az a fejedelem akarata, a mi a június 10-diki manifestumban kijelentetett. Kinyilatkoztatván egyszerűsmind, hogy ha János főherceg Horvátországba menve fölvilágosítja a népet a felség világos szándokáról, a miniszterium részéről bizvást kijelentheti: hogy a mi jogszerű és méltányos kívánság forog fön, nem egyes pártütők, hanem a horvát nemzet részéről, azt a miniszterium szívesen pártolni, s amennyiben törvényes hatásköréhez tartozik teljesíteni kész; amennyiben pedig hatáskörét tudhaladná az országgyűlés előtt örömet eszközölni fogja. A király a miniszterium ezen fölhívása következtében János főherceget erre megbizta, s János főherceg az eljárást elfogadta. Azonban meg kell említeni, hogy eljárásának első része t. i. a horvátoknak a hely színén, élőszóval a dynasztia egyik tagjának a szájából a király akarata iránti fölvilágosításra nézve, a főherceg lépést nem tett. A kiegyenlítésnek tekintetéből azonban fölszóllított a miniszterium: mondaná meg, mit volna hajlandó a hor-

wátok irányában tenni. Ily értelemben írt János főherceg István főherceghez, ki János főhercegnek ezen fölszólítását a miniszteriumnak hivatalos tárgyalás végett kiadta. A miniszterium tárgyalta azt, és a nádor-királyi helytartónak a maga politikáját s a maga nézetét e tárgyban beadta azon kéréssel, hogy ő fensége a nádor a külügy-miniszterium útján ezen nézeteket János főhercegnél mozdítsa elő. János főherceg közbenjárása azonban semmi eredményre sem vezetett, mert a horvátok egyenesen azt kívánták, hogy ha kiegyenlítésről van szó, tehát Magyarország részéről minden hadi készülétek szüntessenek meg, a mit a kormány természetesen nem teljesíthetett.

Ez alatt Jellachich egész erélylyel folytatta a horvátok fölfegyverzését, mi a magyar kormányt hasonló tevékenységre serkenté. A rendelkezés alatti sorkatonaságon kívül 12,000 önkénytes honvéd állíttatott ki; a törvényhatóságok föl voltak szólítva a nemzetőr-seregek mobilizására s Csányi László országos biztos a Dráva partjánál oly tekintélyes haderőt vont össze, hogy a horvátok bármennyire sovárogtak is a szép magyar föld kenyerére s borára, a határon átlépni nem mertek. Azonban a mint az első honvédesapatok megalakultak s a pesti Károly-laktanyában helyet foglaltak, ezek és a szinte ott szállásoló olasz sorkatonaság között véres csatapaté tört ki. A laktanya kapuit magokra zárván a küzdő felek öldöklő tüzelést kezdték egymás ellen, mialatt a puskaropogástól megrémült lakosság félreveré a harangokat. Este kezdődék a titokteljes harc s más nap reggel 9 óra tájban lőn vége. Csak a hadügyminiszter Mészáros Lázár személyes közbenjötte szüntette azt meg, midőn már 20 24 halott borította az udvart. Sokan a reactio mesterkedésének tulajdoníták e kravalt, de alaptalanul. Az egész onnan kerekedett, mivel az njonc honvédek jobban voltak fizetve mint a rendes katonák. Ez irigykedést és veszekedést idézett elő, a mihez még az is járult, hogy a honvédek mintegy magasb rangu katonáknak tartván magukat, sem fegyelmet tartani sem a rendes katonák-

nak nem akartak engedelmeskedni. Lecsitittatván a baj, a rendes katonák aztán a komáromi várba tétettek át, a honvédek pedig azonnal a csatapiaera küldettek a rác lázadók ellen. Ezen eset tüstént azon gondolatra vezette a tüzesebb hazafiakat, hogy a rendes csapatokat, kik az osztrák fegyelemmel az osztrák érzelmeket is magukkal hozták, oszlattassanak föl, s tétessenek nemzeti lábra. Ezen nézetnek azonban Mészáros Lázár határozottan ellenszegült, s huszonöt évi katonáskodása alatt szerzett azon tapasztalására hivatkozott, miszerint egy nemzeti hadsereget nem lehet rögtönözni, s már ahhoz is évtizedékek kívántatnak, miszerint a katonaság fegyelemhez szokják. Ezen nézetet vitatta később az országgyűlési tanácskozmányokban is. Az ország fő erősségei, mint Komárom, Arad, Pétervárad, Temesvár, Eszék s Munkács szintén gyanus kezekben voltak; de Mészárosnak ahhoz sem volt bátorsága, hogy azok osztrák érzelmű parancsnokait eltávolítsa. A jó öreg még akkor sem hitte hogy a forradalomban él, midőn abban térdig járt.

Míg ezek a kormány körében és azon kívül történtek, számos hazafi a juliusra kitűzött országgyűlésre pártalakításhoz fogott. Elsőbben is klubok keztek képződni, aztán hirlapok létrejönni, a közszellemet vezérlendők s a forradalmi tüzet szitogatók. Legelső lett volna ezen klubok között a „demokraták” illetőleg Vasváry Pál egy fiatal s jeles népszónok klubja, mely klubban azonban a márciusi napok után semmi hatást sem tudott a közvéleményre gyakorolni, s julius felé már föl is oszlott, minthogy tagjai honvédekké csaptak föl.

Sokkal jelentékenyebb szerepet játszott s nagyobb befolyással bírt az „egyenlőségistársulat” melyet Mészáros Károly a jelen sorok írója tervezett. Ezen klubbnak több mint ezer tagja volt, köztük mintegy harminc képviselő. Elnöke Madarász László, titkára Mészáros Károly. Ezen klubból alakult az ugynevezett Zrínyi-csapat Perczel Mór vezérlete alatt, mely csapat első nyitotta meg a horvátok elleni táborzást. Birt ezen

társulat saját közlönyével is a „Radice alla p” és „Népelem” című hírlapokban, melyeket Rosty Zsigmond, Mérey Mór, Madárász László és testvére Madárász József alapítottak s adtak ki.

Kossuth szintén alapított ezen időszakban egy új hírlapot „Kossuth hírlapja” cím alatt melyet az ügyes tollú Bajza József szerkesztett. Ábrányi Emil „Jövő” című hírlapot szerkesztett, melyet azonban nem ő, hanem Mészáros Károly, Horarik János és Töltényi Miklós alapítottak részvény útján. Zerffi Gusztáv és Nádaszkai Lajos „Ref orm” című lapjuk által szólottak a közügyekhez, meg Pálffy Albert „Marcius Tizenötödike” című lapjában pikáns, mardosó és senkit nem kímélő modorban adá elő a napi eseményeket. Mindezen lapok iránya a ferradalom és felforgatás volt, a szóteljes értelmében s szerkesztői a radikál reformok apostolai.

Közelegvén az országgyűlés megnyílása, a népképvisélet alapján választattak a követek, s e választás nemzetiségi tekintetben, valóban igen fényesen ütött ki a magyar nemzetre nézve. A többi nemzetiségek mintegy meglepetve az események rohamától épen nem igyekeztek magukat kellőleg képviseltetni; Horvátország Tótország s a katonai határvidék pedig senkit sem választott az országgyűlésre. Ujabb lángelmék azonban sehhol sem mutatkoztak, sőt miután napról napra nagyobb események hömpölyögtek a közélet deszkáin, még azon férfiak is törpéknek látszottak, kiket csak kevéssel ez előtt megszoktunk óriásoknak tekinteni. A csatatér sokkal termékenyebb volt e tekintetben: az mindennap mutatott fel egy-egy új hőst, s a nemzet csak most kezdé érezni, hogy azon nemes vér mely e hon megszerzésében s fentartásában patakonként omlott, nem fogyott még ki örökre a századok harcaiban.

II.

Kossuth első levele Görgeihez, melyben ennek önálló parancsnoki állást ígér, ha az előrenyomuló horvát hadtestet megsemmisíti. Görgei vádlevele Kossuthoz Perczel ellen. A horvát hadak lefegyverzése. Összekoccanás Perczel és Görgei közt.

Hazánk legutóbbi forradalmát illetőleg, Kossuth diplomaciai levelezése a horvátok beütésével kezdődik süriiben. Azon titkos levélnek előzményeit, melyet Kossuth legelsőbben intézett Görgeihez, emez utóbbi következőkben adja elő *):

Azon első jelentékenyebb ütközetek után, melyeket a magyar hadcsapatok 1848-dik év szeptember havában Pákozd, Velence és Sukorónál kivívtak: háromnapí fegyverszünetet eredményeztek a küzdő felek között. Ezen alkalmat M ó g a tábornok, a magyar hadak főparancsnoka arra használta, miszerint a hadműveletek további módjáról s irányáról hadi tanácsot tarthasson. Görgeihez még ez előtt érkezett rendelet a főparancsnokságtól, miszerint előőrseit Szoponyától visszavonja, s csapatának egy részével octóber hó első napján a Duna jobb partján A-

*) Mein Leben und Wirken in Ungarn, in den Jahren 1848 und 1849. Von Arthur Görgei. Erst. B. 30. 1. Leipzig. F. A. Brockhaus. 1852.

dony fölött foglaljon állást. A két Zichy gróf ellen szeptember hó 30-án tartott verbiróság után, Görgei engedelmeskedék is ezen parancsnak azonnal.

Jellachich ezenben a főnebbi fegyverszünetet arra használta, hogy miután Roth tábornoknak tőle elvágott horvát hadosztályával semmi módon sem egyesülhetett, egy gyors oldalmozdulat által kimenekülhessen s a magyarok által szándokolt bekerítést elkerülhesse. Octóber hó 4-én kezdődtek meg ismét az ellenségeskedések Móra tábornok és Jellachich bán között.

Görgei ez időben a Roth tábornok ellen önállólag működött s Perczel Mór ezredes parancsnoksága alatt ugynevezett Zrinyi-csapatba osztatott be katonáival együtt. Perczel Mór octóber 3 án este vette át ezen hadjárat fővezényletét Róth tábornok ellen, s Görgeit az előcsapatok vezetésével bizta meg; az ez által tett korábbi intézkedéseken azonban mit sem változtatott. Ezen hadjárat főadata volt: Róth tábornok elől Székesfehérvár felé az utat elzárni, s őt vagy visszanyomni dél felé, vagy legalább addig föltartóztatni, míg a magyarok kellő erőt vonhatnak magukhoz s derekasan megverhetik. Az ország déli részén s a Duna jobb partján állomásozó s már elébb szervezett népfölkelésnek főadata pedig abban állott, hogy Róth tábornoknak visszavonulását Horvátországba minden módon akadályozza.

Ezen intézkedések következtében Róth tábornok oly szorongató helyhezetbe jutott, hogy sem nyílt csatát nem bátorkodott kezdeni, sem Jellachichchal nem birt szövetkezni. Octóber 6-án éjjel elhagyta tehát soponyai állomását, hogy Láng, Kálozd és Dégh felé Horvátországba vonulhasson vissza. Görgei két osztály huszársággal nyomába termett a menekvőnek s Perczelnek főadata lett volna a gyalogsággal és ágyukkal az ellenséget gyorsan üldözni.

Görgei már Lángon bizonyos tudomást nyert arról, hogy az ellenség Kálozdon keresztülvonulva Dégh felé tart. Keresett tehát egy rövidebb utat Lángtól Kálozd

felé, melyen Kálozdot nem érintendé, hogy az ellenségnek útját vág hassa. Tanácslá egyszersmind Perczelnek, — ki táborával Csőztől kiindult, — miszerint ő is a mondott rövidebb utat választaná, az eddigi késedelmeskedése által elvesztett időt helyrepótolná, s hogy sietne segédkezet nyújtani az ellenség bekerítésére. Perczel azonban Görgei tanácsát megvetette, sértvén büszkeségét hogy egy rendezetlen népfölkelési parancsnok mint Görgei, ki különben is alatta állott, vezesse. Lángtól nem Kálozdon keresztül tört utat, hanem Dégh felé nem csekély akadályokkal küzdve, seregét kifárasztva s késő este érkezve a találkozási pontra, hol Görgei huszáresapataival egyesülendő s az ellenséget megtámadandó vala. Görgeit a drága időnek ezen szándékos elfecsérlése, s az alkalom elmulasztása mely homlokát egy friss babértól fosztá meg, annál inkább bosszantá, minthogy az ellenség ez alatt hatalmasan nyomult Horvátország felé. De bosszantotta különösen azért is, mivel bár Perczelnek volt alárendelve, épezen időben kapott ajánlatot a honvédelmi bizottmány elnökétől Kossuthtól, hogy, mihelyest Roth tábornok seregét megsemmisíti, azonnal önálló hadparancsnokká fog kineveztetni. S ime! Perczel dacos kevélysége ebben is mily gátot vet neki!

Görgei, — lehet ingerkedésből, lehet hogy Perczel gögjét lelohassza s ügyetlenségét mintegy szemére vesse, levelet irt a honvédelmi bizottmányhoz, — ezen levelet közlé Perczellel is, azt akarván elébb, hogy ez adna rá választ a honvédelmi bizottmánynak. Minthogy azonban a főhadesapatoknak Perczel intézkedései által okozott hosszas kimaradása miatt lázas haragra gyult, ama levelet rögtön elküldé a honvédelmi bizottmányhoz: —

„Körülbelül a folyó hó 3-dik napja óta föl levén függesztve azon hadműveletek fővezérletétől, melyeknek célja a Roth es. k. tábornok parancsnoksága alatt álló horvát segédhadtest megsemmisítése volt, — nem csekély meglepetéssel kelle a honvédelmi bizottmánynak mainap kapott rendeleté-

ből tapasztalnom, hogy én tölem nem csak a nevezett hadtest megsemmisítését várták; hanem még azt is: hogy a betöréssel fenyegető szerbeket is visszaűzzem.

Nekem úgy látszik, hogy a honvédelmi bizottmánynak éppen semmi tudomása sincs arról, a mi a táborban történik; miért is szabadságot veszek magamnak ezennel kijelenteni, hogy én ezen Róth tábornok ellen folytatott hadjárat következményeiért magamra felelősséget nem vállalhatok, meggyőződven, hogy az a legnagyobb igazságtalanság, valakit egy másnak hibájáért kárhozatni.

A mi ügyünk nekem oly szent, hogy én még akkor sem tartózkodnám az igazságot kimondani, hogy ha annak kinyilatkoztatása az alávaló kajánságot bármi módon sértene is.

Ezeket előrebozsátva arra figyelmeztetem a tisztelt országgyűlést, hogy egy jó csapatvezérletre a szónoki tehetségen s pusztá jó akaraton kívül, hadtudományi ismeret is kívántatik.

A 2-dikán rámbizott parancsnokságot 3-kán kénytelen valék Perczel Mór ezredes urnak átadni.

Dégh, octob. 6-án 1848.

Görgei Arthur s. k.

Ugyanez alkalommal irt Görgei Perczelnek is, kérmény szemrehányásokat tevén neki a főnebb érintett idővesztegetésért, s kinyilatkoztatván azon szilárd eltökélését, miszerint ha ezentul is hasonló vigyázatlanság s ügyetlenséggel veszélyezteti a haza ügyét, még erélyesebben fog ellene föllépni.

Ez által arra számított Görgei, hogy Perczelt vagy megnyerendi hadi terveinek, vagy arra kényszeritendi, miszerint a kormánynál önként fog működni hogy jelen állomásáról más helyre tétessék. E célját azonban rögtön el nem érhetvén, egész erélylyel hozzálátott Roth és Philippovics horvát táborai bekerítéséhez, míg más oldalról Perczel a maga esapataival hasonló tüzzel működött közre.

Dégben éjnek idején találkozott össze a két vetélytárs. Perczel mérges kifakadásokkal illetve Görgeit, először azért, mivel az a honvédelmi bizottmányhoz intézett, — mit már közlöttünk — levélben őt mintegy denúnciálta, másodszor azért, mivel a hadi fegyelem ellenére a horvát tábor bekerítését Görgei Perczel egyetértése nélkül intézte. Perczel tehát hadi, illetőleg purificationalis törvényszék elébe állította Görgeit, mialatt heves szóváltás közben annyira elragadtatott, hogy a vádlottat minden kihallgatás nélkül agyon akarta lövetni. A hadi törvényszék jelenlevő tagjai ily zsarnoki önkényt nem tűrhették, oly erélylyel vetették közbe magukat, hogy Perczel kényszeren volt meggondolatlan szándokától elállni sőt vádját is visszavenni.

A purificationalis bizottmány rögtön haditanácsesé alakult, s Görgei nézetei szerint megállapították a további hadmíveltet terve. Perczel a fogát esikorgatta mérgében, hogy a kevély őrnagy értelmi felsőbbbsége itt is diadalmaszkodék; de miután szerencsésen sikerült ugyancsak ennek terve szerint bekeríteni Roth és Philippovics egész táborát, engesztelékeny jószívűségénél fogva ki akart vele békülni s ennek jeletül egy nagy becsű löfegyverrel ajándékozta meg.

Görgei komor tekintettel átvevén a fegyvert, a nélkül, hogy megköszönte volna, szolgájához fordult s így szóla Perczel fülehallatára:

„E fegyvert Perczel adta Görgeinek; Görgei pedig emlékül hű szolgájának ajándékozta.“

S átadta azt saját szolgájának.

E perc óta kiengesztelhetetlen gyűlölet választá el egymástól a két jeles férfit.

III.

Görgei levele a vérbiróságilag kivégzett Zichy Ödön gróf drágaságainak hivatalos átadása tárgyában, az országgyűléshez. Ugyanennek levelei, melyek szerint azt ajánlja a honvédelmi bizottmánynak, hogy Kossuth az országdictatorává kiáltassék ki, s melyek a Kossuth és honvédelmi bizottmány közötti már ekkor beállott meg hasonlást földerítik.

Görgei a Roth és Philippovics táborának lefegyverzése körül tett érdemeiért octóber hó 8-án honvéd-ezredessé neveztetett ki, ugyanez alkalommal megparancsolatván neki, hogy rögtön Pestre siessen. Útközben Kálozdon meghallja a kivégzett gróf egyik tisztjétől, hogy a szerencsétlen gróf hagyatékai közt tömérdek s roppant értékű ékszerek találtattak, melyek elrejtvék, nehogy az állam kezére jussanak s melyek törvényeink szerint, mint a honárulás bűnében elítélt javai, különben is a kincstár-ra valának háramlandók.

Hogy tehát ő mindezt biztosítsa az államnak, a hadbíró s több tiszt kíséretében személyesen ment a grófi lakba, a megtalált drágaságokat összeíratta, vasas ládába záratta s magával vitte Pestre, hogy azokat a kormány kezébe letegye. October hó 11-én érkezett Pestre, s a mondott kincsek tárgyában következő értesítvényt intézett az országgyűléshez: —

Tisztelt országgyűlés!

Folyó hó 9-én Kálozdon történt útutazásom alkalmával következőket tapasztaltam:

1. Hogy Durneisz Konrád urodalmi udvarbirónál bizonyos, a honárulás bűne miatt rögtönítéltileg kivégzett Zichy Ödön gróf tulajdonához tartozott bizonyos drágaságok vannak őrizet alatt.

2. Hogy a kálozdi lakosság jelentékeny rablások által az államra háramlandó javaknak, különösen ingó részét illetőleg folytonosan károsítják.

Ezek következtében én az országgyűlésnek nevében, — annak utólagos jóváhagyását reményelve, — következő lépéseket bátorkodtam tenni:

1. Az idecsatolt átadási jegyzék szerint az említett drágaságokat Durneisz Konrád udvarbirótól átvettem, s azokat ezennel átadom a tisztelt országgyűlés elnökének kezébe. —

2. Meghagytam a kálozdi hatóságnak, miszerint az idezárt rendelet szerint mindazokra nézve kihirdesse a rögtönítélő bíróságot, a kik jövőendőben a kálozdi uradalomhoz tartozó ingó vagy ingatlan javakat károsítani merészkednek.

3. R. G. (Remellay Gusztáv) hadbirómat oda utasítottam, hogy a kálozdi uradalomhoz tartozó minden ingóságot s magát az egész urodalmat is összeírja, s aztán a hivatalos kimutatással együtt, felelősség mellett Durneisz Konrád udvarbirónak adja át, s a megtörténteokről utólagosan jelentést tegyen.

4. K. őrnagyot, ki a nevezett napon éppen Kálozdon állomásozott, megbíztam, hogy a rögtönítélő bíróság eljárásában közremunkáljon, egy tiszttel, további parancsig 24 embert hagyván rendelkezése alatt.

Pest, octob. 11-kén 1848.

Görgei Arthur
honvédeztredes.

Ezen értesítvényben az országgyűlés elnöke úgy említett meg, mint a kinek kezeibe csakugyan letétettek volna a Kálozdról elhozott Zichy-féle drágaságok; azonban Görgei maga bevallja, hogy ezeket nem az országgyűlés elnöke, hanem valósággal maga Kossuth vette át személyesen, a honvédelmi bizottmány több tagjainak jelenlétében. Méltó dolog pedig ezt tudni már azon oknál fogva is; mivel ép ezen drágaságok kezeléséből keletkezett ama lires Madarász-féle gyémánt-pör, mely ha borithatott is árnyékot Madarász László jellemére, borított mindenestre azokra is, kik ama kincsekkel ő előtte sokkal előbb gazdálkodtak.

A schwechati szerenésétlen csata után, melyben Görgei és jelentékeny részt vett, a földunai hadseregek fővezére Móga, azon ürügy alatt hogy súlyos esontzúzást kapott lábszárán, azonnal leköszönt s Görgeit ajánlotta fővezérnek. Kossuthnak tetszett az ajánlat s Görgeit Pozsonba hívatván magához, legott megkínálta a földunai hadak vezérletével. Görgei elfogadta azt; de fővezérségének már első napjaiban kellemetlen nézetkülönbség fejlett ki közte és Kossuth között. Emez t. i. egész elhatározottsággal azon volt, hogy az ország határszélei Austria felé erősen elzároltassanak, s friss haderővel rakassanak meg, nehogy az ellenség mint valami nyílt kapun minden órán betörhessen az országba. Görgei ezt ellenezte, nem tartván czélszerűnek sem hadműtani, sem politikai szempontból oly hermenevtikai elzárolást, mely idegen ajku s érzelmű népiségek közepette az ország szélén valamint a seregek ujjaszervezését, élelmezését s begyakorlását lehetlenné teszi, úgy más részről azon körülmény által, hogy elzárolás a határos tartományokkali minden szükséges s megszokott érintkezést, minden forgalmat s kereskedelmi viszonyt megsemmisít,— az ellenség számát benn a hazában is csak szaporítja. S miután Görgei azt is tapasztalta, hogy Kossuth hajlandóbb még katonai ügyekben is inkább hallgatni a nem katonai mű-

veltségü honvédelmi bizottmány tagjaira, s hogy ekkép ő mint fővezér, önállólag aligha működhetik, ha pedig működnek, csak a polgári hatalomkezelők szűkkeblü féltékenységét lázithatná maga ellen; tehát hogy ezen veszélyes dualismusnak véget vessen, azon indítványt tevő a honvédelmi bizottmánynak, miszerint Kossuth, ki immár különben is dictatori befolyást gyakorolt a nemzetre, dictatori hatalommal ruháztatnék föl, az levén ebben kilátása, hogy mint dictator rendesen az ország főhadserégénél fog tartózkodni, onnan vezeti a kormányzást, s így megfog szünni azon alkalom, hogy mint mondani szokás: előfőzhesse az étket.

Következő levelet intézett tehát a honvédelmi bizottmányhoz:

Pozson, november 11-én 1848.

F. év october hó 31-én szólitattam föl az elnök úr által arra, hogy a felső dunai hadseregek parancsnokságát átvegyem.

Átvettem azt, s azzal azon kötelességet egyszersmind, hogy mindent megtegyek, a mit a szorongatott hazának megmentésére közvetve vagy közvetlenül megtehetek.

Egy igaz hazafi sem titkolhatja hogy a veszély nagy, nagyon nagy, s fájdalom! még nagyobb is lehet.

Minden nemzet története, melyek az elsúlyedéshez közel, saját lételüknek azon fokára küzdtek vissza magokat, mely egy szilárd további fönnállás föltételeit magában foglalja, arra tanít bennünket, miszerint vannak percek, a midőn minden kicsinyes tekintetnek meg kell szünni, hogy az egész megmentessék; — tanít bennünket továbbá arra, hogy megmentésre az akart egysége nélkül gondolkodni sem lehet; — tanít végre arra, hogy ezen egység csak akkor érethetik el, hahogy az egész nemzet, vagy legalább túlnyomó nagyobb részének bizodalma egyetlen emberben találkozik, és a nemzet ezen egy embert bizonyos meghatározott időtartamra önként maga fölé helyezvén, akarátának is önként hódol.

Igy volt az eddig, s így fog maradni. Én nem hiszem, hogy Magyarország a világfolyás kedvéért más irányzatot követhessen.

Hogy vajjon oly közel álljon-e immár egész Magyarország a végromlás széléhez, hogy azt csak egy erős dictatura keze mentheti meg az elsüllyedéstől: ítéljék meg azon férfiak kik azt korszerűnek vélik, hogy a magyar hadsereg legnagyobb része egy egyszerű magánember vezérlete alá helyezett-e? Mert hogy a legközelebbi események következtében a hadsereg éppen ezen része a teljes fölbomláshoz már is nagyon közel áll, az egy oly tettdolog, mit semmi szakértő katoná sem tagadhat.

Annak kipuhatolására hogy ki oka mindennek, szükség bizonyos időt bevárni, a midőn a kedélyek izgatottsága, mely még mindig növekedni látszik — csillapodni fog, s minden körülményekről egy nyugalmas s méltányos ítélet nyerend tért. Most azonban szükség gyorsan segíteni.

Az én feladatam a „mikéntet”-et indítványba tenni, és én arról a következőkben mondom ki meggyőződésemet.

1. Szükség, hogy az előléptetéseknél minden nepotismus egyszer mindenkorra mellőztessék.

2. Szükség, hogy minden rendezetlen csapattest szorosan elkülönítették a rendes hadcsapatoktól, s hogy azok elkülönített saját parancsnokságok alá helyezettessenek.

Legjobb lenne minden rendezetlen csapatot rögtön felosztatni; a hadköteles egyéneket azonban közülök kiválasztani s a főnálló rendezett csapattestekbe beosztani.

Az ugynevezett önkéntes zászlóaljoknak honvéd-zászlóaljakká való átkeresztelése szerencsétlen experimentálás. A név változik; de a gyermek marad ugyanaz.

Az önkéntes zászlóaljak vagy éppen keveset érnek, vagy éppen semmit; mert a tisztek és altisztek közül csak egy nagyon kis szám érti a maga tisztét. Vajjon lehet-e többet várni az ily rangozatu emberektől ha nemzetőrök helyett honvédeknek neveztetnek? A többség mindenben csak asinus in pelle leonina marad.

Némelyek azon nézettel léptek elő: hogy két honvéd

zászlóalj közzé egy önkéntes vagy nemzetőri zászlóaljat kellene beosztani, mely ekkép egy harmadik zászlóaljat pótolna. Míg kenyértörésre nem kerül a dolog, ez érhet valamit; azonban az első kartácslövésnél az önkéntes zászlóalj azonnal szaladni fog, s rendesen jobbról is, balról is, önkéntelenül magával ragadja a másik két honvéd-zászlóaljat. Történt ugyan kivétel, de hány?

Szükség, hogy az önkéntesek tisztjei, ha ők a honvédek sorába akarnak átlépni, előlegesen vizsgálatot tegyenek le, és pedig megpróbált ügyes tisztjeiből álló bizotmány előtt, és csak ha ezen vizsgálatot kielégítőleg állották ki, — tétethetnek át a legfiatalabb tiszt rangfokozatával. Egyes s különös szolgálatok által indokolt kivételek mégis, a hadsereg főparancsnokának elhatározása szerint megtörténhetnek. Főleg —

3. A tiszt elöléptetéseket bizonyos határig, egyedül a hadparancsnokra kell bízni; mert vagy megérdemli a hadparancsnok ezen bizodalmat, s ekkor kockáztatva semmi sincs; vagy nem érdemli azt, — akkor el vele! Csak semmi fél rendszabály!

4. A hadparancsnok a hadesapatok minden elhelyezéseért felelőssé tétetik; de ép ez okból, ő kívülotte senki se birjon joggal a hadsereggel rendelkezni.

Egy tábor a hadparancsnokság egysége nélkül hasonló az emberhez, a ki önmagában önmagától összeomlik; valamint az ilyentől, ugy az amolyantól sem lehet valami elhatározót várni.

5. A hadseregnek nyugalomra s kipihenésre van, szüksége; mivel az mind testileg mind lelkileg kifáradt. Nyugalomra s kipihenésre itt Pozsonban nem talál; Pozson mint Ausztria, Magyarország, Szézia és Halicsország részéről s egyzersmind a tulnyomó ellenség fenyegetéseinek kitétetett hely, egy tarthatlan pont, miért is mielőbb az sirja leend táborunknak.

6. Az önkéntes zászlóaljak valamennyien tökéletesen eltetvesedtek; mert azok Jellachichnak Szókesfehérvárra történt bevonulása óta, — a hol fehércneműiket elvesztették, — nem birnak többel, egy pár darabb fehér ruhánál. S hogy ha ők

ezt kimosni akarják, úgy kénytelenek egész naphosszat köpenyt hordani csupasz testükön. A mezőségen még ez csak megy; itt azonban a szűk beszállásolás mellett a tetűbetegség már annyira elharapódzott, hogy vannak egyének, kiknek bőrük egész sebbé vált. Emberenként legalább egy pár fehérreha s ezélszerű beszállásolás a nyugalommal, volna az egyedüli mód ezen undorító s veszélyes bajon segíteni.

Fris fehér ruhaneműt lehetne ugyan küldeni nekünk, de jobb szállásokat s nyugalmat itt nem.

7. Minden nemzetőrségi osztályzat mely magát nem kötelezte a hadjárat egész tartamára, szükség hogy haladék nélkül bocsáttassék el; mert ezen valódi csapásai az országnak azon roppant előnyök mellett, melyek szolgálatuk tartamára számukra a vármegyék által biztosítvák, bár mily roppant pénzösszegbe kerülnek, csak azért látszanak itt lenni, hogy a törvényt kigunyolják, és azon gonosz szellemmel, melytől áthatvák a mi legjobban figyelmeztett csapatainkat is dögvész módjára megfertőztessék. Tehát el velök! jobb egyetlen hadsereget sem bírni, mint sem olyat, melynek minden egyes tagjában a törvény leggyalázatosban kigunyoltatik.

A soproni gyalog nemzetőrök csupán pusztá hirére annak, hogy közeledik az ellenség, meg sem állottak hazáig: néhány órával előbb hasonlóképpen cselekedtek a lovas nemzetőrök is. A mi közülük hátramaradt: az a parancsnok volt, néhány tiszttel.

Én Kossuth elnök ur parancsára a magyar seregek egy része fölött átvettem a parancsnokságot, és én legszentebb kötelességemnek tartom arról gondoskodni, hogy annak becsülete szűzen főtartassék.

Meg lehet verni egy egész tábor s kénytelen helyétől kimozdulni a nélkül, hogy becsületének ártani lehetne; ámde hogy ha annak egy része, mielőtt az ellenséget látta volna is — gyáván megszalad: akkor az egész hadsereg becsülete bemocskoltatik.

Én elvárom a honvédelmi bizottmánynak hírhedt méltányossági érzetétől, miszerint engem sohasem kényszerítend arra, hogy derék hadseregem becsületét fölkáldozzam az által-

hogy én annak soraiba oly osztályokat vegyek föl, melyek előbb kapják azon gyalázatnevet „futócsöcselék” — mint ama tiszteletteljes „honvédelmező” nevezetét megérdemelnék.

8. Az 5-dik és 6-ik pontokból önként következik javaslatom: Pozsont a szükséghez képest a hadseregnek csak egy részével megrakni, a fő hadi szállást a sereg zömével együtt egy más helyre áttenni, mely valamint az ország védelmére úgy a hadsereg újjászervezésére nézve több előnyt nyújt.

Ezen javaslatot legközelebbi levelemben lesz szerencsém előterjeszteni.

Görgei Arthur m. k.

Ezen írat — miként önmaga bevallja — éppen az ellenkezőjét eredményezte annak, a mit Görgei elérni szándokolt. Mert Kossuth az egész honvédelmi bizottmánynyal s hadügyminiszteriummal, Görgei minden a hadsereg megszilárdulására célzó javaslatai s rendeleteinek még határozottabban szegült ellene mint előbb. A szembeötlő meg hasonlást eléggé tanusítják a következő sorok is.

Pozsony, novemb. 15-én 1848.

Tisztelt elnök ur!

A honvédelmi bizottmány rendeletének értelmében a törzstiszti állomások betöltésére képesített egyéneknek a seregarancsnok s a királyi biztos; az altiszti állomások betöltésére képeseknek ellenben az ezredek vagy zászlóaljok s a királyi biztosok által kell kijelöltetniük.

Ezen rendelet megfoszt ugyan engem elnök ur, az ön által reám ruházott tisztikinevezési jogtól egész a századosig s csupán előterjesztési jogot hagy nálam a századostól fölfelé; hanem rem ez az a mi engem leginkább aggaszt; de inkább azon tapasztalás, hogy ezen újabb rendelet sem tartatik meg sértetlenül, mikép én azt Szász őrnagynak alezredessé lett előléptetésénél észrevettem.

Szász őrnagy Mannsworttól valami igen gyorsan kotródott el, s tulajdon zászlóalja egyik, az ellenség közelébe helyezett osztályát önsorsára hagyta. Ez tény, és az én csekély véleményem szerint elég alap, miszerint ő előléptetésre föl ne terjesztessék. Az én Szász őrnagyom azonban nem fejére esett ember: ő hirtelen beteg lesz; néki a budai császár fürdőt kell használni, s ennél fogva el is megy tüstént és tesék látni! ime már alezredes!

A tisztiek kinevezésében s előléptetésében általában szörnyű visszaélés uralkodik. Ma olvasom például a „Közönyből“, s csodálkozással kell megvallanom, — hogy egyik ifjabb testvérem is századossá léptettetett elő. Ő már honvédalezredessé is kinevezteték, a nélkül, hogy én vagy ő tudtuk volna, hogy mikép történhetett az meg.

Mert én őt csupán nemzetőri hadnagygyá s egyszersmind saját segédemmé tettem, (minthogy én őt önkéntes mozgónemzetőrség szervezésénél nagyon jól használhattam volna), erősen föltevém magamban érette semmiféle oly lépést nem tenni, mely csak legtávolabbról is magán viselné a protectio látszatát. Ennél fogva én nem tudom, hogy kinek köszönje testvérem az említett kedvezést. Annyit azonban én tudok, hogy az ő mindkét izbeni előléptetése ép oly kevésbé van rendben, mint számtalan mások, és nagyon hajlandó vagyok gyanítani, hogy az ő legutóbbi előmozdítása nem más mint azon jól kiszámított kísérlet, az én nepotismus ellen intézett ellenséges fáradozásaimat meghiúsítani. Azonban mindez egyáltalában nem zavar meg engem az én föltételemben.

V. és H. az ő saját ezredeikhez hadnagyokká előléptetett őrmestereket kérem az ő ezredöktől egy másikba áttenni engedni, mivel épen ők valának azok, kik Galiciában — hogy embereikkel Magyarországra visszajöhessenek, — saját főtisztjüket megköötözve hozták magukkal, s ez által a legnagyobb hadi büntényt követtek el, ha mindjárt hazaszeretetből is. A hon megjutalmazza az ő buzgó hazafiságukat az előléptetés által; a fegyelem azonban azt kívánja, miszerint ők azon hadesapat soraiból eltávolíttassanak, a hol ők csak a megjutalmazott engedetlenség veszélyes példáiul szolgálnak.

A borsodi nemzetőrség zászlóaljának szolgálati ideje ezen hó 20-án kitelik, s az emberek már 10-én kívánczok haza. Csányi László kir. biztos megkísérlé, hogy továbbra is maradnának meg a szolgálatban; hanem ezek ismételve kijelenték, hogy ők továbbra egy általában nem maradnak, mivel ők nem bolondok a szolgálati idő utolsó öt napján életüket újlag kockára tenni, miután őket a szerelmes uristen az ellenséges ágyútüzből szerencsésen kiszabadította.

Nekem ennélfogva legkissebb okom sincs ezen buzgó hazafiak távozásán siránkozni; ellenben elég okom van arra, hogy annyi jó fegyver s hadkészlet elvesztése miatt panaszkodjam. Én kértem a kir. biztost, lenne szives legalább a honvédelmére szükséges fegyvereket visszatartani, hamár csakugyan elbocsátja az embereket.

Ha ez sikerül: Ugy mi többet nyertünk mint veszítettünk; mert a 15-ik honvéd-zászlóalj mely most Pozsonban fegyver nélkül lézeng, a borsodiak fegyverével azonnal elláthatnák.

Görgei Arthur. m. k.

Pozson, november 17-én 1848.

Tisztelt elnök ur!

A mint én az önkéntes zászlóaljak s a kaszás férfiak alkalmazása ellen sikra léptem: önnél elnök ur nem találtam semmi meghallgattatást; mert az ön nézete szerint egyedül maga a lelkesedés is elégséges arra, miszerint a rend s a hadviselés nehézségei elviselésében megkívántató állhatatosság, az engedelmesség, fegyelem s más hasonló katonai, de csak katonai erényeket kipótolhassa. Adná Isten hogy ugy lenne! akkor a mi dolgaink egészen másképp állanának; hanem fájdalom, a magyar lelkesedés csak szalmatűznek látszik.

A borsodiak viseletéről már tettem említést.

Tegnapelőtt egy ellenséges megtámadásra kirendelt honati önkéntes zászlóalj fegyvertelenül rohant a fegyvertérre. Ugyanezen zászlóalj emberei azonnal kijelentették, hogy ők

csak hat-nyolc, legfőlebb tíz heti hadiszolgálatra állítottak ki, s hogy ezen idő már rég eltelt. Ennél fogva az ellenség ellen egy lépést sem tettek.

A zászlóalj parancsnok idezárt jelentése a mellékletekkel együtt, bővebb fölvilágosítást nyújt ezen eseményről, valamint azon rászédési módokról is, melylyel Hont vármege községei az önkéntesek toborzásánál éltek.

A zempléni nemzetőrségi zászlóalj emberei is (kik hat hónapra állítvák ki) szintén mozgásban vannak; mert megérjüktől, annyiban, amennyiben a szükséges ruhadarabok még mindeddig nem küldettek el számukra, szintén elhanyagoltattak. Pedig a novemberi hideg éjszakákon meg kell fagygni az embernek, hogy ha esupán a köpeny képezi azon egyetlen posztó köntöst, mely mint oltalom a hideg ellen, rendelkezésére áll.

Ma az egész zászlóalj nevében két zempléni nemzetőr azon kérelemmel jelent meg nálam, hogy én bocsájtanám őket haza, mivel a cholera iszonyuan dühöng otthon közöttük,

Én ma-holnap, minden önkéntes zászlóaljtól hasonló kérelmet várok,

A zemplénieknek azt válaszoltam, hogy kérelmüket a honvédelmi bizottmánynak előterjesztendem, mindaddig azonban míg erre határozat nem érkezendik, mindenki teljesítse a maga kötelességét, különben én kényszerítve lennék, az el-lenszegülőket a legszigorúabban megfenyíteni,

A gömöri nemzetőrök négy hetedrészének szolgálati ideje épen e napokban telik ki. Már most ezek sem akarnak maradni.

Az önkénytesek honvédzászlóaljjakká való átalakítása nem igen jól akar sikerülni. A közlegénység közül csak igen kevés engedi magát besoroztatni. Ebből következik, hogy ezen átalakítás leginkább a tisztek által akadályoztatik, csak hogy ők minden tudatlanságuk s haszonvehetlenségük mellett is húzassák a kövér gázsit, s a tisztii jellemmel továbbra is szelet csinálhassanak.

Izgatnak a tisztii szigorlatok ellen, a helyett, hogy va-

lami jóra való tanulóknak. Az izgatók közül egyik legbuzgóbb Thaly Zsigmond nemzetőri kapitány az úgynevezett Eszterházy-zászlóaljából, a kinek csapata, miután szolgálati ideje letelt, holnapután elbocsáttatik. Ez alkalommal természetesen ő is elbocsáttatik, ha csak le nem teszi a tiszti szigorlatot.

Most ő hirtelenében tizennégy napi szabadságot kíván. Én átlátok az ő tervén. Neki egy elbocsátási bizonylatra van szüksége, hogy azt Pesten érvényesítse, miszerint ő csakugyan szolgál még. Erre támaszkodva találna aztán utat és módot a maga áttételét valami honvéd-zászlóaljhoz kieszközölni.

Thaly Zsigmond nemzetőri kapitány ezen számítása egy kis cselszövény, s talán nem is kilátás nélküli a sikerre; mivel már több esetek is tanúsíták, hogy az embernek csak Pestre kell mennie, miszerint előléptettség.

Az úgynevezett Eszterházy-zászlóaljából holnapután három csapat (compagnia) haza fog vándorolni (az az Thaly Zsigmond századosnak csapatán kívül még kettő). Azokat még továbbra is itt tartóztatni lehetetlenség; hanem legalább fegyvereiket itt lerakatom.

„Az ön tábora különben is gyöngye s ön méginkább gyöngíti azokat!” — ezen észrevételt lehet tenni ellenem, mivelhogy én nem tartóztatom vissza erőhatalommal a honvágykórokat. Jól tudom én ezt; de másképp nem lehet és pedig annál kevésbé, miután erős meggyőződése, miszerint kised hadammal az ily hasonló megmustrálás által számban ugyan gyöngülni fog; de erkölcsileg megerősítettik; mert háboruban a katonára nézve semmi leverőbb sincs mint azon félelem, hogy bajtársai sárban hagyják.

Én az én haderőmet akképp helyeztem el, hogy az ellenséget Soprontól Nádasig sakkban tartsam; mindazonáltal kénytelen vagyok megvallani, hogy ez minden elhatározottság mellett is, a hadcsapatokkal melynek közemberei az őszi hideg ellen sincsenek elegendőleg védve, különösen a Nádas melletti brigád úgy tűnik föl előttem, mint egy második leonidási csapat, és pedig nem annyira az ellenség-

ges erő túlnyomósága, mint inkább az idő és helyviszonyok, az aránytalanul súlyos szolgálattétel, s a ruházat hiányából származó nehézségek miatt.

Néhány nap óta az epemirigy is bekezdte magát fészkelni a hadseregnél, és pedig oly módon, hogy például 29 megbetegült közzül 11 meghalt. De ez mind nem történhetik másképp; mert önnek nézete szerint az én föladatom egy alig 20,000 emberből álló hadttessel (melynek két harmada haszonvehetlen önkéntesekből áll) északi Magyarhont, Pozsonvárosát, s még Sopron és Moson vármegyéket is megvédelmezni

A honvédelmi bizottmány engem még mindeddig nem hatalmazott föl arra, hogy a hadcsapatok elhelyezéséről saját jó belátásom szerint intézkedhessem.

Lehetséges, hogy az én nézeteim egy kissé nagyon radicalisok, midőn állítom, hogy azt Pestről egyáltalában nem lehet elhatározni, vajjon az ugynevezett nádasi utszoros (a fehérhegyeken keresztül) merő ostromgerendázatokkal (Bloch-äuser) megvédhető-e vagy nem? Pesten úgy látszik, erről is csak úgy gondolkodnak az emberek, mint a tiszti előléptetésekről.

Szabadságot veszek ez alkalommal tisztelt elnök ur önt néhány helytelen tiszti előléptetésre ismét figyelmessé tenni. . . .

a) Bizonyos Mérci nevű alárendelt tisztnek az első honvéd zászlóaljnál, saját bajtársai épen elbocsátó levelet készültek adni, mivel ő a parendorfi táborban a Lajtha tulhatolása alkalmával hirtelen betegnek tette magát, és ime! ő századosná neveztetik a 18-dik honvéd-zászlóaljnál. Csakhamar erre egy alhadnagy az első honvéd-zászlóaljtól a 18-dik zászlóaljnál főhadnagygyá neveztetik, a ki azonban kinyilatkoztatta, hogy mivel itt is találkozónék, e kinevezést el nem fogadhatja.

b) Volt huszártiszt Béldi, előljáróit meglopta, s ezért tizszeres vesszőfútasra ítélte, mint kicsapott elbocsájtatott, és mindennek dacára ő mégis tiszt egy honvéd-zászlóaljnál.

Görgei Arthur m. k.

IV.

Windis-Grätz herceg s altábornagy általlépi a magyar határokat. Pozson föladatik. Visszavonulás Győr felé. Csata Mosonnál. Kossuth levelei Perczel Mórhoz, Ugyannak Görgei Art hurhoz. Görgei levele Csányi Lászlóhoz, s Perczel Mórhoz. Csányi László levele Perczel Mórhoz. Kossuth levelei Perczelhez s ennek táborozása.

Egész december haváig csaknem teljes tétlenségben találjuk Görgei seregét. A szerveskedés s néhány sáncolás volt minden foglalkozása, Pozson, Moson, és Győrnél. Midőn Pozsonnál már csaknem kész volt a sáncolat, ide jött maga Görgei is. Ezen sáncolat ő előtte egészen fölöslegesnek látszott, miután a magyar hadak hátamögött Simunich cs.k. altábornagy oly fenyegető állást vőn, miszerint Pozsont megtartani teljes lehetlennek mutatkozott.

Sokkal több előnyre számított a Mosonnál s Győrnél tett védelmi munkálatokból, azon meggyőződésben lévén, hogy innen az ellenség megtámadó mozdulatait egész tavaszig bizton lehet ellensúlyozni. Ezen munkálatok vezetését Kollmann alezredesre bizta, ki ezen szakban nagy hírű férfiú volt. Azonban ezen számításában is csalódott Görgei; mert amint Győrnél a sáncmunkálatokat meg szemlélte s észrevette hogy ott 12,000 harc képes férfiuból álló hadával Windis-Grätz hercegnek mintegy

80,000 főt számláló táborával kellend megmérköznie — önként belátta, hogy ily egyenlőtlen erővel csatát fogadni, merő esztelenség lenne.

Ezenben Simunich altábornagy december hó 14. s 15-én már megtámadta a Nádas s Jablonca között állomásozó magyar hadosztályt s erélyesen nyomult Nagyszombat felé. December hó 16-án (1848-ban) már az összes ellenséges tábor fölzajlott a magyar csapatok által földött pontok körül, különösen Parendorf, Ujfalu, Gáta, Körvélyes s a Fertő-tó tájain. Előrelátható volt, hogy az ellenség túlnyomó ereje ellen a magyar csak kevés ideig tarthatják föl magukat az egész vonalon.

Mindezt a parendorfi hadosztály parancsnoka legkevésbé sem gondolta meg s csatába bocsátkozott az ellenséggel, mialatt az Ujfalu felé helyezett ellenséges hadoszlop is csak csekély ellentállásra talált. Ekkép amaz, az ellenség föltartóztathatlan előnyomulása következtében a Gátán állomásozó mellék hadesapattal szemközt, elvesztette minden összeköttetését.

Amint ezen történetek Görgeinek tudomására estek, megparancsolta hogy a Parendorf és Pozson közötti egész vonal odahagyassék s hogy a hadsereg rendes visszavonulásban Magyar-Óvár és Moson felé nyomuljon, mint ez már elébb is elhatározva volt. Pozson azonban még a következő napon is mindaddig tartani kellett, míg a határszéli pontokon szétszórt magyar előőrsök magukat ugyanott összpontosíthták. A Duna hidja habok közé hanyatott, s az ellenséges előőrsök bevonulásával a pozsoni földözetnek rögtön Komárom felé kelle vonulni. Ezen parancs foganatosításával Aulich ezredes bizatott meg a sándorféle második gyalogezred parancsnoka.

A körülmények komolysága azt igénylél, hogy Görgei személyesen a Duna jobb partján vezesse az ügyeket. Ennél fogva még decemb. hó 17-én viradóra eltávozott Pozsonból és Somorján és Csalóközön keresztül M. Óvárnak s Mosonnak vette utját, hol ő az Ujfalu, Gáta, Védény, Nezsider, Gállos s a szomszéd pontokon elhelyezett

lovas csapatokat a 14-dik honvéd-zászlóaljjal egyesülve találta.

A gyalogság és tüzérség maradványa, az ellenség gyors előnyomulása következtében, a nezsideri mocsárok közzé szorítottatott, honnan menekülése többé nem volt. Ezen veszteség s a folytonos hátrálás miatt a hadsereg hangulata tehát nagyon levert vala, mit Görgei az által igyekvék némileg föl villanyozni, hogy Moson és M. Óvár mellett a csatorna s Lajta között 18-án csatára kényszeríté az ellenséget, mi ha győzelemmel nem is, de kudarccal sem végződött. Az ellenség mindemellett föltartóztathatlanul nyomult Győr felé, mialatt Görgei Moson s Öttevény környékén az élelmiszereket és szénakészletet a honvédelmi bizottmány parancsa szellemében fölperzselteté.

Görgei már Győrött volt s ismét a további elvonulásról gondolkozott, midőn Kossuthtól azon meghagyást kapja; miszerint e várost legalább tíz napig föl ne adja. Időközben ugyancsak Görgei kíváratára intézkedett Kossuth arról is, hogy a földunai tábor tetemes erősbülést nyerhessen, és pedig Perczel hadteste által, a kinek megparancsoltatott; hogy a Muraközben a horvátok ellen hagyjon föl minden táborozással, és siessen egyesülni az ország főhadsergével.

Perczel ez időben épen Lendván tartózkodott, s a kapott parancsra azonnal összegyűjtván csapatait, kevés kinyugvás után utnak indult, habár folyvást zaklattatott is hátulról az osztrák csapatoktól. Lövön és Kőrmenden keresztül a legkegyetlenebb hideg időben sietett Sárkány felé, hogy ott Görgeivel egyesülhessen, habár nem valami barátságos indulattal is.

Mielőtt ez megtörténhetett volna, Görgei minden kardesapás nélkül elhagyta Győrt, s Pest felé nyomult hogy ott a honvédelmi bizottmányt, az országgyűlést s a magyar nép javát, — mely páni rettegés közt várt reá — födözzé. Mindez december hó 28-dika körül történt. Az első állomás melyet Görgei Győrből vőn, Bábolna volt, hol seregének előcsapata még azon nap hareba kevere-

dött az ellenséggel. Ezen csatapaté, mely a hadsereg zömének közreműködése nélkül ment véghez, csupán annyit eredményezett, hogy a visszavonulást tovább is folytatni lehetett a historiai emlékü vértesi hegyek felé. Azt mondták mindenfelé: Itt fogja sirját találni a haza ellensége, s a nép, mely egész tömegben várja az ellent, itt okvetlenül győzni vagy halni fog utólsó emberig.“ S Görgei, ki ezen tájnak ismeretével sem birt, jó reménységgel indult a végzetes hegyek és erdők útszorosaiba. Hogy mily hangulat uralkodott ezalatt Pesten; im tanúsítsa Kossuthnak Perczelhez s Görgeihez írt levelei s egyéb közlemények:—

A honvédelmi bizottmány elnökétől.

Perczel Mór tábornoknak!

Édes Mórom! Bizonyosan értesítve vagy már arról, a miről én nagy megütközéssel értesültem ma éjjel, — hogy Görgei tulszárnyalva vélvén magát, s mert a győri sáncolások áradás és iszap járatlanságára voltak számítva, most pedig a fagyon minden járhatóvá vált, s így ágyuinak legnagyobb számát elveszthetni félte:— Győrből visszavonult csata nélkül s levelében azt írja, hogy Bánhidra vonul! — Tehát 6—7 mérföldet Bánhidig csata nélkül!! Mi lesz ebből?... Én csak most kezdek lenni aggodalomban.

Félek, hogy elvág valahol téged is az ellenség. Pedig a te seregéd hazánk tartalék reménysége.

Miként intézzed mozdulatodat? Én nem tudom megmondani. Ismét csak elvet mondok ki: intézd úgy, hogy Szekulicsot is magodhoz vonva, fedezd mozdulatiddal a fővárost. Igyekezzél Görgei balszárnnyával csatlakozni; ütközz, ha valami detachirozott nem tulnyomó erő áll előtted; de mindennek előtt ne resquirozd seregédet, ne hagyd magad elmetszteni, s combináld a két sereg mozdulatait.

A két sereg együtt, és azon erő, melyet itt rögtön szeszserzünk, talán — ha már a főváros előtt kell megtörténni az eldöntő ütközetnek, — talán még megmentheti a hazát.

Egyébiránt Isten kezeiben vagyunk. A haza áldása legyen veled.

Pest, december 28-dikán 1848 éjféltkor.

Kossuth Lajos m. k.

A honvédelmi bizottmány elnökétől.

Perczel Mór tábornoknak!

Pest, december 29-én, délben 1 órak. 1848.

Édes Móriczom!

Időnyerés végett nem írok külön; hanem küldöm azt, a mit Görgeinek irtam párban.

Csak egység, és egység az istenért!

A haza nagy veszélyben van.

Az örökös retirada lehangolta a sereg szellemét, — egy tamadás, egy győzelemnek kell okvetlenül történni, még az eldöntő csata előtt.

Szekulicsot magadnál tartod? Vagy küld Pestre, ha ide küldöd, úgy két nap alatt felszereljük, s innét megyen előre mint rezerva, s kivüle még vagy öt zászlóalj, azon 3,500 emberen kívül, mit holnap Bicskére küldök.

Valami győzelmeckét édes Móriczom! különben az örökös retirada lever minden bátorságot a nemzetben.

Isten áldjon meg!

Hived: Kossuth Lajos.

A honvédelmi bizottmány elnökétől.

Görgei Arthur tábornok urnak!

Multakról hiába beszélünk. Hogy minek kellett volna történni, nézeteimet igazolták a következők. Erőconcentratiot mondtam s támadást — nem történt, — már most vége van. Most már koncentrálják az erőt, csak késő ne legyen.

A seregek elvesztették bátorságukat az örökös retirá-

dában. — Kérek jelentést: hogy értsem azon tudósítását Csá-
nyinak, hogy Szél zászlóalja megadta magát, — elfogatott?
Letette a fegyvert? Vagy miként értsem?

Kimondhatatlanul megütközött a kormány Csányi biztos
urnak mult éjfélről írt azon tudósításában, hogy a főhadi-
szállás Galláról Bicskőre vonult. Tehát még a gallai positio
is föladatik? Az nem lehet, azt a kormány meg nem enged-
heti.

Már harmad napja tettem kérdést tábornok urnak, írja
meg: mit szándékozik tenni? Hol fogadja el az ütközetet?
Ezt tudnunk kell, hogy magunkat itt tájékozhatassuk. Még csak
választ sem kaptunk, s most megint retirádáról értesülünk
Bicskőre.

A kormány ennél fogva rendeli: hogy a tábornok ur
centrumával a felső és alsó-gallai positiót tartsa meg. Bics-
kőre innét inditunk holnap mintegy 3,500 — 4,000 ember-
ből álló reservát.

A jobb szárny tartsa a neszemlyi positiót, s a tатаi csa-
tornát előőrökkel rakja meg.

Az agostyáni passage, mely a jobb szárnyat a centrum-
mal összeköti, szintugy a jobb szárny által besanzolandó.

Balra Perczel az összeköttetést Zsemlyén át tartsa föl;
Perczel a sárkányi positiót tartsa, s magát a centrummal
szintugy Zsemlyén át kösse össze.

Ezen positióban az ütközetet el kell fogadni.

Ha Perczel megtámadtatik, a centrummal minden eset-
re, s ha lehet, a jobb szárnynyal is előre kell nyomulni tá-
madólag.

Ha a centrum támadtatik meg és Pezcel tábornok nem,
ugy Perczel tábornok urnak kell okvetlenül előrenyomulni
minden erővel.

Ha a jobb szárny támadtatnék meg, szintugy Perczel-
nek kell előnyomulnia minden erővel; a centrummal a jobb
szárnyat támogatni.

A komáromi őrség ha ágyúzást hall, és kirohanást nem

tehet, vagy lövésekkel, vagy ágyúzással üssön zajt, hogy az ellenséget tévedésbe vezesse.

Pest, december 29-kén 1848. Éjjel 1 órakor.

a honvédelmi bizottmány elnöke:

Kossuth Lajos m. k.

Görgei tábornok, Csányi teljhat. kormánybiztosnak.

Győrről nem egyesülhettünk; mert ágyúinkat veszélyeztetnők, ha még tovább is itt maradnánk: de egyesülhetünk Sárkányon, ha Perczel holnap 27-kén Gyomótnak, Csótnak, Teszérnek Tamásira; és holnapután 28-án Romándnak, Bánknak, Szombathelynek — Kis-Bérre megy. 29-én Sárkányra, hová Horváth őrnagy ur 1 divisio huszárral, 1 ágyúüteg és 1 gyalog zászlóaljjal, már 28-án érkezik. Ha pedig kocsikra tehetne szert, úgy holnapig tovább mehetne, t. i. egész Romándra, s mindjárt 28-án érkezhetnék Sárkányra.

Görgei Arthur
tábornok.

Ugyancsak e tárgyban:

Perczel tábornok úrnak!

Felső-Gallán, dec. 29-én 1848 fél 12 órakor.

Az ellenség utánunk nyomult Bábolnáig; — ott a huszárok gyáván megfutottak, s egy gyolog zászlóalj (500 ember) gyáván elfogatta magát 15 vasas német által. Az ellenség visszahúzódott. Ma még semmi hire. A szőnyi uton még nem haladott. De Csákvárnál már előre tolakodhatnak: azért rendelem Horváthot Zsámolyra, hogy onnan menjen elébe őket megtámadni, ha bátorodik, vagy engem tudósítván, valamint tábornok urat is, ha az ellenség nagyobb erővel nyomulna arra.

Kohlmann ezredet Budára küldöttem, környékét szemügyre vevendő.

Görgei, tábornok.

U g y a n a n n a k.

Bicske, dec. 29-én 1848.

Kedves Mórom! Ugy hallom, Moorban vagy, de abból még nem következik, hogy Sárkányt nem tartod. Kérlek, ird meg állásodat. Ma Görgeinek az elnök irt, hogy operáljon,— az felel körülményesen; nem tudom, mikor fogunk már operálni, s lesz-e valami sikere? Én mindig egyesült erőt prédicáltam. Nem hallgattak reá, most lássák következményét.

Igaz barátod:
C s á n y i L á s z l ó,
teljh. korm. biztos.

Tavaszi kezdetén (1849-ben) a forradalom esillagzata mindinkább ragyogóbban kezd mutatkozni a harcok láthatárán, s terjedő fényben közelite délpontjához. Mig Perczel naponkint több több cseréget fűzött pályalombjaihoz, az alatt a felső tábor is nagyszerű harcokat vítt az osztrák hadak derekával s többszörös győzelmeket aratott. Ezek hallomása lelkesítőleg hatott az alvidéki seregekre s leirhatatlan öröme gerjeszté magát Perczelt — a forradalom gyermekét is, ki valahányszor diadalmakról tudósított Kossuth által, mindanyiszor ünnepet ültbarátaival. A versenytűz kétszeresen lángoló föl ilyenkor nagyratörekvő lelkét, s oly tervekről beszélt, hogy mihelyt alvidéki táborozását bevégi a rácok ellen, azonnal Horvát- és Dalmátországba ront, s meghódítja azokat, mert ugymond: e két tartomány a magyar korona ősi vagyona. Fölötte sérté azonban ingerlékeny lelkét azon körülmény, hogy Görgei az ő leggyűlöltebb vetélytársa, napról napra nagyobb népszerűségben részesült, s a vezérlete alá bízott hadakat anyira megigézte, miszerint ezek egy második Napoleont szemlélnének azon férfiuban, ki Ozoránál ő alatta csak mint egyszerű őrnagy szolgált s ime most, már Magyarország első hadvezére gyanánt bálványoztatik.

De még inkább sebzé őt Kossuthnak kétszínü tartása, ki, ha őt a felső tábor viszonyairól értesítette, egyik levelében földig legyalázta, másikon egekig emelé Görgeit. Más tekintetben pedig látá azt is, hogy bár mennyire retteg is Kossuth Görgei növekedő népszerűségétől: ennek hatalmát sem Kossuth, sem az országgyűlés nem képes ellensúlyozni, — ilyenkor keserű gyanúsításokra fakadt s számtalanszor mondogatta „meglássátok, Görgei fogja nyakát törni mind az országnak, mind Kossuthnak.“

Perczel jóslatai annál sötétebbek voltak, mennél többet hallott Görgei dicsőítettéséről, s gyűlölsége annál mélyebb, minél inkább kelle éreznie, hogy Görgei a közvéleményben fölötte áll, vagy hogy iránta Kossuth ismét bizodalommal viseltetik.

Amint Perczelnek tudomására jutott, hogy Vetter lelépte után a magyar hadak fővezérsége Görgeire bízott, a legnagyobb dühbe jött, földhöz vágta süvegjét s kiméletlenül mindennek hallatára szidalmazta Kossuthot s a kormányt „kik oly vakok, — ugymond, — hogy önmaguk adnak pallost azon férfin kezébe, ki rövid idő múlva hóhéruk leend.“

Perczelnek Görgei egy ápril 4-kéről szóló komoly tartalmu levélben, maga adta tudtára, hogy fővezérré neveztetett, mi ő rá nézve már magában is bosszantó vala, de mi bosszuságát a körülmények ezen változása miatt még inkább növelte, az: hogy Kossuth épen egy nappal előbb hozzáírt levelében azzal biztatta, miszerint minden erejével azon lesz, hogy Görgei a fővezéri hatalmat kezébe ne kerítse; mert — ugymond többek közt — soha emberben nem esalatkozott, mint Görgeiben, s hogy erős sejtelve az, mikép Magyarországot más megmenteni nem képes, mint Perczel.

Ápril 7-én azonban, a dányi főhadiszállásról, már ismét következő s Görgei irányában az előbbenivel teljesen ellenkező szellemű levelet írt Perczelhez.

Sorai im következők:

Dány, aprill 7. 1849.

Kedves Móricom!

Péterváradnak megszabadításával, a rácok legyőzésével, és az annyi vérbe és áldozatba került Sz. Tamás diadalmas bevételével, szegény hazánkban annyi jótéteményt, magadnak pedig oly kimondhatatlan dicsőséget szereztél, hogy a legmélyebb tisztelettel vagyok kénytelen előtted meghajolnom, s áldom azt a percet, melyben az alvidéki seregek vezérletére felhívtalak. Ird meg, mit kívánsz, hogy megjutalmazzon a hálaadatos hon; mert ha bár bizonyos is, miszerint egykoron a Zrinyiek és Jurisicsok közt fog dicső neved említettetni, méltó, hogy a való érdem földi díját is elvegye.

Mi oly szegények vagyunk nagyemberekben, hogy méltán vádolhatnál bennünket a legrutább hálátlanság bűnével, ha hőstetteidet illőleg nem méltányolnók. Azért csak mond meg őszintén: mit kívánsz a hazától Móricom? én kívánságodnak legbuzgóbb előmozdítója leendek.

De hogy egyőbre térjek át, szükségesnek látom ez uttal veled tudatni, hogy négy hónapi tevéketlenség után a felső tábor is kilépett a cselekvés terére, s én, hogy ez elválasztó időben biztosítsam a kellő irányt, melyet seregeinknek követniük kell, célszerűnek véltem személyesen megjelenni a táborban, hol már több napok óta valóban eldöntő perceket élek.

Tudnod kell ugyanis, hogy már öt nap óta csatáznak seregeink az osztrák hadakkal; april 5-kén szinte megütköztünk Nagy-Káta és Tapio-Bicskénél az ellenséggel, s becsületesen megvertük azt. Vetter betegen feküdvén, Görgei vezényli az egész hadjáratot, s annyi tapintattal, ügyességgel s rettenthetetlen bátorsággal, hogy látván vezéri bölcsességét és elszántságát, lehetetlen multját nem felednünk s ki nem engesztelődünk iránta. Azért feledd te is a régi bántalmakat barátom, s gondold meg, hogy annyi jeles tulajdonok és érdemek mellett, mennyivel ezen férfiu (Görgei) bír, behunyni szemcinket az emberi gyarlóságok előtt, sokszor, de különösen most, első polgári kötelesség.

Én mélyen meg vagyok győződve, hogy ily sikeres előnyomulás mellett, ha lent és fent bizalmas egyetértés uralkodik, ha nem zibbasztjuk s gyengítjük egymást, kevés napok alatt tönkre zúzzuk az osztrák seregeket, a mikor aztán civakodhatunk magunk közt.

Addig azonban csak harcoljunk kedves Móricom, és verjük meg az ellenséget. Tettem rendeléseket, hogy lovasságodat, melyben nagy hiányt érzesz, kellőleg kiegészíthesd.

Megtörtént-e már? Válaszod elvárom.

Kossuth Laoj's m. k.

Ily szerepet játszván Kossuth, Perczel, Görgei és mások közt, nem csoda, ha őt sokan egy finom jezsuitának tartották, ki saját céljára minden embert szükséges eszköznek tartván, egyiknek is másiknak is hizeleg, dicséreteket mond, alattomban egymás ellen ingereli a legjobb barátokat is, örvend a hazafiak közti meghasonlásnak, hogy míg ezek maguk közt versengenek, annál biztosabb lépésekkel haladhasson saját célja felé. Ezen képzelete volt Perczelnek is Kossuthról, valahányszor ez Görgeit magasztalta leveleiben, miért is ilyenkor bosszusan panaszkodott meghittebb barátai előtt, mondván: „Ez a Kossuth hidjétek el egy valóságos lutheranus; de mégis oly rövidlátó, hogy át nem látja, miszerint mi nem vagyunk oly bárgyuak, miként saját céljának vakeszközeiül felhasználhasson.“

„Ő elég balgatag azt hinni, mintha én, az ő hadvezére volnék, s még nekem jutalmaztatásokról mer beszélni mint egy ország fejedelme! Nekem Kossuth elismerésére nincs szükségem; s ha ő és lutheranus környezete nem akar arról meggyőződni, hogy én egyedül a haza hadvezére és seregeim független parancsnoka vagyok, meg fogom azt nekik mutatni ama nyole millió katolikussal, melyről ő nem is gondolja, hogy a választás percében csak én támadjak föl! ellene szavazna. Egyébiránt tegyen ő Görgeivel a mint akar, én az alvidéken escelek-

szem úgy, a mint nekem tetszik, s esküszöm nektek; hogy a mint itteni hadjáratomat bevégeztem, rendet fogok tenni oda fön!”

Ezen indulatos kitörésekből az, ki Perczelt közelebbről nem ismerte, azt gondolta volna, hogy ő talán valami ellenlázadási merényt forral magában, sőt sokan a törzstisztek közül nem kis aggodalommal tanakodtak maguk közt arról; hogy ily esetben mitevők lennének? Egyébiránt a ki az ő lobbanékony vérmérsékletét közelebbről ismerte, az ily szavakat csak üres dicsekedésnek vette, s legtávolabbról sem tartott attól, hogy ezen férfiú ki hazáját imádásig szerette, ily kísérletekre képes lehessen. —

Ő ugyan azon szándékkal indult Tittel felé Csurogról, hogy mihely itt szerenesés véget ér, magát dietátorrá kiáltandja, s az egész visszafoglalt alvidéki földet felosztja pártbívei s katonái közt; azonban amint útközben Kossuthtól — Kácsen — ismét levelet kapott, melyben ez Görgeit szokás szerint gyalázta s írta, hogy „mióta ezen férfiú viszi a főhadvezérséget, aggodalom szorongatja lelkét” — Perczel azonnal felvidulván lemondott minden tervéről; „csak Tittel vegyük be—ugymond—szegre akasztjuk a kardot, s Pestre megyünk ugy-e fiuk, s majd csak úgy nyugalmasan theázgatunk a téli estvéken át.” —

Perczel mindig azon hiedelemben élt, hogy ha Tittel beveszi, már megszabadította a hont, s Bácska és a Bánát meghódításával biztosítva lesz a forradalom tökéletes diadalma. Ezért ő nem kisebb lelkesedéssel fogott ezen híres darázs-fészek ostromához, mint Sz. Tamás és a római sáncok bevételéhez. Harcai, melyeket itten vitt, semmiben sem jelentéktelen-s kisebb szerűek az előbbieknél s bár nem oly szerenesések is, mindamellet tagadhatlanul a magyar táborozások fénypontjai közé tartoznak azok. Ezen újabb hadjáratnál is oly tevékenységet fejtett ő ki, mikép a harc előkészületeivel ápril 10-én már annyira lenne, miszerint Csurogról a seregek útnak

indulhattak volna; hanem a kellemetlen időjárás miatt még egy napig vesztegleniök kellett.

A kiindulás tehát ápril 11-dikén történt Zsáblyán keresztül. Ezen helység önként megadván magát, büntetlenül maradt. Feltűnő vala különösen az, hogy ezen helység is, mint csaknem minden falu a Csajkás-kerületben erősen körülsáncolva volt. Innét Kács felé tartván a seregek, utközben ágyudurrogások zavarák meg a hadmenet méla egyhanguságát, mire rögtön riadó doboltatván, a hadak azonnal csatarendben állottak, s harc készen nyomultak előre. Az ágyuzás azonban nem az ellenség, hanem a Péterváradról érkezett magyar csapatok részéről történt, melyek utközben összetalálkozván egy rác hadcsapattal, ezt szétverék s az üresen talált helységet kirabolták. E közben egész rendben megérkezvén Perczel hadai is, a falu alatt tábort ütöttek.

A kun lovasok és hunyadi huszárok látván a péterváradiak által nagyban folytatott fosztogatási műtételt, oly kedvet kaptak legottan, hogy nem csak a helységet segitenének kiüríteni mindenből, hanem átuztatván egy a falu alatt levő 50—60 ölnyi széles vizen túl fekvő szigetre, innét az ellenségnek sűrű tüzelése közt, több száz darab marhát és lovat áthajtottak.

A faluba érkezvén e fáradságos s vakmerő kísérlet után, a gazdag martalékból azonnal vásárt ütöttek, melynek, minthogy az elszéledt lakosság miatt kelendősege nem volt, potya áron a faluban maradt néhány svábnak adogatták el. A falu rác lakosai innét is Tittelbe s a hegyek közé vonták magokat, kiknek Sztratiurovics keményen megparancsolá, hogy a közelgő magyarságot sehol be ne várják, célja levén meggátolni, nehogy alkalmuk legyen a könnyen történhető meghódolásra.

Kács alatt meghálván a magyar seregek, ide Mosorinból Sztratiurovics Gyókó levelet küldött Perczelnek, melybe kijelenté, miszerint vitéz rác ez szervián hadaival, melyek védtelenül egyetlen pontot sem fognak több feladni, harc készen várja a magyarokat.

Ugy is történt.

Mint látók, minden helységnél erős csatát kelle vívni a magyar seregeknek, hogy beebb nyomulhassanak, s különösen a szerviánok végső percig oltalmazák magukat. Sőt amint a magyarok előbbre hatoltak, még azon helységek is, melyek előbb hódolatot nyilvánítottak, mihelyt a magyar hadak kivonultak, mint Zsáblya és Csurog, újra föllázadtak s rettentő dühvel kezdték öldökölni s kinozni azon polgárokat, kik hátra maradván a magyarok iránt hajlandóságot mutattak. Még azon éjjel Perczel egy másik levelet is kapott Mosorinból, melylyett hozzá Petrovics Albert, bizonyos szerb őrnagy, azon kijelentéssel intézett, hogy fontos dolgok közlendése végett értekezni kívánna a magyar vezérekkel, kérvén egyzsersmind, hogy a biztosb találkozás okáért az előörsöknek utasítás adassék; különben, ugymond, meg fog harczolni a magyarokkal. A levelet egy rácztáborban raboskodó topolyai magyar ember hozta, ki a rác hadak állásáról azon hirt közlé a tábornokkal, miszerint Mosorinnál az ellenség mintegy 2000-nyi fegyveres néppel s 12 ágyuval várakozik a magyarokra.

Perczel ezen levelekre mit sem válaszolt, hanem intézkedéseket tőn az ellenség bekerítésére, s más nap korán Szent-Iván fele nyomult az egész táborral.

Szent-Ivánról az ellenség és lakosság azonképen mint Kácsról, egytől egyig kivonult, s valószínűleg a nagy rémülés és sietség miatt, mindenét hátra hagyta. A bácskai és bánati magyarság, bár egy ízben Perczel által már eltiltatott is attól, hogy a tábort követhesse, itt ismét nagy számmal jelent meg s a helységet kirabolván, haza ballagott. A seregekitt megtelepedvén, részint azért, mivel a sáros esős utban igen eltikkadtak, részint pedig azért, mivel más napra Perczel ütközetet tüzött ki, melyben az ellenség egész erejével megkelle mérközniök, — nyugalomra bocsátkoztak. A magyar tábor átellenében a títeli hegyeknek, sőt ezeknek csaknem egészen alján, üttött tanyát, mi alatt az ellenség a hegy tetején s Villo-

va falu mellett ólálkodott, s folytonosan ágyúzott a magyar előőrsökre, mit ezek tréfából csak néhány mozsár ágyúval viszonzottak. Ily ingerlő harcjátékban mult el csaknem egy egész nap, mely időt Perczel néhány törzstiszt kíséretében a hely szorosabb megvizsgálása s előintézkedésekben, a népség egy része pedig Szent-Iványon dévaj. mulatozás borozás és zsákmánytarlózás között töltötte. A préda böngézései közt itt találták meg a honvédek Dávidovics rác főtiszt tetemeit is, kit a rácok azon gyanuból, mintha ő árulta volna el Sz. Taniást a magyaroknak, s ő lett volna a város elpusztításának okozója, kegyetlenül megölték, s testét a nélkül hogy elásták volna, mint valamely dögöt, a lelkészi lak udvarkertjébe dobván, s a férgek étkeül hagyták.

Estvefelé kiki saját tanyájára vonult s a következő nap történetéről tanakodott. Ekkor érkezett meg Szegedről egy üteg röppentyű, melyet Perczel Tittel ostrománál akart vala használni.

Amint az éj beállt, a magyar előőrsök megkettőztetve járták össze vissza a hegy alatti lapályt s kikémlék, hogy a hegytető erősen meg van rakva a legnagyobb ágyúkkal, s mikép Tittelre azon irányban lehetlen lenne a betörés.

A rácok ezenben minden oldalról szinte résen álltak, nehogy a magyar seregek által a nagy sötétségben megrohantathassanak. Őrtüzeik folyvást lobogtak a hegy ormain s oly mesterségesen kezelék azokat, hogy a magyar seregek mozdulatai s fekvésének hí kiismerésére nézve, biztos telegraph gyanánt szolgálnának. Hogy a magyar seregek ez egyszer nem a legcélszerűbb posítót választák ki maguknak, vagy hogy legalább éjjel változtatniok kellett volna helyüket, a következmény mutatta.

Más nap reggel (ápril 13-án) ugyanis, midőn még a magyar seregek a legmélyebb álom karja közt szenderegének, a rácok ágyutelepeikkel a hegytetőről szép csendesen lelopózkodtak, s a völgyben oly közel nyomultak a magyar táborhoz miszerint a hadi sátrak egész

sorát elsepernék, sőt magának Perczelnek hálósobájába is behatnának a huszonnégy fontosok.

Ezen véletlen meglepetést különösen előmozdítá azon ügyesen kiszámított és sikerült esel is, miszerint az éjjeli nagy sötétségben, néhány uhlán s magyar huszár ruhába öltözködött rá, kik magyarul is beszéltek, a völgyben Perczel előőrsei közé vegyültek s ezeket oly hirtelen körülkerítették, hogy mielőtt-e rendkívüli zavarban helyzetüket fölismerhették, vagy hírt adhattak volna, mintegy 40-en már fogva voltak s elhurcoltattak. Ezen szerencsétlenek közt elfogatott a turszkyak közül egy kapitány is, ki azonban később megszabadult. Sikerülvén e esel, a magyar seregek iszonyu golyózápor és kartácsütöz-közé szorítva, bosszus haraggal ugrándoztak föl fekhelyeikből s minden rohamdobolás nélkül harcrendbe állottak, mialatt a ráczság Mosorin és Villova felől öldöklő harcot folytatott. Leírhatatlan ezen éjjeli csatakép. Reggel két-három óra közt oly borzasztó sötétségben, hogy csak az ágyuvillámok cikkázó világánál lehetne látni az ellenség állását s mozdulatait, a golyók iszonyu zugása, a vad lármazaj, a tábor után járó népség rémületes jajkiáltása, az össze-vissza futkosó kocsik zörgése, barombögés, s az elestek kinos nyöszörgései közt, folyt kettőtől déli 11 óráig a rettentő hare, a midőn az ellenség ágyui mindég távolabbról bömböltek, s az apróbb tűzfegyverek ropogásai is gyérülni kezdtének.

Tittel a rácok legerősebb véd fala. A Duna és Tisza széles árcai közé zárva s háromszögű körbe szorítva, már a természettől, fekvése által annyira megerősítve van, hogy főleg vízáradások alkalmával hozzá férti lehetetlen. Ezen felül egy hegymagaslat, mely a város északi oldalát fedezi, s hátulról a két országos folyam közt gáthid gyanánt szolgál, megvívhatlan véd falat képeznek körötte.

A bejárás hozzá csak egyetlen gáton vezet, melyet két oldalon átjárhatatlan mélységű láp nyaldos. Ezen gátot a rácok ketté metszvé, a nyílás partjait nagy számu

s a legnagyobb ágyukkal rakták meg. A harc rettentő viadalmi közt a magyar seregek, a nélkül, hogy a veszélyes hely fekvését ismerték volna, egész ezen gátszakadásig nyomultak már, midőn a rácok megsokszorozott erővel s ellenálhatlan ágyutüzeléssel nyitják meg a csatát.

A magyar hadsorok már-már bomladozni kezdenek a mikor örömragyogó arccal kivillan a feljövő nap s mintegy szövetséges eleme a szabadságharcnak, bevilágítja a csatát. A magyarok azonnal tájékozzák magukat s ágyuvillám és golyózápor közt omlanak az ellenség nyakára mely ki nem állhatván a szuronyok hatalmát, hátrább-hátrább vonul.

Mosorin felől Forget dandárnok kerékedik az ellenségnek, s mintegy forgószél közzé csap a tántorgó rác csapatoknak, — mialatt egy golyó őt is leejtve lováról, Gál ezredes s hadosztály parancsnok siet támogatására, s az ellenséget egészen a mocsáron túli sánczokig kergeti. Mosorin felől pedig Mihalovics dandárnok működik a magyar bajnokokkal, míg más részről a kovili erdőségnél Irinyi Berta üldözi huszáraival a szerte futamló ellenséget.

Perczel, ki maga minden ponton megjelen slélek-és bátorsággal tölti hadait, újabb támadást intéz legottan, az ellenséget üzőbe veszi, egész Gárdinovácz alá nyomul, s a helységet porrá égeti. A rácok erre Tittelnek nyomulnak s fegyverre riasztják az egész benlevőnépséget, s felül a hegyormokon ágyuikkal ujabban dolgozni kezdenek. A magyar hadak azonban megelégedvén azzal, hogy visszaverték az ellenséget, dél felé Szent-Ivánnak kezdtek takarodni, s a falun innen a kácsi ut hosszában táborni üttettek. A csata ekkép délre teljesen be vala fejezve, s Kovil és Villova holtakkal borított mezején a magyar hőserény oly emléket hagyott maga után, mely, míg ott egyetlen rác élend, Tittel első ostromának híre el nem enyészendik. Forget őrnagy, Szabó István alezredes, Ragusz Sándor huszárkapitány, Schauschek Pál, tü-

zérhadnagy s különösen Kölgei János őrnagy voltak e nap hősei.

Tagadhatlan, hogy a győzedelemben egyik fél sem osztozott teljesen; mert bár a legkedvezőbb harci állomásokat ők foglalák el a csatában, még is ők vonulának vissza először, — midőn más részről a magyarok is, — csata után Kovil-Szen-Ivánt azonnal nagy sietve hagyák el, mi bizonyára ha többet nem, annyit legalább is mutatott, hogy hirtelenében ilykép nem igen kíváncznék még egyszer megmérkőzni az ellenséggel, mely a csatában kétség kívül tekintélyt vívott ki magának.

V.

Szent-Tamás véres ostroma; Perczel beveszi s feldulja a várost. Megsarcolja Hódok helységét. Hadi és polgári intézkedések a hadi intézkedések a közbiztosság és rend érdekében. Perczel fenyegető levele Kossuthoz.

Bár a chronologiai rendben később, az alább közlendők összefüggése miatt még is, érdekesnek tartjuk itt Szent-Tamás híres ostromának történetét röviden megismertetni.

Kis-Kéren 1849-dik év, april 3-kán, a protestans lelkész házánál, hol Perczel és táborkari személyzete már egy pár nap óta tanyázik, kora hajnalban szokatlan készületek zaja veri föl az éji nyugalmat. A nap nem való még látható, s csak az uszva feldomborodott feje föllegék láták tűzvilágát, annak ragyogó sugáraiba fűrösztők hattuszárnyaikat, a midőn a barátságos lak sötét teremeiben egy nyolcvan éves agg lépdelt alá- s fölfelé, több izben nyugtalanul megállva Perczel hálóterme ajtajának előtte, s várva annak kijövetét. Perczel szokott élenkséggel kilépén, fejére nyomja sárga zománcu süvegét s „j ó r e g g e l t” mond a komoly agghoz, kinek hosszú ősz haja mint hótól borított lomb terült tisztes képe s kinek szemében a szólni vágyás és bizalom nemes fénye lobogott. E tisztes agg Hajnóczi János volt, a ház vendégszerető ura, s a helység protestans lelkésze,

Kinek nagybátyja 1794-ben mint a Martinovics összeesküvésének egyik főtenyezője s intézője, vérpadon mult vala ki a szabadság ügyéért. „Uram — szól ezen agg Perczelhez — ma beveheti Szent Tamást; biztosítom önt, hogy az ostrom sikerülni fog.“

„Beveszem, s feldúlom azt, — válaszolja hevesen Perczel — vagy romjai közé temetkezem magam is: erre Hannibál esküjét tevéen le öreg barátom!“

„De uram, — folytatja Hajnóczy, mi alatt kémlő szemei végig futják a szobákat hogy nem hallja-e valaki — a harc csak úgy sikerülend, ha tanácsomat követi, s a tisztek bátorságában bizhatik.“

„Mit, a tisztek bátorságában? — kiállt fel tüzesen Perczel — én a gyáva tiszteket agyonszurom magam.“

„A csata után már késő lesz uram — viszonozza Hajnóczy, s Perczelt bevonja a mellék terembe, hol a dolgok állásáról következőket adja elő.

„Szent-Tamás belviszonyairól az ellenség és ottani lakosság állásáról s szelleméről a legbiztosb tudósításaim vannak. A rácok ugyan elég számmal vannak most a városban s fegyverrel s ágyukkal bőségben ellátvák; hanem a tisztek annyira meghasonlottak egymás közt, hogy a népnek semmi reménye se volna a győzelemhez. Azon idegenek pedig, kik a városba kerülván ott letartóztatnak, alig várják az ostromot, hogy a magyarokhoz átszőkhessenek.“

„Jól van öreg, jól, csak folytasd tovább — szól közbe kandi türelmetlenséggel Perczel.

„Íme a rácok önvédelmi terve is — folytatja Hajnóczy — melyet egy barátom által szereztem meg, ki Szent-Tamáson lakik; de ki magyar érzelmű férfiú,“

S ezzel átnyújtja a tervet Perczelnek, ki azt végig tekintvén, vállát veregeti az öreg lelkésznek: „derék öreg! ezért egy falut érdemelsz; már így győzni fogunk.“

„Még nem uram, — válaszolja Hajnóczy — még e-lőbb a tisztekkel kell tisztába jöni; mert amint G á s p á r i c h Kilit tábori lelkész barátomtól megértettem, ezek

titkos tanácsot tartottak maguk közt az éjjel, s elhatározták hogy harcolni nem fognak.

Mintha villám sujtotta volna le e szavakra Perczelt, annyira megdöbbsent, s több mint öt percig nem tudott mérgében magához térni. „Tehát ismét árulás!” — mond végre elfojtott hangon. „Szegény haza, téged az árulás rontand meg utóljára is.” S ezzel sebesen kimenvén a szobából, lóra veté magát és segédei kíséretében kirobogott a tábornemzőre.

Csendes elmélyedésbe volt még az idő ekkor is, s a hajnalpir nyugvó világánál bibor színben úszott a Kis-Kér és Szent-Tamás közötti pusztasík; — csendes, mintha az örök álmódás varázsvesszeje némitotta volna el a színhelyet, hol egy maroknyi nép temetkezési helyt nézett ki magának. De amint Perczel s kísérete döbörgő paripáikon megjelentek, legottan talpon álltak a seregek s a harc és győzelem ingere ellopá álmaikat, Perczel, Gál László ezredes sátoránál állapodott meg, leszállt büszménjéről s néhány lépésnyire a többiektől, rövid párbeszéd után, midőn Perczel éppen ismét kengyelvasba szorította lábát, s e szavak valának hallhatók:

„Tehát megkezdhetjük a csatát?” kérdi derült arccal Perczel Gál ezredest.

„Megkezdhetjük uram azonnal; én fejezemel biztosítom önt a tisztek hűségéről,” — felele emez, kinek kezét Perczel megszorítva, tova nyargalt s eltűnt a hadsorok között.

A kétely melyett Hajnóczy nem alap nélkül támasztott, el vala oszlatva; a tisztek megnyugodtak Perczel vas akaratán, s rövid habozás után, bár nagy vakmerőségnek s szándékos embermészárlásnak tartották is Sz.-Tamás ez alkalommal, s ily csekély erővel ostromlását, elhatározták, hogy követni fogják vezérüket s részt vesznek a harcban. S hogy ez ekkép történt, egyedül Gál Lászlónak lehet csak köszönni.

E párbeszéd után derülni kezdett a láthatár, s a nap sugarainak arany hímzetű szárnyai az ég kékjén

Hosszan elnyultanak és világosság lett. Közzaj váltotta föl a hallgatag esendét s az imént szendergő honvédek ezreiből, mintegy bájtűzésre irtóztatós emberfalak kezdenek alakulni; mozgott mindenki az ostromló eszközökkel, lábtók támasztattak, s az ágyuk Szent-Tamás sánca alá vonatának; oldalvást pedig tompán nyerítének az erdélyi mének s vastalpaikkal haragosan kapáltak a földnek porában, mialatt kavargó szélvihar kerekedett a pusztákietlen határán s Szent-Tamást annyira befelhőzé a mező muharával, mikép annak magas tornyai alig látszanának, mintegy jósjeleül annak, hogy ezen városra a jövő nap koránya már csak a rom és pusztulás sötét bora ja közt száll alá.

A magyar seregek mindinkább közelebb nyomulnak Szent-Tamás sáncaihoz, és mármár emelik a kanócot, hogy életoltó bombákat röptsenek az ellenséges városra; de Perczel türelmet parancsol; mivel azon rác követek, kiket ő Verbászról oly felszólítással küldött vala ide, hogy a lakosságot önmegadásra bírják, még mindez ideig meg nem érkeztenek.

Azonban az idő halad, s a forgószél ördögtáncot jár a mezők bokraival, haragosan sipolva önmagának; de a két rác, kiket Perczel követségbe küldött, még sem érkezék.

Ezenben a ráczok is felhordják ágyúikat a sáncormokra s elborítják a töltéseket és vizpartokat. Perczel látja, hogy hiába vár békeköveteket, tehát int tiszteinek, s harcra riad a dob.

Erre megdördültek az ágyuk, a seregek előbbre nyomulnak s megkezdődik a harc. Perczel Miklós, a hadvezér öregebb testvére s alezredes, a kis-kéri oldalról egy dandár honvédséggel legott megszállja a csatornai hídfő mellett készített redoutot, míg a másik oldalról két dandárral, Gál ezredes Verbásznál, a csatorna s Bara viz közötti erősítési vonalt támadja meg, s kezd élethalál harcot.

Még alig nyolc óra, s már a csata folyik: a fegyverek ropognak s a hadizaj és halálhörgések fájdalmas

hangjai összevegyülése, borzasztó harmoniát fejtenek ki a vérmezőn. Az ellenség engedni nem akar, s bőszen indulattal feszíti minden rá a golyók záporának mellét; még utolsó vonaglásában is föl-fölemelkedik a földről, út és szűr jobbra balra, mintha magán az enyészeten is győzedelmeskedni akarna; de áll rendithetetlenül s a kétségbeesés ércszoborrá változtatja mindenikét, mely helyéből nem mozdul, s melyet golyó nem fog. Már két óra óta folyik ekkép a harc, és még kétes a diadal. Ekkor Perczel Miklós rohamot parancsol dandárának, mely mint villámokkal terhelt felhőszakadás omlik három oldalról a hídfői sáncokra s elfoglalja azt a ráé testek halmai közt. Más oldalról a 3-dik számú huszár ezred két szakasza, melyett Sárpi főhadnagy vezényelt, két lovas üteg ágyu segélyével, az ellenségnek Turja felől oldalba intézett támadását veri vissza vitézül, mire a harc csakhamar ismét megújul, minden oldalról dörögnek az ágyuk s az apró fegyverek szakadozott ropogása oly rémitő zajjal tölti be a léget, mintha meny és föld összeomolván, az egek szakadását hallaná az ember! A ráé harcossok vadállati bögs és orditozás között rohantak a szúronyok hegyére, kiparancsolták a városi lakosságot is, melynek részéről a csatázók buzgalma a hősi halálmegvetés s elszántság legritkább jeleneit mutatók s oly határozottsággal tarták magukat, hogy immár kétséges volna, ha valjon sikerrel végződik-e a megkezdett ostromharc. E közben Kis-Kér felé, a temerini hídfőnél álló sáncokban a magyar kartácsok által egy bódé felgyújtatott, mire az ostromló seregek azon osztálya, mely a csatorna jobb partján vala felállitva, a sáncok ellen rohammal indult meg, saztán a jobb oldalon csatárláncban álló szegedi önkéntesek előbbre mozdulván a sáncokhoz, iszonyu golyózáporról fogadtatattak ugyan a rácoktól; de látván ezen csapat lelkes vezére Földvári hogy az ellenség sorai e ponton már annyira megritkultak, mikép azt viszsanyomni nem volna lehetetlen, kezébe ragadja a csapat zászlóját, föllép egymaga a sáncokra s elkiáltja magát:

„Utánam a ki magyar!” Erre az egész csapat utána rohan vezérének, öldöklő viadalt kezd a sáncok tetején a ráccokkal s hősileg visszaveri ezeket.

Mig itt az öldöklő harc folyik, leebb a csatorna szélén hasonló elszántsággal küzdenek a turszkyak, kik a sáncokat áthágva mindinkább beebb nyomulnak a városba, s irtózatos öldöklés közt hatnak előre. Ily helyzetet nem lehetvén sokáig kiállani, a rác hadak megfordultak, utánok rémült jajgatás közt a kétségbeesett lakosság; rögtön fölélednek a csöndes kihalt esinos házsorok, ezernyi munkás kéz iparkodik a bomladozó hadlábát támogatni, de mind hiába, a zavar és rémület mindinkább növekedik, a magyar csapatok már három oldalról tódulnak be a városba, az ágyuk ismét megbődülnek, s a szent-tamási magas torony és a város több utcáit lángok borítják el. A verbászi oldalon levő jól készült sáncok ellen pedig, különösen a csatorna balpartján, hol a ráccok főereje van, a vázák, az 5-dik és 8-dik zászlóaljok folytatják még az öldöklő harcot.

P a p p János vázaezredbeli hadnagy közébe rohánván vitéz csatáiraival az ellenséges tömegnek, rögtön halálos sebet kap s feje levágatván a szerviánok által, holt teste elhureoltatik.

Az ágyúzás és kartácestűz ez oldalon még folyvást tart, de az ellenség bár mindinkább ritkulnak sorai, mozdulni nem akar. Ekkor Gál ezredes rohamot parancsol a saját vezérlete alatt álló 5-dik zászlóaljnak, lajtorjákat támasztat a sánczoknak, hősileg visszanyomja az ellenség egyik részét, másikat pedig több czernyi népséggel a csatorna hullámiba fulasztja. Még csak a hidfő-sánccon tartja magát az ellenség némi maradványa, hol a dühös szerviánok a hid alá rejtőzvéen irtózatosan tüzelnek a keresztültóduló honvédekre. De sokáig már itt sem tartatják magukat s kegyetlenül utólsó emberig felkoncoltatnak, vagy a vízbe hányatnak.

A fősánc győzedelmes bevétele eldönté Szent-Tamásnak sorsát. A magyarok, kik immár minden ponton

diadalt vívtak ki, visszatartóztatlan erővel gúzolniak keresztül, láng füst s golyóözön közt az utcákon, hol a kétségbeesett ellenség torlaszokat emel s új harcot kezd minden egyes ház küszöbén.

A lángok ezenben mindinkább terjedeznek, s a házak padlásáról, hova a lakosság egy része rejtőzött, rémihalálzaj s jajkiáltással telik meg a város; nagy része a mégélőknek itt sül meg rettentő kinok közt, másika hogy könnyebb halált találjon, a Bara folyamába veti magát. A nagy szélvész borzasztó alakban ragadta szerteszét a lángokat s a pusztuló város fölött mintha ördögtáncot járt volna.

Alant pedig a dölendező falak közt még mindig folyt az öldöklés és a város nagyszerű kirablása. A katonaság levetkezé emberi érzelmét, s boszútól lángoló minden szenvedélyét megoldá a pusztító harc között. Délben 12 órakor már nem vala Szent-Tamás, s e híres város, mely néhány napok előtt büszkén nevezte magát „szerb-örnek,” most romok között hevert.

Roppant vala azon szerencsétleneknek száma, kik ezen ostrom alatt elestek. Utcákon és a város környékén több mint 3000 halott borította a harci tért; a csatorna és Bara vizébe pedig, hová szekereztül s egész családotól rohantak a menekülők, különösen nők és gyermekek közül, legalább két ezer egyén lelte borzasztó halálát. A kik végre még életben maradtak, a magyar csapatok üldözése közt Ó-Becse és Kuczuru helységek felé futamodván, a halál torkából, a legnagyobb inségbe voltak kénytelen rohanni s ismét több ezeren az éhség és betegség gyászos martalékaivá lenni. Ezen boldogtalan menekülők közül csak néhány száz sváb ifju jutot ohajtottabb sorsra, kik tudniillik a város ostroma alatt átszökvén a magyarokhoz, a harc után hazájokba, szüleik karjai közzé vonulhattak.

A rációk ugyanis, hogy a szent-tamási haderőt menél inkább szaporítsák, arra kényszeríték a vidéki sváb helységeket, hogy újoncokat adjanak; s a kik vonakod-

tak parancsukat teljesíteni, azon ifjakat erőszakosan elhurcolák, szüleiket pedig kirabolták. Azonban ezen ifjak, kik aztán saját véreik ellen is kényszerítették öldöklő harcot folytatni, alig várván a szabadulást, a jelen ostrom alkalmával csak vak töltéssel tüzeltek a magyarokra, s mint imént említők az első kitöréskor átszöktek és rabló zsarnokaik ellen fordultak. Ezek beszélék, hogy azon idő alatt, míg ők Szent-Tamáson fogva voltak, a rácsok mindazon magyaroknak, kiket elfogtak, fejeiket elvágván, testüket az ebeknek hányták, sokat pedig eleven megégettek. Igazolja pedig ezen eladást ama körülmény is, hogy a szent-tamási sáncok belülről számtalan emberfejekkel voltak körülrakva, melyek hogy minden bizonynyal csak magyar fejek voltak, saját szemeinkkel láttuk. Ily cannibali kegyetlenkedéseket üzván e város népe a magyarságon, nem esuda, hogy az ostrom hasonló kegyetlenséggel ment véghez, s Szent-Tamás földig lerontatott.

Sötét emlékezetet viraszt azóta a vértettek e borzasztó színhelye fölött. A lezajlott viharos napok távolában ezer, meg ezernyi lelkek tűnnek föl a gyilkos hare és lán-gok iszonyu árjából azon ember előtt, ki a dúló csatában jelen volt. Sápadt, vérhagyott alakok, bűneik homlokokra írva, kiket megátkozott erőszak kényszerite egymásnak iszonyu vétektudásokat elmondani, s nem beszélni egyébről mint elkövetett szörnyetteket, nem hallani egyebet, mint a kétségbeesett megbánás szavait. És a földönfutók jajkiáltásai kiket öldöklő félelem s éhhalál kergetnek, mintha most is zúgnának az emléktelen sirhalmok alól, hol annyi bűn és fertelem, ártatlanság és erény, együvé temetvék.

Borzasztó, valóban iszonyu képe a multaknak! Rettentő egyenlőség a sírok éjjelében, hol az árulók és honfiak porai összekeveredve nyugosznak!

Csak egyetlen vonás, egyetlen fénypontocska e harenak fergetegéből, mi a visszaemlékezés s e szörnyettek kútásától rettegő lélekre szelid gyönyörrel hat. Ez egyet-

len fénypont: a diadalérzet, a hős önelégültség magasztos szemlélete.

Mily szentesült öröm minden honvéd arcán, mennyi büszkeség a küzdők kebelében, kik Sz.-Tamás romjai mögött mint megannyi félistenek megmagyarázhatlan kéjével az elégtételnek — nézték az enyészeti munkáját.

Igen, a magyar nép diadal-érzetének dicső szemlélete csak, ez egyetlen fénypont, mely a szívfagyasztó látványok e pokoli helyén, időn s enyészeten túl fönragyogni fog, hogy tanulságul szolgáljon örökre mindazon vakmerőknek, kik igaztalanul akarják bántani a magyart! Igen, ragyogó és dicső e dialmak szemlélete; mert a megbántott hőserény, miután méltó elégtételt szerzett magának minden eddig elkövetett égbekiáltó jogtalanság s embertelen erőszakoskodásokért, — miután becsülettel bevégezte munkáját a harcmezőn, hüvelybe bocsátva fegyverét, leeresztve szuronyát s csata után nem öldökölve ártatlan s bűnbánó vagy magukat önként megadó polgárokat, nem kizsákmányozva, miként a rációk cselekvének testvéreik ellen; hanem nyugodtan s nagylelkűleg várva a megismerés és hódolat jeleit, nyílt karokkal fogadta a megtérőket, s szabadon bocsátta sorsának mindenkit, ha csak becsületszót ígért, hogy tesvére ellen fegyvert nem emelend többé.

Amott a feldúlt város túlsó részén, éjszakra a Krivaja melletti szabad téren áll még a győzedelmes magyar had, mely mint a bajban és méltatlanságok közt türelmes, mely mint a vészben győzedelmes és nagylelkű istenség, a részvét legőszintébb fájdalomával nézi a szerencsétlen néptömeg kínos szorongásait, százakat és ezereket bocsátgat szabadon, utrahalóval látja el az éhezőket, befedi testét a didergőknek, mondván: „menj és boldogulj a mint tudsz; én nem kívánom vérét a védtelennek; de tanulj szeretni a hont és szabadságot, ha hasonló sorsra nem akarsz még egyszer jutni. “...

A nők és gyermekek leborulva csókolják lábait a nemes szívű harefiaknak, s áldást és hosszúéletet kíván-

va távoznak a nagylelkű ellenség táborából; a férfiak és ifjak pedig, kiket megkimélt a halál, s most csoportonként a győzők hatalmába élve kerültek, látván a magyar hadak ezen meglepő emberszeretetét, önként beálltak a szabadságjainok soraiba, átkozván elesébitóikat, kik őket a közös hon ellen pártütésre vezették s kényszerítették. —

Ilyen volt a magyar harcban és harc után!

De vessünk még egy tekintetet Sz. Tamás romjai közté, hol a csata és pusztító fürgeteg elvonulta után is, mint tengervész után a nyugodni nem akaró hullámok közt, folyvást tarkábbnál tarkább események zajlanak.

A gazdag és népes szép város, korombarnított s fedélnélküli csonka falaival mintegy nagy koporsó, vagy inkább régi elhagyott temető — néz ki a kietlen sivatagban. A bedőlt házak fekete falai mint megannyi emléke elhagyott sirhalmok felett, melyeknek zöld hantja kiveszett. Már csak itt ott emésztyődik néhány gerenda, házibutor és szarufákon az irigy láng, és az utcák sorai annyira borítvák holtakkal, hogy járni is alig lehetne miattok a nézőnek.

Hosszu kiterült tetemek az utcák véres porában, kiknek némelyikén még most is ég a ruhadarab; s kiknek némelyike még halála után is égremeredő kezekkel látszik ragaszkodni az élethez; egyik hallgatag merev arc, kinosan felnyitott szemekkel, mindenkinek szemébe néző; másik arctalan összetépett test, melynek nem tudni hol van feje, hol tagai? itt ott megmozdul néha és nem tudni hogy mi? majd kinosan vonagló képtelen termetek, egy-egy szétzúzott fő, egy elszakadt kar, mely törrel kezében, távolszórva fekszik a test derekától; ismét nagy halom megfakult embercsontok, tört fegyverdarakok s a nyaktól elvágott vérző nagy fejek és koponyák. S mily csudálatos és mégis jellemző tarkaság! Még e koponyákon is látszik: hogy melyik volt a magyar. Azok a kemény vasagyn koponyák, öt hat hasadással homlokaiikon, míg a többi koponyák egyetlen csapással tarkókun, bezúzvák.

Padlásokon, pincékben s almáriomokban megégett embertetemek, melyek közt a férfi nőruhában, a nő pedig férfiruhában; tömérdek podgyász, s házi eszközök utcákon s kertekben elszórva, miket eldugni vagy eltenni nem lehetet. Tehenék, lovak, sertések s ebek az ólak és istálókban megsülve; a Krivaja partján pedig számtalan hátrahagyott kocsi, ló, marha, gabna, ágynemű, ló és birkák, melyeken a táborral járó vándor magyarság osztózik, melyet falvaiból az ellenség kiűzött, s most csak úgy élősködik ha zsákmányhoz juthat.

Amott egy huszár voncol maga után összefűzve 7—8 darab lovats barátságosan kínálgatja darabját 2—3 huszasért; itt egy baka hoz nagy kosárban összehányva mindenféle asztali s étesszükségletet, árulván a kikkell találkozik egy pár itce borért; majd egy szegedi nemzetőr emmel hátán örömtől kigyult arccal egy kosár huszast a mészárszékből, ismét számtalan asszonyok és leányokkal találkozik az ember, kik ágyneműt, gyolcsot és ruhadarabokat hordának a szekerekre; mások végre kényelmesen válogatnak a kocsik szekerek és hintókban a Krivaja folyam partján, hol az ellenség elmenekülvén mindenét hátrahagyta, csakhogy életét megszabadítsa; némelyek pedig kapzsi dühhel keresik föl a pincéket és tartalomdus hordókat hengergetnek az utcákon s holt testeken keresztül, mialatt a bor hevétől föllelkesülve vidám zsibajjal töltik be a levegőt.

Igy mulik el az egész délutáni idő, miután a vezérek parancsára nagyobb ovatosság okáért éjszakára őrcsapatok állják el mindenfelől a város határát, s a tábor a Krivaja melletti szabad térségen nyugalomra bocsátkozik. Más nap Kis-Kérre és Verbászra vonul ismét az egész tábor s a maga rendbeszedése és halottainak eltakartásával foglalkozik egész dél előtt. Gáspárich Kilit ékes beszédeket tart a halottak sirhalmainál, mire az arccok elkomolyodnak; szelid könyözön patakzik a vitézek szemeiből; magasra emelik kezeiket és hangos imát mondanak a tábori lelkész után.

Perczel ezután szállására rendelvén a nap hőseit, köszönetet mond mindnyájoknak egyenkint, nemes önfeláldozásaikért s jutalmakat osztogat a jelesebbeknek. Ott áll a balnokok koszorújában a kisedes természetű, de rettenhetlen lelkű Földvári, ki első tört keresztül Szent-Tamás sáncain; mellette a bátor ifju Jeszénsszky Földvárának méltó hadsegédje; balra tovább a 7-dik honvéd zászlóalj vitéz kapitánya Bach, ki a csatorna mentében balról harcolt oroszlan batorsággal az ostromlók között; jobbra pedig szerény önérzettel mereng a derék Turszky zászlóalj hős őrnagya: Ruimanns Perczel Miklós a tábornok testvére. Perczel Mór mellett pedig, a bajnokok félköre előtt fejedelmi tekintettel s boldog örömmérszetben e hősök látásán gr. Batthyány Kázmér teljhatalmu kormánybiztos, ki maga is jelen volt a legnagyobb tűzben s kiszinte a legnagyobb jutalomra lett volna érdemes, ha magas lelke mindennél nagyobb dijak nem tekintette volna a haza diadalját.

Ezután barátságos lakoma követi a megható hadi ünnepélyt, s lelkes felköszöntések hangzanak a haza, a szabadságügy üdvözlete, Perczel Mór, Batthyány Kázmér s több mások éltetésére.

Délután hódolattevésekben tölt el az idő.

Szent-Tamás elestének híre ugyanis annyira elrémíté a még ráccokkal cimboráskodó helységeket, hogy azonnal önként fényes küldöttséggekkel járulnának Perczelhez, hódolatukat nyilvánítandók a magyar kormány iránt. Ezen küldöttségek közt Hodsák német község is megjelent a maga előjáróival s kegyelmet esdekelt a magyaroktól. Ezen község volt az, mely a mult évben saját járásbirút s más kilenc magyar érzelmű egyénket a külsai vérbírósnak kötözve átadott, s kiket az a legkegyetlenebbül kivégeztetett. Perczel komolyan megdorgálá e lázadó község küldöttéit, s büntetésül súlyos hadisarcot vetett ki a helység lakóira, kimondván egyszersemind, hogy ezért: ha csak legkisebb jeleit tapasztal-

landja is az ellenséges indulatnak, azonnal földig lerontja a helységet s lakói közül még a csecsemősnek sem kegyelmez.

Hanem számos helységek küldöttségei érkeztek ezenben azok közül is, melyek már korábban hűséget esküvének a magyar kormánynak, keservesen panaszolván, hogy a feldult falvak lakói rabló csapatokká alakulván, a legnagyobb szabadságot kezdék mindenfelé üzni, és sem vagyont sem személyt nem kímélnek.

Perczel a fölbomlott társasági rend ezen fenyegető mételyét az által vélé orvosolhatni, hogy főleg azon pontokon, hol ezen, az erkölestelenség örvényébe vezető fejtelenség leginkább dult, katonai erőt küldött, s a békes polgárok személyét és vagyonát ennek szigorú ótalma alá helyezte; Batthány Kázmér más részről, a meghódolt helységek s városok küldötteinek befolyásával meggyűlést tartván, a polgári ügyek kezelését s a benső rend föntartását, több e végből kinevezett bizottmányoknak hagyta meg, melyek a körülmények szerint utasításokat s rendeleteket, valamint szükség esetében végrehajtási erőt is, a most nevezett teljhatalmu kormánybiztostól nyertek.

Körülbelül egy hónapra ezen események után, következő levelet indított P e r c z e l K o s s u t h o z:

Z s o m b o l y a, 1849. maj. 2-dikán.

Az ország kormányzó elnökének!

Tegnap estve ide érkezém Bem tábornagygyali személyes értekezés végett. Ma 11 órakor vala őt szerencsém elfogadni. Mielőtt értekezletem eredményét közölném, szükségesnek tartom véleményemet hazánk belbékéje helyreállithatása végett közölni.

A sok kormánybiztos, mint többnyire ügyetlen, zavarosban halászni szerető, háboruban helyénkívüli s az ország financialis állapotát terhelő szinte káros egyéniségek, hova-

marább megszüntetendő. A rendes polgári hatalom mindenütt aktivitásába visszahelyezendő, vagy alkotandó. Addig pedig legyen inkább hadi hatalom a megyékben, mikép az amugy is mindenütt minden dispositiók dacára a dolgok természeténél fogva előáll. Továbbá:

Valamint a fegyveres kézzeli elfogott és elfogatható egyének ellen a legszigorubb hadbírói eljárást tartom elkerülhetlennek; úgy más részről politikai vélemény miatt, bár ez újabb országgyűlési határozatainkkal merőben ellenkezőleg nyilatkozzék is, annál inkább passiv viselet miatt perbefogatosokat elrendelni, vagyont elkoboztatni: épugy vétségnek, mint meggondolatlanságnak tartom. Sőt még azt is kijelentem, hogy gonosz és politikátlan cselekvés leszen oly egyéniségeket is üldözni, kik polgári hivatalt viseltek az ellenséges uralom alatt.

Jaj a nemzetnek, ha illyesmiben keres orvoslást! Még akkor is jaj, ha minden ellenség megtörve, annál inkább még most, midőn a győzelem csak megkezdve, de sok küzdeni, szenvedni való van még hátra, míg egészen bevégezve leend.

És ki akarna itt büntetni? A volt minisztérium tagjai, kik maguk is már akkor áruló és a legrosszabbat elkövető zsarnokokat szolgálták s támogatták? Vagy a képviseleti ház, mely ismét a minisztériumot istápolá; a nemzet idejét elpazarlá, erejét elsorvasztó politikájával? Vagy azon tagai a hadseregnek, kik januárban proclamatiót merének kibocsátani a hazafiak ellen?...

Én kormányzó urat szükségesnek látom hazám érdekében komolyan figyelmeztetni, — figyelmeztetni különösen azokra is, miket a moori ütközet előtt írek, jóslottam, s mik betűről betűre mind beteljesedtek;

Figyelmeztetni végre arra, hogy ha talán túlságos szerénység s kimélet nem engedé is, mikép a mult év october, november és decemher havaiban a legislatio után föllépjek a kormányzás nagy hibái ellen, minők az országot már már végveszélybe döntötték: úgy azt ozentül többé el nem fogom mulasztani!

Mi még messze vagyunk az ígéret földétől; Puchner ismét beronta! Más oldalról Bács-és Bánátban 17 zászlóaljnyi

bátor nép ellenünk, s ezen kívül sok ezerre menő leszorított fegyveres népség. A Dunán túl is könnyen történhetik demonstráció, mely miatt erőim egy részét különösen Pétervárad biztosítása végett is Ujvidék körül a Dunáig terjeszkedve kell tartanom. Szerbiából Knicanin parancsnok már több ezer dalaival küzd ellenem, s ezek utólsó emberig védik magukat.

Bem tábornagygyali intézkedésünk szerint pár nap alatt a Bánátot ki fogjuk tisztítani, azután a Csajkás-kerület utolsó zugát foglalom el, és hiszem: három hét múlva úgy mint ő kívánja, a Dunán átkelendek.“

P e r c z e l M ó r
táborvezér.

Ezen levél, melynek sorain nem kevesebb dac mint az egykor érzékenyen sértett önérzet epés fájdalma ömlik el, világosan mutatja, hogy Perczel a jelen uralom embereivel megelégedve nem volt, s azon bántalmat, melylyel a nemzetgyűlés akkor midőn az alvidéki hadjáratban követett árulás iránt alapos okoknál fogva fölszólalt, őt méltatlanul illette, feledni nem tudá. Látszik e levél tartalmából egyszersmind, hogy Kossuth iránt sem viselteték valódi bizodalommal; sőt szereté magát az előtt némileg fontossá s félelmissé tenni, minthogy tapasztalá, miszerint amaz alattomban kémeket küldözgete a táborba, hogy az ő eljárását őrszemmel kísérvén, mindenről jelentéseket tegyenek.

Egyébiránt, miután Kossuth ő hozzá nem csak kétértelmű, hanem több ízben főnhangu leveleket is írt, ezt általában sem őszinte jellemnek, sem valódi „nagy férfinak nem tartá. „Kossuth — ugymond — bizalmasabb körökben csak azért látszik nagyembernek, mivel mindazok kik körülte vannak, parányi lények; különben olyan ő, mint a magát túlél aggastyán, ki sem valódi akarát sem tetterővel nem bir s ki rendesen arra hajlik, a mely oldalról megtaszítják.“

De haragudott Perczel különösen a nemzetgyűlésre

is, mely szerinte egészen Kossuth lelketlen gépévé aljasult, ki hogy valamint keresztülvihessen, egy pár alázatos phrasist kelle a házhoz intéznie, földicsérni annak bölcseségét és hazafiságát, s akkor azonnal minden meg volt. „Ha én — ugymond — egyetlen önálló jellemet vagy valódi talentumot látnék a képviselők testületében, ki nem nyomorult rabeszköze Kossuthnak, még türhetném némileg; de ily esetben, a midőn sem jellem, sem belátással nem bírnak, ki becsülné őket? A hazát vagy mi mentjük meg csak a harcmezőn, vagy senki más; annál kevésbé pedig Debrecenben a collegiumi convent, stb. Miért hát annyi herét tartani az ország rovására?”

Ily hangulatban találjuk Perczelt május hó elején, ki csaknem embergyűlölettel határos kedélyizgatottságában, annyira elégületlen volt immár, hogy ha Bem, ki iránt majdnem vallásos kegyelettel viseltetett, ellenkezőre nem bírja: a magyar hadseregtől már régen búcsút vevendett s magányba vonult volna.

VI.

Klapka miniszterileg megróvjá Perczelt. Kossuth gyönyörű levele ugyanehhez. Perczel válasza a hadügyminiszter leiratára. Perczel ismét Tittel alatt. Csatazások naponként.

Jellachich azon célját, hogy a Bácskába betörvén az ott megszorult rác hadakkal egyesüljön, még mindig oly sűrű titok fedé, mely alól az ő ügyes mozdulatait a leggyakoroltabb kém szemek sem nézheték ki. Senki nem tudta mely ponton létezik, s hírek keringtek, mintha azon szándékában, miszerint Bácskába betör, megváltozott, s Horvátország felé tartott volna. Valószínűvé tévé e kalandozó hirt azon körülmény is, hogy amint a magyar hadak java a Bánátból visszatért, ellenszegülésre sehol nem talált, s a betörés kísérletének semmi újabb jelei nem mutatkoztak. Perczel tehát kocsikra ültetvén néhány ezer embert, egyenesen Tittelnek indult, hogy azt ostrommal bevegye, s alvidéki hadjáratát ekkép befejezze. Épen ez időben kapott Klapka hadügyminisztertől egy megróvó rendeletet, mely őt a legérzékenyebb oldalról találta. A leirat sorai ekkép hangzanak:

Debrecen, máj. 8-án 1849.

Perczel tábornok, s a 4-dik hadtest parancsnokának!

A hadügyminiszteriumnak több jelentésekből fájdalma-

san kelle értesülnie azon szomorú viszonyról, miszerint tábornok urnak bácsbóli kivonulta után, e vidék, mely annyi hősi küzdelem és véres áldozat mellett már visszafoglaltatott, ismét ujjonnan a rác seregek bosszujának vagyon kitéve.

És már egész területek az ellenség által visszafoglaltatnak, melyeknek biztosításáról eleve kellett volna gondoskodnia; annál inkább, mivel hadjáratunk és hadi működéseink nem egyedüli célja a visszafoglalás, hanem egyszersmind mi oly fontos feladat, az elfoglaltak megtartása.

Hasonló sajnós következményű volt Bácskának elegendő fedezet nélküli otthagynya, azon körülménynél fogva, miszerint az ellenség Budáról nagy számu hajókkal szállítatván lefelé tetemes erejét, annak kényelmeit senki sem gátlá, holott ennek csekély erővel tetemes kárt és gátot lehetett volna okozni.

Annál fogva kéretik tábornok ur sürgetőleg, sziveskedjék a legérdekesebb pontokra kisebb csapatokat szállítani át, és egyáltalában erélyesen intézkedni, nehogy nagyobb baj és szerencsétlenség háramoljon a védtelen s jó érzelmű lakosságra.

Az ideiglenes hadügy-miniszter:

K l a p k a m. k. tábornok.

Soha nem hatottak értékenyebben sorok Perczel lelkére, mint e megrovó rendeletben foglaltak. Megbocsáthatlan méltatlanságnak tartotta ő a kormány részéről ily hangon szólani azon férfiakhoz, kiknek hősi vállain kereste hatalmát s a forradalom diadalmát megalapíthatni, és kiknek — különösen pedig neki — oly kevés beszámításba vette mind eddigi áldozatait mind ama körülményeket, melyek közt azokat a szabadság ügyében tette. Nem ide tartozik megítélni, hogy mennyiben vala igaza a hadügyminiszternek s mennyiben neki; de hogy az ő fejeskedő önkénye bizalmatlankodása s fenyegetésével a kormánynak irántaigyanuja s erélye is növekedett, tanusítja Kossuthnak ugyancsak más napról hozzá irt magán levele, melyben ez mint barátja, s mint az ország

kormányzója még keményebb szemrehányásokkal ismétli a főnebbi vádakat. Ezen levél gyönyörű sorai következőleg szólanak:

Debrecen, május 9-én 1849.

Barátom! Zsombelyáról máj 2-dikáról irt hivatalos leveledre, mielőtt azt a miniszteri tanácsnak előterjeszteném, barátságosan felelek, —

Barátságosan; mert így írva valamint önzéstelen hazaszeretetedre úgy személyes lekütedet sajtáságaira is figyelemmel lehetek, míg ha hivatalosan írnék, csak kötelességemre kellene tekintenem.

Barátom! Hazánk dolgai oly jó kerékvágásba indultak, hogy hazánkat semmi nem vesztheti el, mint az anarchia; anarchiának nevezem pedig azt, midőn a status szolgái akárki is, a kormányzóval ide értve, magát a nemzet urának képzelve, nem gondolna semmit a viszonyokkal, hanem önféjűleg akarna gázolni másokat, minden tekintet lealázna, s abban gyönyörködne, hogy zavart idézzen elő.

A ki ebben kedvét lelné, ám vessen számot lelkiismeretével, s ha tetszik próbálja meg. Én kötelességem szerint iparkodni fogok, úgy a külellenség mint a belzavargás ellen a hazát védeni. S ha nem bírnám, ha nemzetünket saját fiainak túláradó zsarnok vágyai juttatnák Lengyelország sorsára, míg Ausztria leigázni képes nem vala; a historia majd ítél felettünk s a nemzet áldása vagy átka kísérend mindenkit érdeme szerint.

Te jónak látta nekem hivatalosan megírni, hogy a kormányzó nagy hibái ellen a legislatió útján föllépsz. Erre azon feleletem van: „Tessék.”

Én a szabadság embere vagyok; magamat a nemzet iránt felelősnek vallom, s ha valaki hibát fődöz föl ellenem, magam törendem el a páleztát magam felett, s adom át helyemet másnak, ki jobban tud hozzá; mert én a hazát akarom megmentve látni, nem magam fényleni.

De ha te jónak látod ellenemben parlamentaris oppositíót előre bementeni, úgy természetes, hogy a seregszeregséget a követi állással cserélend fül; mert a kormány politikája felett változtató ítéletet csak a nemzetgyűlés mondhat, s míg az nem történik, addig az ország kormányzatának az én politikai irányzatom szerint kell menni; mert én vagyok az ország kormányzatáért felelős, s a státus minden hivatalnokának azon politikai irányban kell működni, vagy lelépni. Aztán opponálhatsz ha tetszik. Én nem vagyok gyermek, sem báb, a ki dróton ráncigáltassam magamat; zsarnokságot sem nem gyakorlok sem nem türök. De te barátom; hivatalos leveledben a kormánynak „vétséget, meggondolatlanságot, sőt gonosz cselekvést“ szórsz szeme közé. Ez barátom — régi baráti bizalommal mondom, — mint embertől gorombaság, mint tábornoktól a kormány szükséges tekintetének szándékos lealázása. Baráti figyelmeztetést senkitől örömeztőbb s engedékenyebben nem fogadok, mint tőled; hivatalos gorombaszkodást, személyes becsületesem, sem a nemzet által reám ruházott állás türnöm nem enged.

És te még tovább még, még a képviselő ház tekintélyének is, mit a ki hazáját szereti támogatnia kell, mint a haza megmentésének horgonyát, fölibe emelkedel gúnyos kifejezésekben. És mindezt hivatalosan teszed mint tábornok. Gondold meg csak, mi lenne ebből, ha én ezt a nemzetgyűlésnek bemutatnám!!

Vagy azt gondolod teheted; mert vannak érdemeid, mert egy hadsereg élén állsz: ám hiszen fordítsd hazád ellen, ha lelkiismereted megengedi; de gondold meg a következtetéseket komolyan, s ne feledd hogy azon hadsereg nem a tied, hanem a nemzeté, s hogy a nemzet e seregét a kormány adta kezeidbe, s az fogja tőled számon is kérni.

Én Istenem, én Istenem! mit vétett a szegény magyar, hogy legjobb fiai annyira rabjai saját szenvedélyeiknek!

Barátom! Ezeket nem a kormányzó írja; hanem régi barátod, ki tőled a haza kedvéért sokat eltűr, de egyet ép a haza érdekében nem türhet el, azt: hogy anarchiát csinálj és zavart idézz elő a sokat hányatott hazában.

Egy előbbeni leveledben azt írod: Péterváradon csak az lehet várparancsnok, a ki neked tetszik. Megbocsáss, Kossuth Lajos Perczel ur tanácsát és véleményét szívesen fogadja, s ha jó, követi; de a tábornok parancsolni a kormánynak nem fog. A régi barátság tiszta ösztönéből írom ezt neked, édes Móricom s Istenre kérlek, ne hagyd magadat elragadtatni a szenvedély által.

Látod édes barátom, ezen szenvedély a hazának végtelen károkat okoz, győzelmeid sikerét pedig ephemerré teszi. Mi a jó tiszteknek szükségében vagyunk, s a kik jók, a haza érdekében meg kell becsülnünk. És a te seregedet legjobb tisztjeink: Gál, Földvári, Forget őrnagyok elhagyják; mert ilyen bánásmódot: „Takarodjon ön, halb rechts, marsch“ — becsületérző ember nem tűrhet.

Száz panasz érkezik egymás után sereged indiscipplinája iránt.

Panasz érkezik az iránt, hogy nagyitod bulletinjeidet: 1000 halottról beszélsz a római sáncokban, a hol 50 halott volt; Bácsot, Bánátot elfoglalva mondod, holott a Bánátban jó formán még maradandó eredmény nincs; Bácsban pedig, a mint kivontad erődöt, a római sáncok ismét a rác birtokában, s a Csajkás-kerülettel a rác lázadás félszke még épségben van. Kovílról győzelmet adtál tudtomra, holott Ujvidékre kelle visszavonulnod, s a Csajkáskerületet Tittel bevétele nélkül elhagyva, magad írod, hogy Knicanin több ezer daliával küzd ellened.

Én tégedet Bács meghódítására küldöttelek, s e végre bizék is bajnok vezérleted mellet elegendő sereget kezeidre. A bánátbani átmenetre csak Tittel meghódítása után utasítottalak. Te ezt, s vele Bácsot ephemer állapotban hagyád, magas lelkednek több és több eredménye sovárgó ösztönét követve, átmentél a Bánátba, és — Bács Jellachich kényének van kitéve, — ki Baját összelöveté, a Dunán mindenét Eszék-re szállítatá bántatlanul, mert Bácsnak meghódítása előtt kivontad erődöt, s mikor én, ki az ország összes viszonyait kell, hogy szem előtt tartva intézkedjem, a Dunát ajánlva figyelmedbe Ujvidékre irtam — te már a Tiszán túl valál. És most

nyíltan megmondom barátom! Nem nagy, és így csak egy célnak Bács meghódításának elérésére szánt seregedet szertedarábolva, a legjobb törzstiszteket szenvedélyes bánásmód által elkedvetlenítve indisciplinált, desorganisált seregeddel szemben a destinált téren, hanem a Bánátban állva, megjósolom neked, hogy amint nem lázadó rácokkal, hanem rendes ausztriai seregekkel találkozol legderékabb törzstiszteitől elvált sereged, félek, elveszted a csatát, mert személyes vitézséged sokat pótol, de nem mindent barátom! Nem a rendetlenséget, nem a rendes dispositiók, sőt még a parol-kiadás hiányát is. Magad látod hogy Ó-Becséről csak amugy tovább állott seregeid egy része, nem lévén rend, nem disciplina, miért? mert te válogatlan szenvedélyes kitöréssel szidod a nemzetgyűlést, a kormányt, a többi hadsereget; zsarnoki módon bánasz tiszteiddel, a nélkül, hogy a rendnek alapjára fektetnéd autoritásodat seregednél.

Én előre látom, hogy Bánátban lévén, s az operatiók egysége végett Bemnek a főparancsnokságot átadni szükséges lévén, előre látom, hogy te ezt nem türended, mert semmi parancsot nem tűrsz, senki hatóságát nem akarod respectálni: hogy leszen zavar, lesz surlódás, és a helyett, hogy a Bánátban közös erővel Puchnert semmivé téve, a 3 combinált seregből mihamarább vagy 10,000 embert a főellenség ellen disponálhassunk, ti ott epanpilliroztatva erőteket egy-egy helységet elfoglalva, maradandó eredmény nélkül, az én egész combinált rendszerem a haza megmentésére füstbe megy; mert minden ember kormányzó akar lenni, engedelmeskedni ritka ember tud és akar.

Nekem bizony barátom! a kormányzás nem kegyelem, nem szerencse; inkább ma, mint holnap lépek vissza a magány-életbe; ha gondolod, hogy te mented meg a hazát mint kormányzó, jobban mint én: jer, add elő a nemzetgyűlésnek s ha helyesli, légy kormányzó; de míg én vagyok az: addig a dolognak akkint kell menni, amint én látom jónak; mert felelős én vagyok a nemzetnek; vagy a ki jobban tudja, lépjen helyembe; de nem önfelvetési elbizakodottsággal, hanem a nemzetnek akaratából; különben ha másképp akar föllépni,

csinálhat zavart, elveszitheti a nemzetet belső viszálykodás által, de elébb maga is elvész, arra esküszöm.

Én tudom édes Móricom, hogy te ezen hangot nem szereted; tudom, hogy fel forr ellene büszkeséged, de én mint barátod irok, te sokat irtál nekem nem ily hangon még! És egyre kérlek: ha ezt megolvastad, aludj egyet reá, aztán felelj, — de felelj, mert nekem mig kormányzó vagyok, tudnom kell: hanyadán vagyok azokkal, kiknek hűségére bízom a nemzet seregeit.

Törzstiszteid tömérdek panaszai irányában légy szives engem barátságosan fölvilágosítani, hogy elintézhessem békével. Lovasságot kértél, akartam küldeni, de ezt mondják: lövessem főbe, küldjem a bizonyos halálba, elmennek; de hozzád nem; inkább minden tiszt rezignál; így vagy, 15 törzstiszt inkább haditörvényszék elibe áll, cassiroztatja magát, s hozzád még sem megy. Ez szomorú, nagyon szomorú. És oda lent huzódnak a dolgok, apró falu-foglalások maradandó eredmény nélkül, és ide fent e miatt zsibbasztva vagyunk, és te nekem gorombaságokat irsz, miket én szolgáltnak sem mondanék, mert vannak a civilisációnak törvényei, miket szolgálja iránt is megtart a művelt ember. Én pedig az ország kormányzója vagyok, szolgálja senkinek, csak a nemzetnek.

És most mint barát baráthoz szólva, mint hazafi hazafihoz beszélve, zárom be leveletem. Isten adja, hogy ura légy szenvedelmeknek s fogadd oly tiszta érzéssel baráti jobbjomat, mint én ezt neked nyujtom. Veled ha tetszik a hazáért; ha kell, ellened is a hazáért.

Beutassam-e leveledet a képviselő háznak?...

Hű barátod

K o s s u t h L a j o s.

E hatályos szavak, melyeket a baráti érzelmek melegsége s a bölcsesség egyformán jellemeznek, egész lényében megrázák Percelt. Miként tűkörben látá ő ezekben önnön személyét, érdemeinek s hibáinak mérlegében. S

ezekre, mint rendesen szokott mindenki, midőn önmaga túlbecsülésében az igazságos értékére szállittatik, — hallgatott; azonban a hadügyminiszter leiratára annál kevésbé fékezhető háborgó indulatait, minthogy Kossuth személyén kívül rajta szellemi felsőbbiséget nem csak senki nem gyakorolt, de hadi érdemeinek illetékes bírálójaul sem akart senkit elismerni a hazában.

Menyörgő válasza a nevezett leíratra ekkép szól:

Szekhegyen, máj 15-dikén 1849.

A magyar hadügyminiszteriumnak.

A hadügyministerium folyó hó 8-kán költ a dolgok valódi folyamának ismeretlenségét, ép úgy mint a hadi munkálkodás törvényeiben való járatlanságát tanúsító iratát csak megvetéssel olvasám.

A hadügyminiszterium én tölem sehol oly jelentést nem kapott; valamint a kormányzó elnök sem, kinek jelentéseimet szoktam tenni, melyre megbántó utasításait épithette volna; következőleg a hadügyminiszterium csak alattomos koholmányokból vonta ki éretlen okoskodásait.

Mi jogosította a hadügyminiszteriumot és a kormányzó elnököt, hogy az én jelentéseim ellenében másoknak adjon hitelt?

Márc. 17-én vevém által a bács-szegedi erő parancsnokságát mely állá: négy zászlóalj körülbelül 1,500 főnyi, de még ez is részben fegyvertelen és ruhátlan, 500 főnyi szinte rendes gyalogságból, és gyenge huszárosztályból, és vagy 1,200 lándzsás mozgócsapatokból, melyek mind csak pár hétre, v. hónapra vállalkoztak s eddig felényire sorvadtak.

Szeged városa s a Maros s Tisza közt alig 1 negyed mértföldnyire Gyála, Szöreg, Szentivány és a Deszki vonalakon körülsáncolva az ellenség által, az egész Bánát kezökben, és nagy számu ellenséggel megrakva. Bács s Szabadkán kívül Bájával egyetemben meghódítva, Pétervárad körülkerítve, Ma-

gyar - Kanizsa, Zombor Baja erős ellenséges csapatok által megszállva, jelesen Zombor Nugent ezredes alatt 4—5000 főnyi császári sereggel; — a Duna és Tisza egészen az ellenség kezeiben, a magyarság mindenütt kiűzve, a sok czernyi rácság mindenütt fegyverben, s még német ujoncok által is szaporitva. Majdnem minden helység sáncolva s az egész legalább 80—100 ágyu által védetve.

És én a fentebb érintett alig 4000-nyi rendes csapatokkal, melyek csak később szaporittattak a 30-dik zászlóaljjal és egy osztály hunyadi-huszárral, már március 22-kén csak pár napot szentelhetvén a rendezésnek, megkezdtem a táborzást, és mint Pancsováról a kormányzó elnöknek máj. 10 és 11-kén irtam, hat hét alatt nem csak Bánátot és Bácsot megtisztítám az ellenséges szerb, rác és velük működő császári erőktől, saját magam pedig, mindenkinek hozzájárulása nélkül; de még Péterváradot is megmentettem az árulástól és cernirozástól, sőt még a német bánsági határőrvidéket is elfoglalván, a háromszoros sáncokkal védett Pancsován tüztem ki a magyar lobogót.

Nagy csatákat, minőket ily rövid idő alatt föl nem mutatand az utóbbi szabadság-háboru, mindenütt kétszeres háromszoros erő ellenében, egy vitéz és függetlenségért fanatizált nép ellen, mely Bács, Bánátban legalább 50—60000 fegyveres férfit számita, — ugymint a szőregi, szent-tamási, gozpodincei, kovili, szentiványi csatákat s Mokrin, Basahid, Melence és Uzdint, sok más apró csatázásokon kívül vívtam ki diadalmasan.

Összesen 21 ágyut, nagy mennyiségű löszert 11 lobogót, melyek közt a csajkások és Német-Bánát ezredbelit, s egy gözhajót két vontatóval foglaltam el.

Felszámíthatlan mennyiségű ellenséget irték ki, több mint százezernek megkegyelmeztem, kiket a Duna és Tisza közé szoritottam. Véghetetlen mennyiségű gabonát és marhát szereztem az álladalomnak, vagy engedék a hadamat nem kevés bajomra kísérő száműzött magyarság sok ezrei birtokába. Ezen kívül nem csak a felszereletlen honvédeket látom el, de a csak mostanában alakult 41-dik zászlóaljat is fegy-

verrel láttam el, még a mozgók közt is több száz fegyvert osztaték el.

Lehetségessé tettem, hogy Bem tábornok pár ezreivel Temesvárt cernirozhassa, és az újra becsapó, és magát felfogott levelek szerint Theodorovics hadából 6 zászlóaljjal kiégésztetni akaró Puchnert kiűzhesse. És mindezt tettem hat hét alatt; tettem pedig kezdetben akkor, midőn közel 60,000 főnyi 160 ágyut számító hadsereg a Czibakházánál tiszai átkeléskor oly nyomorultan vezérelteték, és csak pár nappal e-lőbb Kápolnánál a vezérek kajánsága miatt megvereték.

És ezen hadvezérek egyike mint ideiglenes hadügyminiszter merészel nekem sértő utasításokat adni, hazudságokra alapult szemrehányásokat tenni?

Ezek részemről vegvetéssel utasíttatnak vissza; azon megjegyzéssel, miként ha csak egy mákszemnyi tudománya van az ideiglenes hadügyminiszternek a hadvezérletről: tudnia kellene: hogy míg a Bánát felső része nincs kitisztítva, addig Bács sem lehet biztosítva, miután az ellenség Kanizsánál, Zentánál, Ó-Becse kis hidján, gőzösön, mindég áttörhetne a Tiszán.

Vagy tudnia kellene, hogy 4000-nyi rendes erővel nem lehet egy nap alatt elkergetni Nugent, miként én elkergettem kulai mozdulatommal a Dunán át, nem Sz. Tamást, és a római sáncokat, Becsét, Zentát és Kanizsát elfoglalni, és még ezen felül Bajától Péterváradig a nyugtalan-kodó ráccokat lenyomni, és féken tartani.

Hanem tudnia kellene miként épen az, hogy keresztül vágva az ellenséges vonalokon, szíve mélyében támadám, és rontám meg az ellenséget Pétervárad körül, épen az, hogy nem időzve, és csekély erőmet mennyire csak leheté összetartva átkelék a Tiszán és ismét közbevágék a Mokkrinnál gyűjtött népfelkelés, és a Beodra, Becse, s Basahidon állomásozó egyesült császári, szerb, rác erőkön; az első Mokrinnál szétvervén, a másikat pár napok alatt három nagy-szerű ütközetben megverém, részét szétszórván, részét Zimonynál a Dunán átszalasztám.

Tudnia kellene mondom, hogy ép ez által tettem, és

eszközlém hat hét alatt mindazt, mint egy éven át legjobb 20,000 fegyveres négy lovas ezredével a magyarnak, és 80 ágyuja nem tudta csak felényire is vinni és sokkal kedvezőbb körülmények közt, midőn a Duna és Tisza egészen a mienk; a magyar seregek pedig egész a Lajtánál valának.

Azt meri ön mondani, hogy semmit sem biztosítottam foglalásommal? Még ha tettem volna is, káromlás lenne e szemrehányás! Mert a biztosítás csak a rendes csapatokkal történhetik célszerűleg, ez pedig mint annyiszor irám, és önöknek tudniok kellene, alig 4—5000 főnyi volt még az erősítéssel is, mivel az erős menetek s ütközetek tetemesen fogyasztják az erőt.

De nem úgy van!

Szent-Tamás és a római sáncok elfoglalása után, midőn tudomásomra esék, hogy Bem altábornagy, nem úgy mint a kormányzó elnök velem hivatalosan tudatá hogy seregével apr. 12-én megjelent volna, mire bazirozva egyébkint kitüzött tervem ellenére Tittel elfoglalására indulék, a Bánátot és így az oldalomat hátulról Bem altábornagy s ereje által habár pár nappal később érkezém is, biztosítva hívé: hanem még Erdély határait sem lépte át: kovil - szentiványi diadalmam mellet is szükségesnek találám Ó-Becsét elfoglalni, s a Tiszán átkelni, hogy épen ez által bácsi hódításaimat biztosítsam.

Ésekkor csekély rendes örömmel a 7-ik honvéd zászlóaljat, a baranya - tolnai huszárokat Ujvidékre, és a vár nagyobb biztosítására valamint a csajkások fékentartására, úgy szinte Bossányi parancsa alatt egy kis dandárt, az 5-dik honvédszászlóaljat egy fél hat fontos üteggel egy csekély szárny-vegyes huszársággal Kiskéren; Czintula dandárát egy 3 fontos üteggel, és három mozgó zászlóaljjal Verbász, Szent-Tamás, és az ó-becei vonal megrakására vonám.

Ezentúl Baján és Zomboron, — úgy továbbá Futakon őrséget tartaték.

És azóta, bár mig én Bánátba átkelék a ráczság a Tisza mellett Becsére áttört, és az ottani mozgó zászlóalj előre megfuta, mégis midőn a verbászi erő oda közeledett, rögtön visszavonulásra kényszerítetett.

És nem csak, hogy mint az ideiglenes hadügyminiszterium írja, nem foglaltattak el a rácok által nagy területek, de még beütés sem történt egyen kívül, és mióta bánáti operatioimmal combináltam, a Bácsban hagyott, s előszámlált csapatok elég erősek voltak a római-sáncok megett lévő ellenséget két helyütt megtámadni, s elvonni, Csurgót elégetni s Jozsefdorfot megadásra kényszeríteni.

Igy álltak a dolgok, midőn Pancsováról válaszolék a kormányzó elnöknek szinte ilyes sértő kifakadásaira, s így állnak még ma is. Isten ne büntesse e nemzetet és önöket, ne adja, hogy megtagadó káromlásaik igazoltassanak; hanem, adja inkább, hogy természetes kerékvágásba jöjjenek a dolgok, vagy hogy én is oda ne törpüljek, a hová önök kárhozhatni szeretnének, s így pár nap alatt az ellenség ismét Szabadkánál s Szegednél állomásozzon.

Jellachich 40,000 embere átkelésétől fél ön, és e miatt már eleve is engem kárhozhat!

Hát én Isten vagyok, hogy ő ellenében is tudhassam magamat védeni? Hát nem a felső tábornoknak lett volna kötelessége tenni ezt, midőn ellenségeinek majdnem fele része levonul a Dunán, s azt az innenső parton ha nem is aequivalens, de legalább némi erővel kísértetni, és szem előtt tartatni?

És a helyett önök, hogy a felső tábor vezérét kárhozhatnák, mint megérdemli, — engem, ki hivatásom, kötelességem szerint, mint leghelyesebben az eredmény mutatja: Bács meghódítása után Bánátba sieték, hogy ezt biztosítsam, mire a kormánynak positiv felhívásai, Vécsey segélyszorgalmazása egyformán kötelezének.

Phyzikai lehetetlenséget követelvén, lemondásra kényszerítenek, épen úgy mint a moori útközetnél, hol én Kossuth Lajos elnök, és a pesti haditanács dispositiója sőt Görgei fővezér meghagyása következtében fogadtam el az útközetet, ki nekem segítséget nem küldött, sem Bicskéről Bánhidára igérete dacára előre nem nyomult, holott háta megett csaknem 8 mértföldnyire volt az ellenség. Most pedig Phedrus farkasa gyanánt ismét ürügyet keresnek belém kapcáskodni, s tu-

datlan kevélységgel hadjárásaimat becsmérlni. Pedig ha nem bántanak; ha lelkemet hálátlansággal, és nyomorult kajánsággal nem keserítik: úgy pár ezer emberrel csakhamar átkelék a Dunán, miként azt Bem altábornagygyal meghatározám, s a dunántuli részt is megtisztítom az ellenségtől.

De önök csak kajánkodnak, ármánykodnak ellenem. E nemtelen bánásmód ellen csak megvetéssel lehetne eddigelé tiltakoznom.

Hanem e napokban találni fogok módot magamnak a közvélemény előtt oly elégtételt szerezni, minőt polgári s hadi cselekvéseim igényelnek.

Isten ne adja, hogy újabb szerencsétlenségek tegyék lehetetlenné az érintett elégtételre célzó föllépésemnek hatását. —

Önök Jellachich áttörésével fenyegetnek engem, s ezen képzelt rém ürügye alatt mint farkas a bárányt felfalni? . . . Mi nem vagyunk bárányok!

Mind hiába! A felső tábor által kíséret nélkül hagyott Jellachich demonstrációja az átkelésre, kis őrségeim által már eddig is fékentartaték s egy gözös tőle elfoglaltaték.

Jellachichnak több esze van, mintsem azt tegye a miért önök félelmet affectálnak. Ő inkább fél, hogy én jövők által s bizonyára csak akkor foghatna átjönni, ha önök hadaifent a Tisza felé nyomatnának.

És ha önök nem bántanak, ha lelkemet rút hálátlansággal s nyomorult kajánkodással meg nem mérgezik, úgy nagy hamar én megyek át pár ezerrel, — miként ezt Bem tábornagygyal elhatározám, — s mi valóban meg is történhetnék.

Most azonban, mig a legnagyobb méltatlanság bántja lelkeme, időmet holmi védelmi és visszatorló iratokra kell pazarolnom oly egyének ellenében, kiknek még sokat kell élniök és cselekedniök, mig mint publicista s hadvezér velök egy polcon álljak. Igy természetesen vége mindennek, valamint vége azon tetemes segélynek is, melyet én szerzendtettem a főhadaknak is, hahogy a Dunán átkelve a magát most újra organizáló császári hadnak oldalába operálhattam volna.

Mert tudni kell, hogy Tolna, Baranya és Fehér megyék

népsége imádkozik átkeléséért, s ezen nép roppant erőt kölcsönzött volna nekem, és most önök ezt mind megsemmisítik! Én búcsut veszek pályámtól; mert lelki örömtől önök elrablák a szükséges nyugalmat, bizodalmat és enthusiasmust.

P e r c z e l M ó r
tábornok.

E sorok után egyedüli gondját Tittel bevételére fordította a heves lelkű harefi. Az ellenség véreben akarát előbb haragtól lángoló kehlét kipihenteti, mielőtt a nyugalom révében mely egyebiránt tettsovár lelkét még inkább gyötrötte mint a viszály — kikötni szándékozott. Reménye volt, hogy legfeljebb 10—12 nap alatt célját érendi s ellenségeinek boszuságára újabb cserkoszorukat visz Pestre. E végből nagy serénységgel több mint ötven nehéz ágyút szereltetett föl és már május hó 22-kén, Gál ezredes közremunkálása mellett az ellenség ellen, mely a Bara vizen álló Villova helységbe vezető utnál erős sáncok közt tartózkodott — támadást intézett. Erre az ellenség három oldalról eléinte néhány kisebb, később azonban több 12—18 fontos ágyukkal viszonzá azonnal a tüzelést, s iszonyu sokasággal lepte el a sáncokat és a folyó partját hosszában. Az áttörés ily nagy erőellenében s hidak hiánya miatt, melyeket építeni a folytonos puska- és ágyutüzelés közt lehetlen vala, ekkép meg nem történhetvén a magyar seregek egész rendben visszanyomultak, s ezek egy részével Gál L. Kovil-Szentiván, másik részével pedig Perczel maga Giurgieva mellett táborba szállot.

E kísérletnek tehát egyéb eredménye nem volt, minthogy néhány magyar gránát Villovát felgyújtván, a rácsok ezen őrfészekből kiszorítottak, és, hogy az ellenség erejének mennyiségét körülbelül gyanítani lehetett. A rácsok mind e mellett támadást nem mertek kezdeni s úgy látszik, Tittelben nagyszerű készülletekkel foglalkoztak. Hallatszott, hogy Puchner és Jellachich megérkezésére várakoztanak.

Május 10-kén reggel, a hadsereg egy része több ágyukkal Pancsova elfoglalására indult. A tomasováci s uzdini harcok után innét az ellenség s rác lakosság nagy része Tittelbe s Szerbiába menekült. Ugy látszik, hogy a tomasováci s uzdini csaták kimenetelére bizván egész sorsát, az ellentállásról lemondott volna. A lázadók Pancsován hagytak a nagy sietsében 500 darab jó fegyvert, több darab mozsárágyut, harminc löszeres kocsit s számos zászlókat. A német ajku lakosság küldöttséggel járult a magyar tábor elé s zeneszóval vezette azt be a városba; a nők koszorúkkal hinték be a hadak utait, a polgárság felmagasult örömmánorban ölelé csókolá a honvédeket s csaknem vadászá szállásra és vendégségre a katonákat. A rivalgó tömegből néhány ácsorgó török is csatlakozott a tábornok kíséretéhez, kijelentvén, hogy ők magyar katonák akarnak lenni; a magyar hadak megérkezése oly mozgást idézett elő Belgrádon is, hogy törökök s szerviánok számosan tódulnának bámulni Pancsovára; délben egy rakás asszony, kiket szinte Belgrádból csalt ki a kíváncsiság, két török legénynyelevezve a Dunán, a huszárok által elfogatott, s Perczelhez vezetettet, ki mindjájukat megvendégelvén, alkonyat felé haza bocsátotta. A két török legényt ezenkívül néhány darab körmöczivel is megajándékozván, megbizta, hogy az általa írt leveleket vinnék át a szerb fejedelemnek és belgrádi basának. A kopasz atyafiak örömmel s legnagyobb készséggel vállalák föl ezen missiót s énekszóval csólnakáztak át Belgrádra. Perczel e levelekben, melyeket törökökül egy Decsi nevezetű táborkari segéde által iratott meg, ki thessaliai görög volt s kezdetben a rácoknál szolgált ezektől pedig a magyarokhoz szökött át,—tudomásul adá mind a szerb fejedelem, mind a török basának, miszerint, miután az ausztriai ház a magyar nemzet által száműzetett volna s az ellenség, különösen pedig a racság megtörve s így a dúló népharcok befejezve lennének, — a szomszédi viszonyok s barátság tekintetéből is népjogi kötelességüknek ismerjék a szerviánok ezentuli

becsapásait minden módon gátolni. Megküldte egyszersmind hű fordításban valamint ezeknek, úgy az európai hatalmaságok Belgrádon létező consulainak az uralkodó ház elüzetését tárgyzó april 14-ki nyilatkozmányt, föl-szólítván őket, hogy Magyarországgal mint önálló állodalommal kezdjék meg diplomataiai érintkezésüket. E föl-szólítás nem maradt siker nélkül a nevezett consulátusoknál; mert másnap számos parlamentairek érkeztek Belgrádból Pancesovára, sőt a szárdinai, angol, és francia consul küldöttei személyesen megkeresték a tábornokot, örömeiket nyilvánítván kormányaik nevében azon, miszerint a magyarországi népharcok eredményében a magyar nemzet függetlenségét és szabadságát üdvözölhetik. Igérék e mellett a hatalmasságok pártfogolását s hogy ezen örömlirt megmondhassák a nemzetnek, innét Debrecenbe siettek a kormányzó elnökhöz.

Ily szerencsésen folyták a dolgok Perczel bánáti hadjárata következtében; a lázadók ereje, Temesvárt kivéve minden ponton megtörve, védhelyeik elpusztítva s a nép lefegyverezve! Bács szinte meghódítva s az ellenség vég-maradványa, mely sikon többé nem mert mutatkozni, Titbe szorítva s oda kényszerítve, miszerint ha hódolni nem akar, az éhség, pénzhány s fejetlenség által emésztessék föl. E napok az alvidéki magyar hadjárat legragyogóbb napjai voltak minden bizonynyal, s Perczel tagadhatlanul ekkor állt harci dicsősége délpontján; mert később, mint alább látni fogjuk, részint a kormányynali mindinkább növekedő feszültség, részint azon körülmény következtében, hogy Puchner, Jellachich s a rác hadmaradvány egymás közt egyesülve s nem sokára egész erővel fordulván ellene, szerencséje hanyatlásnak indult. Ezekhez járult még az is, hogy számos ellenségei — kiket nevedő dicsősége, békétlen gyanakodó s civakodó természete és bánásmódja napról napra szaporított s mindinkább böszültté tön, — allattomban akkép értesíték a kormányt, mintha Bácska már ismét ellenséges kezekbe került volna, s mintha onnét kénytelenségből s azért nyo-

mult volna a Bánátba, mivel az ellenség előtt nem vala képes megállani. Ezen rágalmak, melyeknek elég könnyelműleg a kormány hitelt adván, őt aztán annyira elkedvetleníték, mikép később már nem annyira lelkesedésből mint inkább következetességből maradt még egy ideig Bácskában. Egyébiránt, ha bár vádolni lehetne is tulságos gyanakodásait s bizodalmatlan viseletét a kormány iránt, habár alaptalanuk hitte is, hogy csupa titkos kémektől van körülvéve, Kossuthnak s a hadügyminiszteriumnak hozzáírt dorgáló s kicsinylő leveleit, mint melyek kétségkívül állhireken alapultak, lehetlen túlszigorúaknak nem tartanunk oly időben, midőn a honfáldozat mérlegében inkább a polgári önfeláldozást, mint a szerencsét kell tekintetbe venni. Hanem a forradalmak szerencsétlenségei közzé tartozik, hogy a hazafiak közt mindenki nagyobbak akkor látszani a másikkal s hogy az irigység lehellete többnyire elsorvasztja a babért, melyeket a való érdem kivivott. E sors üldözte Perczelt pályája kezdete óta, kit kellőlag csak Bem tudott méltányolni, s ki pályája s a forradalom végeig nem kevésbé küzdött polgártársai méltatlanságaival, mint haremezőn az ellenséggel. Kossuth e napokban ismét levelet irt hozzá, melyben kemény szemrehányásokkal feddé azon esemény miatt, hogy a Bácskából kormányengedeleme nélkül kivonult s Ó-Becsét visszafoglaltatni engedte. Megróvja egyszerűs mind azért is, hogy Jellachich seregeit a Bácskába bocsátotta s Melencénél oly ütközetbe bocsátkozott, melyben hiedelme szerint a rácok voltak győztesek. Hiu kérkedőnek s szájhősnek nevezte többek közt, ki csak lármázik, de egy maradandó eredményű csatát sem tud kivívni.

Lehet képzelni, mennyire feltűzelék e kiméletlen szavak Perczel ingerlékeny lelkét, ő mégis a megsértett önérzet igen mérsékelt hangján válaszolt ez alkalommal Kossuthnak.

„Épen most sietek Panesovára — írja Perczel — egy

dandárommal, hogy a várost megszálljam, mely kétszeres sáncsal van körükerítve, s honnét a múlt év utóján Kiss Ernő tábornok 8 zászlóaljjal futamlott meg az ellenség elől. Egyébiránt irhatom, hogy a ráczság nem csak Beeskereket elhagyta fegyvereim előtt, hanem a Bánátból is kivonult immár. S mindezt hogy nem Szent-Tamás és a római sáncok általam kivitt bevétele okozá—ki merné tagadni?

A népség lelkesedéssel fogad mindenütt. Az elfogott lakosságnak nyolc nap szabatot visszatérésre, s polgári igazgatás alá helyezteték általam, míg az országgyűlés másképp rendelkezend.

Bem altábornagy operatioinak könnyítééére pár napon át sergeimnek még a Bánátban kell maradniok. Reményilem azonban, hogy mihamar biztosítva levén a Bánát s határörvidék, átkelhetek a Bánátba s így a Csajkás-kerület meghódítása be leszén fejezve.

Ezekből elnök ur láthatja, miként csekély, s mondhatni — midőn átvevém — csak maradék seregeim hősökké, s tekintetet alig érdemlő ágyutelepeim rettegető hárceszközké váltanak. Hat hét alatt mint ígérém nem csak Pétervárad megmentve, Bács-Bánát megtisztítva, de a magyar lobogó a legszélsőbb határokon is kitűzve! Mindemellett azonban nem szabad magunkat mystifikálni! Az ide-mellékelt német hírlapokban hivatalosan tudatik, hogy az osztrák ház orosz segítséget kért és nyert. E napokban várható, hogy Erdélyt és a felső megyéket az orosz előzőnli. Ez igen valószínű s ebben bizik a ráczság is, s azt tanúsítja továbbá, hogy eddigelé nem ok nélkül küzdött s küzd jelenleg is ellenünk egy szerb had Knicanin tábornok alatt.

Bizonyos kutföből tudom azt is, hogy az orosz berontás mellett egy nagyobb szerb sereggel akarják pótolni a megsemmisült rác és határőri hadat. Szóval, mint sokszor mondtam, a főküzdelem még csak most kezdődik.

Az én szerencsés operatióim, Bemnek Puchner elleni hadjáratait, valamint Temesvár cernirozását is, tagadhatlanul biztosították. E győzelmek nélkül Bem el van veszve!...

Félek, hogy Puchner orosz és török erőt hoz magával;

mert a rációk maguk is mindég azt hirdlik, hogy a török szintén nem barátunk. . . .

Kossuth e sorokra következőleg válaszolt:

Önnek az uzdini táborból hozám intézett leveléből csak annyit értek, miszerint míg apró s minden eredmény nélküli csatázásokkal a drága időt s vért fecsérli; addig Bácsban az ellenség a nemzet kimondhatatlan kárára egész területeket foglal vissza, gyujtogat, rabol, s a népet hasonló dühhel mint új év kezdetén, üldözi gyilkolja.

Önnek missiója nem terjedt annyira, hogy a Bánátban kalandozzon; hanem hogy Bácsot megtisztítsa a lázadóktól s azt megtartsa.

És tekintsük a sikert: hogy állunk jelenleg? A ráczság Ó-Becsét visszafoglalta, a római sáncokat ismét elborította; a magyar csapatokat egymás után megveri s zavarja, Péterváradot csaknem elzárva s bekerítve tartja, Jellachich a Dunán levonult s nyíltan háborithatlanul csatlakozik a szerb hadakkal hogy az annyi vér és áldozatba került tartományrészt visszafoglalja! S mind ez ön szemei előtt történik, kinek kötelessége s nem kisebb érdeme lett volna, mint eddigi győzelmei, ezt föntartóztatni s meggátolni, nem pedig védtelenül hagyni.

Figyelmeztetem tábornok urat küldetésének céljára, s arra, hogy Bánátban nem önálló parancsnok s ott csak Bem-al-tábornagy rendelkezése szerint működhetik. Egyébiránt gondolja meg azt is, hogy a nemzet kormánya bár mennyire tudja s akarja is méltányolni a hazafiak érdemét, azt nem tűrheti: hogy az ország megmentésének nagy munkáját s tervét egyesek szeszélye s önkénytes kísérletei zavarják s elvégre megsemmisítsék.“

Perczel még Pancsován tartózkodott, midőn Kossuth-tól ezen hivatalos hidegséggel s a fensőbbség bizonyos súlyával irt sorokat megkapta. Nem voltak rá hatás

nélkül, s minthogy maga is jól tudta, miszerint a bácskai hátrahagyott csekély véderő igen szorongatott helyzetbe jutott az ő távolléte miatt, de meg tapasztalván azt is hogy Jellachich csakugyan levonult a Dunán, rögtön intézkedett a visszaindulásra. Jellachich ugyanis már ekkor Battina környékén táborozott, s nagy erélylyel működött azon, hogy a Dunán átkelhessen. Jellachich ezen átkelést, május 11-dikén már meg is kísérté, s hogy hidait a Dunán berakathassa, a battinai hegyormokról erősen ágyuztatott a tulparton lezálló honvédsapatakra, melyek két ágyuval oly szerencsésen működtek, hogy az ellenség célját ez uttal el nem érheté s kénytelen vala leebb nyomulni. Mindemellett Bács sorsa mindinkább fenyegetőbb lőn s a nép hangulata is veszélyes kezdett lenni. Hírek érkeztek tudniillik, hogy Jellachich roppant sereggel közeleg Bácskát visszafoglalni, s hogy a magyar fő haderő is azért vonult volna át a Bánátba, mert nem mert vele megmérkőzni. Nevelte a nép rémültségét s bizodalmatlanságát a magyarság iránt az is, hogy a horvátok mindazok iránt, kik a forradalom iránt rokonszenvvel viseltettek, különösen Tolna- és Baranyamegyékben a legnagyobb zsarolásokat s kegyetlenségeket követték el. Szekszárdról és Pécsről érkezett tudósítások szerint. Jellachich hadainak egyik osztálya, máj. 2-kán Horváth tábornok vezérlete alatt öt század vadászcsoporttal, négy század határőrség, egy csapat dzsidásokkal s egy osztály János nevezetű nehéz lovassággal és hat ágyuval Szekszárdon megjelenván, a lakosságot megsarcolta s kiraboltatta. Utána más nap maga Jellachich jött Dietrich, Grammont és Hartlieb tábornokok kíséretében 36 ágyuval, egy vadász zászlóalj- s ottocsaner csoporttal, 12 bánáti zászlóalj, továbbá: egy osztály János dragonyos s egy zászlóaljnyi rác és horvát felkelőkkel, melyeket máj. 4-én még 3 osztály dragonyos lovasság, két osztály walmoden vasas csapat s hat ágyu követett.

Ez alatt egy másik walmoden osztály, s Hardekk vasas csapat, két zászlóalj határ-őrséggel és 12 ágyuval Ottinger tábornok, Bonyhádot szállta meg.

Nagy volt a nép rémülete; mert ezen hadak megérkezével valamint Bonyhádon, úgy környékén a magyar érzelmű polgárok elhurcoltattak s kiraboltattak. Pécsváradon több előkelő egyén, nevezeten Visi orvos s Hengel irnok, mint forradalmi izgatók több mesteremberek s vagyonosb földmivelők elfogatván, kegyetlenül megbotztattak, s ezen kívül váltságdíjúl egyenkint 3000 p. frt. kényszerítették lefizetni. Hasonló történt Pécsen, különösen Perczel Gejza főszolgabíróval s többekkel. Mindezeknél nagyobb mértékben kelle Szekszárdnak lakolnia; mert itt azon kívül, hogy Jellachich száz ezer adag kenyert, több ezer darab ökröt s akó bort, tömérdek szénát es zabot zsaroltatott ki a városból, ötven egyént fogolylyá tón, s Albanicz és Szegedi Ferencz ifju szép nejét férjeik helyett, kik elmenekültek, turul gyanánt magával hurcolta s táborában letartóztatta. S hogy a horvát seregek eltávoztával az ekkép megbüntetett nép föl ne lázadhasson, több századokra menő fegyveres csapatot hagyott a megyében, kik a rablást és különösen vagyonosb polgárok üldözését még elvetemültebb barbársággal folytatták. Leirhatatlan a népnek szenvedése. Kevés napok előtt Kopcsányi József szabad csapatvezér mint mondák, dult s rabolt a legnagyobb féktelenséggel a megye népségén azon cim alatt, mivel a forradalmi ügy iránt nem mutatott elégséges buzgalmat, most pedig épen forradalmi érzelmeiért kelle szenvedni s újrablók zsarnokságait türnie, — Földvállról, Paksról és Bonyhádról titokban követeket s szószólókat küldött a lakosság Perczelhez, hogy könyörülne meg honfiai sorsán, küldene védelmükre segítséget, igérván, hogy mellette utólsó emberig fegyverre kelendnek, s készek mind egytől utólsó emberig elvérzeni, mint egy részről a szabadság ürügye alatt harcolók, más részről az ellenséges rablók zsarnokságát tovább is viselni. Perczelnek vérzett kebele ezen hírek hallomásán s örömmel nyújtott volna segéd karokat szülőföldre s szenvedő polgártársai védelmére; de minthogy immár Jellachich is nyakára jött, s a Bácskaság népe, mely e hírek hallomásá-

ra annyira elrémült, hogy ismét bujdosásnak kezdte indulni s tömegesen Szeged, - és a békési pusztákra vándorolni, — a kormány parancsa következtében is főbb gondja vala minden használható erejét emitt összpontosítani. Mielőtt azonban a Bánátból kivonult volna, nem felejtethvén Kossuthnak főnebb közlött kemény dorgálásait, következő levelet intézett hozzá Pancsováról:

„Sajnálom, hogy ön Melenczéről irt levelemből ki nem olvashatá, mikép három ezer rendes, három ezer fegyvertelen had s néhány haszonvehetetlen szabadcsapattal 25—30 ezer bátor és dühös szerb, rác és osztrák hadat megvertem, — s hogy máj 7-dikén történt uzdini csatám dicső eredményét, valamint Bánát és a határörvidék meghódítását ki nem magyarázhatta.

Mokrin, Basahid, Melencze és Uzdin nem keveset érnek; s Bem altábornagy, ha épen idején át nem kelek a Tiszán, bizonyára vagy csufosan visszakergettetik, vagy elfogatik. És ha Isten fegyveremet nem segíti, Puchner, a szerb, rác és császári hadak ellenében, Bem itt a Bánátban meg nem állhatna! Mert a rác nem oláh ám! S Temesvárt szinte nem cernírozhatta volna.

Sajnálom továbbá, hogy a mozgók futásvágya miatt Ó-Becsére ismét betört egy néhány száz rác, csupán azért, hogy bánáti hadjáratomtól visszariasszon; mert a rác igen jól tudja, hogy ily kis lármával nagy operatiót tudott mindig megzavarni, — és végre igen sajnálom, hogy ön épen úgy, mint a közönség, annyira megijjedt.

Én nem, — szerencsémre. S még ezen körülmény mellett sem, hogy míg Bemhez menék tanácskozni, az alatt megijjedt főtiszteim, egyik dandáromat Becskerekről Török-Becsére fáraszták. Ez magyar természet, mely minden falut akar biztosítani. De ugyan mivel? hiszen csak öt használható zászlóaljjal bírok jelenleg, s ebből is kettő alig megy 400 emberre; ezen kívül nincs több kétdivízió lovasságomnál a minék ketteje alig 300 fővel. Mozgóim pedig, miután Földváry csa-

pata eloszlott s Niczky rabló csapata szökni akarván lefegyvereztetett,— alig tesznek többet 8000 főnél.

És mégis nagyhamar, a Bács biztosítására küldött őreim közeledése visszaüzé Ó-Becséről a rácokat, s pár nap mulva rendeletemre Csúrogot elfoglalá, elpörkölé s a római-sáncokra újra betört, sőt ha dandárnokaim pontosan teljesítik kötelességüket, még többre is menendek.

Tehát nem kell oly hamar megijjedni, kivált miután egyszer már megtanulható a magyar, hogy halála többnyire az ily bizodalmatlanság. Vagy nem volt még elég Moór? nem Kápolna?

Bemmel én igen jó egyetértésben vagyok; de mindamellett kijelentem újra, hogy parancsteljesítés hozzám nem fér, és félek, hogy mint multkor is, ez az én sorsommal egy úton járó haza veszélyének előpostája. Szerencsétlen emberek! Engemet ön, és az ideiglenes miniszterek ez utóbbi rendelete, lelkileg megsemmisít. Ez elég!

Jellachich, nem az én föladatom, noha ellene is van a Dunán Futaknál, Bezdánál és Bajánál egy kis erőm. S hát a győzelmes felső tábor, miért nem kíséri ellenét? Valóban igen szép volna, ha még azért is nekem kellene felelősnek lennem, hogy száz ezernyi ellenség legyőzésével foglalkozva, mért nem gátlám meg Jellachich átkelését.

Ilyesmiket ünnepélyesen visszautasítok magamtól. Mivel az orosz közeleg, előttem úgy látszik, hogy mint Windisgrätz közeledtekor, mindent elkövetendünk ismét, hogy egyetlen hazafi vezérünk, — ki talán Isten kegyelméből tudna valamit tenni,— elriasztassék vagy eltörpüljön.

Furcsa! ön nekem minap jutalmakat ígért, és most bántalmakat küld. Én be fogom a táborzást fejezni. Annyi gyáva és rabló nép;— annyi élheterlen kormánybiztos,— annyi ügyetlen főtiszt közt, csak óriási munkával, s magam a vésznek kitéve étel ital álom nélkül, testben lélekben szenvedve tettem azt, a mi történt; tettem pedig olyasokat, miket önök minden tábornokai éveken át fognak csak tehetni. És mindezt azon öntudatban, hogy a mult évi julius, augusztus és szeptember havakban, — ha bár ön ellen is — mentsem meg

a hazát, nem törődve a bántalmakkal. Még a Csajkás-kerület végképi kiirtására fogok pár napot szentelni, — az az: 14 nap múlva ismét leteszem a parancsnokságot. Azért is méltóztassék a felett rendelkezni, mivel 14 napon túl nem maradok az a mi vagyok.

Bemnek kívánságai általam eddig nem csak teljesítettek, hanem megelőztettek. És így lesz a 14 nap alatt is. Természetesen az eddigiek magam tervezete és nézetei szerint valának. A felelősség ezekért engemet nyom. Mai naptól fogva, miután köteles vagyok parancsait elfogadni, természetesen a felelős ő lesz. Ütközeteim enyémek; azért hát előre protestálok azon gyalázatos bánásmód ismétlése ellen, melyek egy érdemnélküli egyén (Görgei) mentegetései miatt engem merészlének a moori csata után is piszkolni.

A Csajkás-kerület tökéletes elfoglalását, ha ettől Bem nyílt parancsa nem tartóztat, vagy hadaim főrésztét miatta oda nem vezethetem, saját műveim közzé fogom számítani, valamint Bács és Bánát meghódítását.“

Ily zivataros lelkiállapotban hagyta el Perczel már máj. 11-kén Pancsovát, a midőn seregének egy részét ezen város további fedezésére hátra hagyván, maga Becskereknek, innét pedig Török-Becsének indult. E napokban Fejértemplomnál Bem is hatalmasan elpáholta az ellenséget, s Temesvár célszerű bekerítésének már-már vége fele közeledett. Bánát meghódítása ekkép be lőn fejezve; Perczel tagadhatlanul a magyar dicsőség több századokra ható obeliskját emelé itt föl; de melynek tetejét Bem aranyozta meg.

Bem és Perczel közt ez idő óta a tisztelet és szeretet legfinomabb viszonyai keletkeztek, s csupán e viszonyok hatalmas birt oly búverővel, mely az utóbbi zordon lelkét néha néha szelidebb érzelmekre olvasztá. Valamint neveik legközelebb állnak egymáshoz a forradalom győzelmeinek történetében, úgy arcképeik is együtt jelentek meg czentúl a közönség előtt.

Mialatt Perczel seregét a Bánátból átszállította, a rácok Kamenicz felől egy aproche-vonalt kísértettek meg-
 ásni, a fürdő melletti sáncból a hegyek felé, mely foglal-
 kozást azonban a péterváradiaik ágyúzása miatt kénytele-
 nek voltak félbeszakítani. Tittelen nagy sürgésforgás va-
 la ugyan észrevehető, s az ellenség Jellachich s Puchner
 táborávali egyesülés készüléssel vala elfoglalva; de mi-
 nek közel megtörténhetéséről beebb a Csajkás vidékiek
 semmi bizonyost sem tudván s tapasztalván, hogy a magyar
 haderő ismét arra vonul, a várparancsnokságnál többen,
 s ezek közt Zsáblya községe újabb hódolatot tőn. Még
 csak Farkasdinnál lappangott egy csapatkája az ellenség-
 nek, mely május 11-dikén Kiss őrnagyot, — ki egy zász-
 lóalj gyalogság, egy szakasz lovasság s két ágyúval a ne-
 vezett helységet megszállva tartotta — vakmerően kezdé
 háborgatni, s a Béga tulpartján Perlasz alatt az erdőben
 elrejtőzve, alkonyatkor erősen tüzelt a szegedi nemzető-
 rökre. Erre Okolicsányi dandárnok, nehogy az ellenség,
 — mely a Béga körül egy komppal föl s alá kóválygott —
 átjöhessen, másfél század gyalogsággal s néhány lovassal
 Perlaszt célszerűleg megrakta, az erdőséget, hol a ráczság
 elrejtőzve csak alkalomra várt hogy áttörhessen, — kö-
 rülkerítvén, néhány órai puskatüzelés által azt oda kény-
 szeríté, miszerint Perlasz alól minden ellentállás nélkül
 elhuzódnék.

Bács egyéb pontjain ez időben mindenütt teljes
 szélesend és nyugalom: a rácok nem mutatak sehol ma-
 gukat; a lakosság pedig inkább a kunság s békési tanyák
 felé látszott húzódni, mint lakaiba visszatérni. Ez a gon-
 dolkodó ember előtt nem jó jelenség volt s arra mutatott,
 hogy a jelennen uralgó általános szélesendet nem sokára a
 közelgő ellenség ágyúi verik föl. A nép százezernyi sze-
 me, mely hitelesebben lát mint minden kém a világon,
 nem rosszul sejté a távolban mutatkozó fergeteg közele-
 tét; már tudta jól hogy Jellachich áttört vala a Dunán, s hogy
 oly sokszor megzavart tűzhelyei ismét csatatérül szolgál-
 landnak. A nép előérzete valóban nem is csalt; midőn

Perczel a Bánátból hadait kivonta, s Török-Becsén s Szeghelyen keresztül épen Tittel felé vezette, Jellachich a ráccokkal egyesült, s azonnal támadó harcot indított a magyarok ellen. Perczel napja alkonyóra fordult.

VII.

Kossuth nagy fontosságú rendelete Bács-Bánát politikai állása s a rác nép irányában. Különös tekintet a határőrvidék s Szerbia ellenséges tartására nézve. A miniszteri tanács intézkedései; a haditisztek előléptetése, s a muszka invasio meggátolásának tárgyában.

A körülmények e bonyodalalmát azonban sem Kossuth, ki azt igen távolról, sem Perczel, ki fölötte közelről szemlélte, nem fogta föl kellőleg. A magyar ügy győzelmének várpercei rohamban közelgének; s előre lehete látni, hogy a haza sorsa Eszék, Pétervárad, Arad s Tömösvár körül egy pár hó alatt el fog dőlni. Perczel, bármiket is össze Kossuthnak, még is erősen hitte, miszerint a Bánát és Bácskaság meghódítása után semmi egyéb nem hiányzik azok biztosítására, mint Tittel bevétele; Kossuth pedig Budavár visszafoglalásával, befejezettnek hitte a szabadság ügyét. Így történt, hogy Perczel ép azon időpontban, mikor leghevesebben civakodott a miniszteriummal s Kossuthtal, és mikor azal fenyegetődzött, hogy végkép visszalép a hadi pályáról, utasítást kért az iránt, hogy mily politikát kövessen a rácok irányában? Kossuth egész határozottsággal, mintha már biztos öbölben nyugodt volna a nemzet hajója, a következő levelet írta saját kezűleg Perczelhez az alvidéknek magyar állam irányábani viszonyai meghatározása érdekében:

„A hadi munkálatoknak a körülményekhez kelletvén alkalmaztatniok, a kellő óvatosság oly hadi tervet parancsolt megállapítani, melynek erélyes kivitelével az orosz invasiót (ha csakugyan megtörténék) föltartóztassuk, míg haderőnk-
 uj 50—60 ezer emberrel növelését végrehajtottuk; ha pedig az orosz invasio (minek elhárítására diplomaciai uton is dolgozunk) nem valósulna, az osztrák ellenséget tökéletesen megverhessük.

Ezen szempontokból indulva, midőn a megállapított hadi munkálatok illető részét saját kéziratomba zárva tábornok urral confidentialiter közlöm, egyszersmind buzgó hazaszeretetére támaszkodva kérem, hogy a ministertanács határozata folytán kelt hadügyminiszteri utasítás szerint a bács-bánáti sereg főparancsnokságát azon szokott erélylyel viselni sziveskedjék, mely tábornok urat mind ekkorig győzelemről győzelemre vezeté.

Azon belgrádi és konstantinápolyi irományok, miket Csurógról május 18-dikáról írott levelében közölt velem tábornok ur, előttem már tudva voltak.

Intézkedés történt, hogy a bukaresti consulatusoknál Fuad Effendi török császári főbiztosnál, az orsovai basánál, Karagyorgyevics Sándor hercegnél, Hassán basánál Belgrádon és Resid basánál, valamint Reis Effendinál a keleti diplomaciai lépések megtétessenek; Pancsovára pedig Kholman ezredes kívánsága szerint egy diplomaciai műveltségű s francia levelezésre is alkalmas egyén (Tessényi nevezetű) megyen, kit tábornok ur a megkezdett érintkezések folytatására fog használhatni.

A szerbek irányában tudósíttatni kívánja magát tábornok ur az általános elvekről:

Ezek rövideden e következőkben állanak:

Hatóságot és polgári gyakorlatot, nem nyelv és népiség hanem közjog, közös törvény és bizonyos territorialitás szerint lehet csak adni és gyakorolni; az osztrák kabinetnek azon szava: „Gleiche Berichtigung der Nationalitäten,“ — ha azt másképp érti, mint úgy, hogy a polgári jogokban,

szabadságban és közálladalmi játékonyságokban, mindenki nyelv és vallás különbség nélkül egyenlően részesíttessék; — ha mondom másképp érti: az nem egyéb mint haszontalan puszta szó, melyet életbe léptetni ember nem képes.

Igy például ha az mondatik, hogy a szerbeknek Magyarországon vajdájuk legyen, ki minden magyarországi szerbnek főtisztviselőjét képviselje, ez oly nevetséges absurdum, melyet ember életbe léptetni nem képes; mert ezen elv szerint például egy pesti háznak lakosai, mint magyarok, tótok, németek, szerbek, oláhok, rácok stb. a szerint volnának különböző hatóságoknak alávetve.

Nationalitas szerint tehát, bizonyos kivételes hatóság csak azon esetre képzelhető, ha azon nationalitásnak kiszabott teritoriuma van.

De szerb territorium a magyar állodalomban nincs, és én azt hiszem: a nemzet sem fogna soha reá állhatni, hogy az ország területe akár nationalitások szerint, akár másképen dismembraltassék; mert az annyit tenne, mint Magyarország státuséletének halálát aláírni.

Tegyük föl, hogy Bács-Bánát szerb vajdasággá declaraltatnék: mivé lenne az ott lakó magyarok, németek, oláhok, nemzetiségi joga, és micsoda joggal kívánhatnának a szerbek ez alapon suprematiát?

Szerb vajdaság tehát, szerb provinciális gyűlés és minden hasonló ábrándok, a praxisban tökéletes ábrándok. Horvátországnak lehet bánja, lehet tartományi gyűlése; mert horvátországi territorium van; de szerb vajdaság, szerb provinciális gyűlés nem lehet; mert Magyarországon Szerbia nincs, hanem vannak az egy és oszthatlan ország földén vegyesen elszórt szerb nyelvű lakosok, kik azt kívánhatják, hogy reájok nézve is az országnak minden joga, törvénye, szabadsága közös legyen; de; — mert külön tartományuk nincs, azt nem kívánhatják, hogy az ország az ő nemzetiségük kedvéért földaraboltassék, és számukra külön tartomány állittassék, mely aztán legfeljebb olyan viszonyban álljon a magyar kormányval, mint Szerbia áll Konstantinápolyhoz.

A hajdankori vajda nem volt egyéb, mint a még meg

nem telepedett bevándorló fegyveres népnek vezére; de miután többé külön szerb had nincs: külön vajda nem is lehet.

A mi pedig a nyelv supremáciáját illeti, azt csak nem juthat eszébe egy szerbnek is kívánni, hogy az ország parlamentjében száz nyelven folyjon a tanácskozás; valamint azt sem, hogy nemzetiségek szerint választassanak a követek; mert minden politikai választás, ismét csak territoriumok szerint történhetik.

Egy osztályban tehát, hol a lakosok vegyes népességűek, diplomáciai nyelv kétséggel csak egy lehet, és ez Magyarországon nem lehet más, mint a magyar. Vegyük föl például Moldvát; ott a moldvai népiséghez képest több magyar lakik aránylag, mint Magyarországon szerb, az összes népiséghez képest; és kinek juthatna azért eszébe a csangó magyarok számára Moldvában külön vajdaságot, vagy a magyar nyelvnek diplomáciai állást kívánni?

Minden nationalitási túlhajtott teoriák tehát, vagy ábrándok, vagy a status-egység felbontására és Bács-Bánátnak és a Szerémségnek szerbiához csatolása irányzott pártütések; s ha az első: úgy lehetetlen életbe léptetniök; — ha a második: úgy lehetetlen megengedtetniök.

Én nem hiszem, hogy valaha komolyan számot adtak volna a szerbek maguknak arról, hogy a nationalitási ígények alatt mit értenek; vagy ha számot adtak, úgy az ország dismembrációját kívánják, — a mire nem fogunk reá állani. Mindezeknek folytán a nationalitási kiengeszteléseknek csak következő módja lehetséges:

1-or, Közös jog, törvény és szabadság; nyelv-s vallás-különbség nélkül.

2-or, A szerb nyelvnek szabad használata nem csak a magán életben, hanem iskoláikban, egyházaikban és a mely községben többséget képeznek a községi administratióban is.

3-or, Ha az esküdtsékek, a nyilvános és szóbeli eljárás behozatik, természetesen mindenki azon a nyelven védelmezi magát a melyet tud; mint szinte, nem ügyvéd általi folyamodványt a kormányhoz, hanem maga személyében, panaszát ismét úgy terjeszti elő, mint tudja.

4-er, Vallási és egyházi ügyeiket minden felekezetek a kormány felügyelete mellett szabadon administralják; a görög nem egyesültek képviseleti alapon synodusokat tartanak; papjaik egyházi ügyeiket, matriculaikat a maguk nyelvén vizsik; a népiskolákban a tanítás a nép nyelvén történik; papjaik és iskoláik a statusnak szintazon segedelmében részesülnek, mint akármely más nyelvű honpolgárok. Ezeknél többet adni annyi volna mint a más népfajokat elnyomni. Ez az, a mit nationalitás tekintetében concedálhatunk, és többet nem. —

A mi a határörvidéket illeti, ezekre elvem az, hogy az örökös katonai servitusnak, tehát a határőri szervezetnek is meg kell szűnni, s a határörvidéki lakosoknak ugy jogokban mint terhekben az ország többi lakosaival hasonlókka kell tétetni; földjeiket szabad tulajdon gyanánt birni, polgári közigazgatást nyerni, liberalis községi szervezetet kapni, megyeszervezetbe átalakíttatni, minden vagyonuk s tulajdonukkal szabadon rendelkezni, kereskedést, mesterséget szabadon vállaszthatni, stb.

Az álladalmi erdők, legelők és havasok használatára nézve szintazon alapon kell segregatio utján illetőségüket kikapni, mint kikapták volna az urbéri lakosok. A mi a személy, és vagyonbátorságot illeti: politikai vétséget, ha a pártütéssel fölthagynak, lehet amnestialni; de ha valaki másnak vagyonát ellopta, elpusztította s elrabolta, az vissza kell téríteni; mert a statusnak nincs joga Pálnak elengedni azt, mit Pétertől rabolt.

A mi végre a szerbiábóli fegyveres betörést illeti, erre rövid nyilatkozatom az: hogy itt semmi alknak tárgya nem lehet; erőnek erőt teszünk ellene: és ha a szerbiai kormány alattvalóinak ellenünk háborút viselni enged, elébb utóbb arra fog minket kényszeríteni, hogy ezen népjogsértésért, Szerbiának háborút izenjük.

Mi Szerbiával békében, barátságban akarunk élni; de azt nem fogjuk türni, hogy egy szomszéd tartomány fegyveres erővel támogassa a bellázadást; azért: ha a szerb kormány a magyar nemzettől jó szomszédságot kíván, legyen ő is jó

szomszéd, tisztelje a népjogot, s ne vélje hogy ennek lábbal tapodását a magyar nemzet, mely Ausztriával s minden orosz segítségével egyetemben igaz ügyében meg bir küzdeni, gyáván eltűrje s boszúlatlan hagyja.

Mi nem fenyegetjük Szerbiát; sőt örömet nyujtunk neki barátságos kezét. Ha ő nekünk erre fegyverrel felel, mi is fegyverrel válaszolunk.

Ezek elveim, miket tábornok ur, mint a bács-bánáti seregök önálló főparancsnoka a rácokkali érintkezésben szem előtt tartani szives leend.

Kelt Debreczenben, máj. 21. 1849.

az ország kormányzója:
Kossuth Lajos. m. k.

A körülmények szorongató súlya, mit a muszka betörés itt-ott mutatkozó jelenségei s Henczi osztrák tábornok hősi megtartása Budavarában még inkább nehezítettek, a magyar kormányt is komoly gondokba meriték s szokatlan tevékenységre kényszeríték Debreczenben. Hogy az orosz seregök valóban közelednek, már több egyes becsapások igazolván a felső megyék s Erdély határain, — de meg Jellachich s Puchner bevonulásaik is nyilváníták, miszerint az osztrák kormány egyesített erővel törekszik a háborút Magyarország ellen folytatni: Klapka tábornok ekkori helyettes hadügyminiszter előterjesztése nyomán következő utasítást rekesztett Kossuth a főnebb közlött levélhez:

A több oldalról számos ellenséges hadakkal fenyegetett önsorsára hagyatott haza védelme, s a magyar seregök összhangzó működése szemponjából, május 20-dikán a miniszteri tanácsülésben ezen megállapodások történtek.

1-ör, A nemzeti hadsereg minden hadosztályának működési concentrikus és combinált irányban vezetendők.

És azért: a hadosztályi parancsnokoknak az eddigi körülményekben sarkallott azon hatósága, miszerint kiki az elébe szabott specialis célra önállólag s a többi hadosztályok körülményeire való figyelem nélkül vezérkedhettek: jövődre megszüntettetik, s minden külön hadosztályi parancsnok, a hadügyminiszteriumtól, mint az ország és honvédelem állapotát áttekintő középpontból veendő dispositióik irányát, miszerint az összes hadi operáció minden egyes részeiben concentrice legyen vezetve.

Mi végett a hadügyminiszternek Klapka tábornok ur által kijelentett azon készsége, hogy mihelyt vagy Budavára bevéve, vagy ha ez rögtön eszközölhető nem volna, annak ostromlása kisebb hadsereggeli ostromzár alakjára leendő átváltoztatva, a hadügyminiszteri ügyek vezetését személyesen átveendi, úgy a nélkülözhetetlen egység, mint a hadsereg szaporításának, rendezésének s fegyverzeti, ruházati, felszerelési, elhelyezési és hadszertári organisatiója szükségének tekintetéből is helyeslő tudomásul vétetett.

Egyszersmind az is elhatároztatott, hogy jövődre a tiszti előterjesztések és kitüntetések körül a hadügyminiszter hatósága s illetőleg az ország kormányzójának legfőbb megerősítési joga teljes épségben annál inkább visszaállítandó, mivel a hadseregpáncsnokoknak e részben eddig gyakorlott csaknem korlátlan s az utólagos jóváhagyás körüli szabad intézkedést is úgy szólván nullifikáló hatósága, az egy és osztthatatlan hadseregre nézve gyakran zavart okozónak; — más hadosztályoknál az egyenlő vagy magasb érdemre nézve sérelmesnek, a tiszti rang tekintélyére nézve pedig nem kedvezőnek tapasztaltatott. Jövőben tehát a seregpáncsnokok semmi főtiszti előléptetést, vagy a katonai érdemjel harmadik osztályávali kitüntetést addig ki nem hirdethetnek, míg előterjesztéseikre a hadügyminiszter helyeslő megerősítését nem veendő.

Főtiszti előléptetések s a katonai érdemjel második osztályávali kitüntetések kihirdetésére pedig a kormányzó előleges megerősítése is bevárandó.

Tábornoki kinevezések s a katonai érdemrend első osz-

tályávali kitüntetés csak a miniszteri tanács előleges meghallgatása után fogván a kormányzó által megerősíttetni.

A hadparancsnokok mindazonáltal a harctéren s egyes rendkívüli vitéz tettek méltó jutulmaul tehetnek ugyan főtiszti előléptetéseket, s a katonai érdemrend harmadik osztályávali kitüntetéseket, valamint szinte törzstiszti (de nem tábornoki) előléptetés végetti előterjesztéseiket is nyilváníthatják; de erre a rendes katonai köteleességnek még oly hű teljesítése is soha elegendő alapul nem fog vétetni, hanem csak ha valaki magát a köteleesség körén túl rendkívüli vitéztett, vagy különös siker által kitüntette.

Mind ezekről a hadseregparancsnokok, maguk alkalmazása végett a hadügyminiszterium útján, s ha tanácsosnak látszandik, maga az összes hadsereg is napi paranesa által azon hozzátétellel értesítendő; hogy ámbár a szükséges egység s összhangzás végett a hadi munkálatok irányzata a hadügyminiszteriumtól fog kiszabotni, a stratégiai kivitel körüli dispositiók s operationalis részletes szabadság, természetesen a hadvezérek hatóságához tartozandik.

2-or, A jelen körülményekhez képest a hadsereg minden részeinek oly irányban kell alkalmaztatni, hogy az országnak a kettős ellenségtől megóvására egymást költsönösen segíthessék, s illetőleg concentratiojuk előkészíttessék. És ezért:

3-or A felsőmagyarországi hadi munkálatok főtámaszpontjaul Komárom tekintendő, úgy, hogy a legközelebbi hadjáratnál ne csak várerősség, hanem az ellenség bármi nagy haderejének előnyomulását is akadályozható eláncolt tábor minőségében jelenjék meg; s ezért a komáromvári őrsereg a főtáborból nyomban vagy 16,000 emberrel, nevezetesen a Damjanics- és Pöltemberg hadosztályokkal szaporítandó.

Ezen dunai hadseregnek nevezetendő hadtömeg rendelkezése leendő a Duna jobb és balpartja közti közlekedés biztosításán s Komárom vára ótalmán kívül a Duna jobb s az ország határszélei felé működni; a dunántúli megyéket az ellenségtől tisztán tartani, száguldó detachementok által azon megyékben az ujoncozást és a kormányhatóságát biztosítani.

Egyszersmind rendeltetése léssen szükség esetében a Duna balparti hadsereg működését összhangzólag előmozdítani.

Ha Budavárának rögtöni bevétele nem sikerülne s hosszabb ostromzárlat forogna fönn, 'szükségben az ostromzárlati hadsereg is ezen dunai hadsereg vezérének főparancsnokságához lévén számítandó.

Mely dunai hadsereg egyszersmind Komárom vára főparancsnokságával Klapka tábornok ur fog megbizatni, Guyon tábornok alatta a 8-dik hadosztályt vezényelendvén. Lenkey tábornok pedig az alakításban lévő osztalék hadsereg lovaságának parancsnokságával bizatott meg.

4) A főhadsereg többi része, nevezetesen az eddigi Klapka és Aulich hadosztályok a Duna balpartjára szállandnak át s legelőbb és mindjárt a Nyitra és Vág mentében foglalván állomást, az ország felső vidékét biztosítandják és a dunáninneneni vidéket fedezendik.

Ezen dunaparti hadsereget további rendeltetésig Aulich tábornok vezérlendi.

5-ör, Ezen hadsereggel összeköttetésbe hozatandó a Dembinszky altábornagy parancsnoksága alatti hadosztály, melynek rendeltetése az országot Gallicia felől biztosítani, s a Dunaparti operációknak szélső jobb szárnyát képezni.

6) Dembinszky altábornagy jobb szárnyával összeköttetésbe hozandó az erdélyi hadsereg balszárnya, melynek föladata Besztercze felé az országot Bukovina ellenében fedezni.

Erdélyben ezenkívül az ortosi, tölgyesi, gyimesi passusokra, mint szinte a tömösi vöröstoronyi szorosokra figyelmet fordítani, s ezeknek megerősítésén s védelmén kívül Gyulaféhérvár s Déva bevétele, és az oláh lázadás valahárai legyőzése az erdélyi hadsereg legközelebbi feladatához számítandó.

7) Puchner serege a Bánátból kiverve, Orsova, Fejértplom, Pancsova birtokunkban van, s a Bánát egészen, Bács pedig Tittelen kívül meghódítva lévén, Bem altábornagy az Erdélyből magával hozott sereget a Bács-Bánáti combinált sereg többi részeiből 12 ezer emberre kiegészítvén, ezzel s megfelelő számú ágyukkal Perlasz felől Tittelt bevéendi (mi-

nél a bácsi oldalról s Péterváradról is támogatathatik), s ott a Tiszán átszállván, Péterváradot, úgy a kameniczi mint a karloviczi ellenséges seregek fenyegetéseitől s ostromkészületeitől tökéletesen fölmentendi, s ennek végzetével a lehető legnagyobb gyorsasággal a Duna balpartján fölfelé sietend, s Jellachich mozdulatait figyelemmel kísérendi, a körülményekhez képest fogván majd meghatároztatni, valljon a Dunaparti hadsereg megerősítésére fogna-e rendeltetni, (s ez esetben annak fővezérletét vinni) vagy pedig a Dunán átkelve önállólag a nyugoti határszélek felé operálni, mely utóbbi rendeltetés kiváltképen Budavára bevételétől föltételeztetik.

8-or, A bács-bánati hadsereg főparancsnoksága Perczel tábornokra bizatik, kinek legközelebbi feladata leend a Titttel bevételével végkép meghódítandó Bács-Bánátot újabb betörések ellen fedezni, s a véget Orsovát, Fehértemplomot, Pancsovát s Tittelt hatalmában tartva, Temesvár és Arad ostromzárlatát szokott erélyével folytatni. A blocad sereg és főnebb említett pontok közötti összeköttetést mozgó csapatok által föntartván, egyszersmind a tartomány belbékéjét is biztosítani.

A föntebbi dispositiók által az ország végvonala ekként kikerekítettván s a szükség esetébeni concentratiók is előkészítettván a dunaparti hadsereg előkészítésére, Erdélyből, melyet most közelben invasió alig fenyeget, egy dandár kivonandó; az ujoncozás, felfegyverzés és fölszerelés a lehető legnagyobb erélylyel eszközözlendő; a központi tartaléksereg mielőbb kiállítandó; minden zászlóaljnak kiegészítése siettetendő; s a löszerkészítés minden kivihető gonddal szaporítandó, mint szinte a hadsereg élelmezése kellőleg rendezendő. Komárom várának pedig minden szükségességekkel ellátása, minden mások felett sikeresítendő.

Mindezen határozatok úgy a hadügyminiszteriummal, mint általa az illető hadparancsnokokokkal a kellő titoktartási kötelesség mellett közöltetni rendeltetvén, s azoknak végrehajtását a hadügyminiszter különös gondjai közé számítandván.

Kossuth Lajos, kormányzó.

VIII.

Az új miniszterium Debreczenben. Vélemények Görgeiről. Klapka levele Perczelhez. Klapka mint a duna jobb parti seregek s Komárom főparancsnoka. Kossuth levele Klapkához. Ugyanannak Perczelhez. Török János értesítője Kossuthoz.

A függetlenségi nyilatkozatnak ápril 14-én (1849) történt nagyszerű megünneplése után, Kossuth mint országkormányzó, Szemere Bertalant bizta meg az új miniszterium megalakításával. Szemere maga a belügy-miniszterium vezetését vállalta el, a többi tárcákat pedig következőleg osztotta ki:

B a t t h y a n y Kázmér külügy, - D u s c h e k Ferenc pénzügy, - H o r v á t h Mihály, csanádi püspök a közoktatásügy, - V u k o v i c s Sebő igazságügy, - C s á n y i László a közmunkák, - Görgei Arthur mint hadügyminiszter közt. Ekkép az összes kormánygépezet, kivételével a hadügyminiszteriumnak, rendes működésnek indult; de a tengely mely körül az forgott, Kossuth vala. Görgei állásán ideiglenesen Klapka helyettesítették.

A mint Klapka Debreczenbe jött, s udvarlását tévé Kossuthnál, emez beszélgetésbe eredvén a hős tábornokkal, igen kedvetlenül nyilatkozott Görgei hadi működéseiről. —

„Én félek hogy mi Budát nem vesszük be, csak a

drága időt vesztegetjük, ott a minek következtében aztán elveszünk, — valának első szavai, s mire kinyilatkoztatta azt is, hogy Klapka, ki ideiglenesen a hadügy-ministeriumot vala vezetendő, örömeztőbb látná a táborban, mint Debreczenben.

Ezenben még mindig csak Mészáros Lázár vezette a hadügyministeriumot, ki mióta a haza ügyéhez esküvék, tántorithatlan kitartással kísérte mindenfelé a nemzeti kormányt.

Az ő föladata azonban ezen időben már csaknem elviselhetlenné vált. Mert a hadvezérek fékezhetlen becsérzése s a megvetéssel határos azon független tartása, miszerint a hadügyministerium intézkedéseit föl se vették, s parancsainak éppen nem engedelmeskedtek, teljes lehetlenné tőn valamint minden combinált hadműveletet, úgy a hadügyek vezetésében megkívántató pontosságot s rendtartást.

Bem Erdélyben, Perczel Bácskában s Bánátban, Dembinszky Felső-Magyarországon, Görgei a Duna felső részén s Buda előtt, mind oly független állást vettek maguknak, hogy a kormánynyal még csak levelezésben is alig állottak.

Ily nyomasztó körülmények közt vette át Klapka az öreg Mészárostól a hadügyek vezetését, miért is látván a végveszélyt, mely a vezérek tulságos hatalombitorlása s kevély önfejűsége által a hazát fenyegeté, először is figyelmeztető levelet irt Perczelhez; a muszkák betörésének hírére pedig miniszteri tanácsot tartatván, ezen tanács közmegegyezésével Kossuth által következő levelet intéztetett minden hadparanesnokokhoz:

Debreczen, május 20. 1849.

Az orosz betörésnek valószínűsége s azon jelentékeny erősbitések, melyeket az utóbbi időben az ausztriai főhadtestek minden oldalról nyertek, e percben a honvédelem kérdését a kormány legelső s legmagasb gondjává emelék. Ez in-

ditott engem arra, hogy Klapka tábornok s hadügyminiszter által tett következő javaslatot elfogadjam:

Mostantól kezdve, saját hatályának kifejtésére, a kormány combinált honvédelmi tervezetével a nemzet minden haderejének a leglelkiismeretesebben összhangzásba kell hozatni.

A hadmiveletekbeni önkénynek mely eddig tekintet nélkül az egésznek menetére, egyes hadparancsnokok részéről tapasztaltatott, meg kell szűnnie. Hogy ez megtörténhessék, valamint a honvédelemnek nagyban, úgy az egyes hadparancsnokok főadatait illetőleg is, a hadügyminiszteriummal haladéktalanul közölni kell.

Buda bevétele után azonnal, vagy ha ez nem sikerülne, egy zároló hadtest hátrahagyása után a felső Dunára más hadcsapatoknak elhelyezésével, Görgői tábornok a hadügyminiszteriumnak személyes átvétele végett rögtön ide fog jönni, s a honvédelmi ügyekben szükséges összhangzást előidézni. Előléptetéseket, kinevezéseket s rendjelosztogatásokat, mint ezek eddig a hadparancsnokok által a kormány tudomása nélkül önkényt történtek, a szükséges rend elérése tekintetéből jövőre a hadügyminiszter megerősítése nélkül a legszigorubb felelősség terhe alatt, nyilvánossá tenni nem szabad.

Csak a csatapiacon engedtetik meg, hogy egyesek érdemeit, azok mértékéhez képest a parancsnokok megjutalmazhassák. A miniszter tanácsnak ezen határozata s az országkormányzónak ezen határozatot illető megerősítéséről, valamint a hadseregek úgy az összes katonai hatóságok ezenel értesítettnek.

K o s s u t h.

Amint előre lehetett látni, ezen erélyes hangon irt rendelet, a csaknem teljes önállósággal működött hadparancsnokokra nem tett kedvező benyomást. Perczel és mások azonnal reclamáltak e rendelet ellen, mely szerintők, nagyon is nagy hatalmat ruházott Görgeire, ki, mint

ők aggódtanak, ezen hatalommal a haza vesztére vissza is élhetende.

A vezérek nem kis mértékben döbbsenek meg azon a híren is, mely szerint Kossuth valószínűnek jelenté az oroszok betörését, s bár lehangolt érzelmeiket eléggé üggyesen palástolák, az arról kelt hiedelem mindinkább általánosodék. Perczel már ekkor kimondta, hogy a kocka fordultával Törökországba fog menekülni. Hivatalos lapok már május hó elején jelentették az orosz hadak közeledtét, s így a köznép is értesülve lón a bekövetkező veszélyről.

A közrémület ezen percei közt mégis igen kedvezőleg hatott a nép hangulatára azon tény, hogy Görgei Budavárát május hó 22-dikén diadalmasan bevette. Bevégezván missióját, azonnal sietett Debreczenbe, s átvevén a hadügyminiszterium vezetését, Klapka a duna-jobbparti seregek, a komáromi vár s elsáncolt tábor főparancsnokává lón kinevezve. Az örömittas kormány pedig készült visszatenni székhelyét Pestre. Görgeinek első miniszteri tette az volt: hogy Vettert a bács-bánáti hadak főparancsnokává nevezte, Dembinszkyt pedig, ki 10,000 főből álló harkész hadával Gallicia szélén állomásozott, Visóczyval cserélte föl. Perczel és Dembinszky rendelkezés alatti állapotba tétettek; a második hadtest végre Aulich megbetegedése miatt Ásboth ezredes parancsnoksága alá helyeztetett.

Azonban a szép álm nem sokáig tartott. A magyar szabadságharc ezen déli verőfényét csak hamar villámterhes fellegek boriták el, és a kárpáti bércek szomoruan zengék vissza a közelgő fergeteg iszonyu robaját; mely az egész nemzetet kiirtással fenyegette. A muszkák betörése már nem pusztá hir, hanem valóságos tény vala, s a hadügyminiszterium máj. 21-dikén ugyancsak e tényre vonatkozólag következő rendeletet bocsátott a magyar seregek főparancsnokaihoz, s ezek közt Perczelhez is: —

„Komárom, mint elárkolt tábor, 30,000 emberrel az első és nyolcadik hadtestből ellátva az osztrák főhadserg nyomulását gátolandja. E vár és a hadsereg vezére Klapka tábornok; helyettese: Ascherman ezredes.

A második és harmadik hadtest Aulich tábornok alatt a Duna balpartján állását a Nyitra folyó mentében veszi és különített csapatok által összeköttetésben álland Dembinszky altábornaggal s Komárommal.

Ezen egyesített hadtestnek, mely majd a szükséges segedelem megérkeztével főhadserggé alakuland, előleges feladata leendő a Duna balpartján az ellenséges erőt szemügygyel, s egyszersmind schackban tartani; a bányavárosokat fedezni és magának oly állást biztosítani, melyből a segedelem megérkeztével csakhamar ismét, támadólag előre haladni lehessen. Visszahúzóási vonal Vác, vagy Miskolcz felé, mint azt tudniillik a körülmények kívánják.

Kmetty hadosztálya a főváros bevétele után Veszprém felé szállong és innen magát Komárommal összeköttetésbe teszi. Ezen szállongó hadosztály feladata a Duna jobb partján vidéket védeni, magát annyira mint lehet megerősíteni; végre: ha Bem tábornok a Dunán átkél, ez, és Komárom közt az összeköttetést minél előbb megszerezni. Visszavonulási vonal: — Buda: benemvétele esetében Kmetty ezen hely további zárata végett a nevezett főváros alatt marad; itt minden kitelhető segítségeket magához von, és veszedelmeztes esetében, a főhadserggel Esztergam vagy Pesten át csatlakozik.

A felsőmagyarországi hadtest Dembinszky altábornagy alatt, kisebb csapatokkal a szorosokat tartja; főerejével pedig amellett, hogy a főhadserggel mindenkor közlekedésben áll, figyelmét a felső Vág-Dunára és Nyitra folyóra kiterjeszti.

E hadtest rendelkezése alá esik a Máramarosban és Beregben alakulandó Jurich alezredes hadosztálya is. — Visszahúzóási vonal: Miskolczon át a Tiszához.

Arad és Temesvár ostromára továbbá, a Bánát és Bácska biztosítására ugyanott maradand Perczel tábornok, egész hadtestével. Bem altábornagy tulajdon seregével; Perczel tábornok hadteste felével Tittel elfoglalván és egy támadás által Pétervárt az ellenséges sereg zárata alól felszabadítván, a Duna balpartjára áttér s a folyamon (a cheval) felfelé halad, azután a hol és midőn a körülmények engedik, a Dunán átkél: ha pedig ez nem történhetnék, akkor a főhadssereggel csatlakozik, melynek parancsnoksága ezen esetben ő rá ruháztatik.

A tartalék erő Desewffy tábornok alatt magát egyik osztályával (Hadik) a közép; — másik osztályával pedig (Pulsky) a felső tiszta mellékén helyezi el, s itt magát tökéletesen kiegészítvén és rendezvén, várja a hadügyminiszterium további rendeleteit.

Erdélyben Czech tábornok viszi a hadi főparancsnokságot kinnek főgondjai közé soroztatik az oláh lázadások végképeni elnyomása, Károlyvár bevételé és minél nagyobb számú segélycseregnek Magyarországra való beszállítása.“

A hadügyminiszterium.

Perczelnek, mint említők, célja lévén Kamanicz és Bukovácz felől megkísérteni Tittel bevételét, egy ünnepély után Ujvidéknek indította seregeit s ágyuit. Mellőzvéen itt a hadmenet egy hangu rajzképét, két érdekes levelet közlünk inkább az olvasóval, melynek egyikét Perczel ép ez időben kapta Kossuthtól; másikat pedig az alvidéki körülmények állásáról Török János a magy. gazdaság egyleti titoknok irt Kossuthhoz. Az első, mely Perczelnek egy, azon időközben irt magán levelére jött, s melyben Kossuthnak kijelenté, miszerint a haza tornyosuló bajai közt feledve egyesek igazságtalan bántalmait és saját egyéniségét a honfíkötetlenség érzének alárendelve — továbbra is elfogadja az alvidéki hadak főparancsnokságát, im következő: —

Édes Móricom! Az Isten áldjon meg szívességedért, hogy a Bács-Bánáti vezérletet megtartottad, mire a haza érdekében biztosan számítottam is.

Az orosz közelg; máj. 19-én Jaszlóban volt; a szemtelen egy igen szemtelen proclamatióban nem pirult kijelenteni, hogy orosz segítségért folyamodott ellenünk.

Igazad van, hogy minden a concentratiótól függ; mi minden kitelhető módon állítjuk az új katonákat, hanem igen lényeges dolog a concentratióra nézve, hogy a veled is közlöttek szerint Bem a 16,000 emberrel minden haladék nélkül siessen fölfelé. Ha siet, ha minden seregvezér pontosan követi az elébe tűzött irányt és Isten segít, addig, míg az orosz a felvidéken piszmoz, mi Bécsnél döntendjük el a kérdést; de ha nem megy combinált terv szerint az egész, akkor nagy baj érhet, mert a sereg Budavára bevétele után immár megkezdte a combinált terv szerinti mozdulatokat, s ha Bem nem siet, az egész combinatio dugába dől.

A kormány székhelyét sietnünk kell megváltoztatni s Pestre áttenni; mert különben pénz dolgában felakadunk; de ezt sem tehetjük addig, míg hírért nem vesszük, hogy Bem megindult. Azért kérlek édes barátom, légy magad is rajta, hogy Bem minden haladék nélkül teljesítse a mire fölhivatott; ha ez meglesz, úgy aggodalom nélkül nézek a jövő elébe.

Neked győzelmeid után Belgráddal érintkezésed nyitva van; kimondhatatlan ostobának vagy ájultnak kell a töröknek lenni, ha át nem látja: hogy ellenségünk közös s érdekünk egy.

Ha te fegyvert tudnál Belgrádból szerezni, a hazát mentené meg veled; mert minden ezer fegyver, annyi mint egy-egy új batalion; mert istennek hála ember volna elég. Ha valamely török ur erre neked segédkezet nyújtana, 15,000 darab fegyverért örömet adnánk neki 5000 darab arany praemiumot.

Nagy és fontos kérdés a háború által lakhelyeikről kiűzött magyar és rác néptömeg visszatelepítése; ha ez magá-

nak a néptömeg önkénye szerint fog történni, ismét elkerülhetlenek a zavarok és gyilkolások, és a magyar elemnek elnyomása. Ugy kell tehát azt eszközölnünk, hogy a Marostól és Szegedtől kezdve contactusban a tiszai magyar vidékkel, — tömegekben telepedjenek meg a magyarok, és a legfontosabb stratégiai helyek, kivált a Tisza mentében, szintugy compact magyar kezekben legyenek.

Ezen kieserélések és kiegyenlítések olyan complicált nagy munkát tesznek, hogy okvetlenül szükségesnek látszik egy commissiónak egyenesen csak ezen telepítés regulatiója végetti kiküldetése, mit haladék nélkül meg is teend *S z e - m e r e*.

A Budán elvett ágyukból egy ostrom parquet állitunk össze, melynek destinatiója leszen Gyulafehérvárt, Aradot, Temesvárt, későbbben pedig Eszéket megostromolni, ha ugyan Temesvárt addig ostrom által be nem veszed.

Isten áldjon meg édes Móricom, sűrgesd Bemet, és szerencse legyen veled.

Debreczen, máj. 25-kén. 1849.

barátod:

Kossuth Lajos

A másik nem kevésbé érdekes tartalmu levelet, melyet Török János a „magyar gazdasági egyesület“ titoknoka irt Kossuthoz, közlésre annál is inkább méltónak tartjuk e helyütt, minthogy Török János Perczel alvidéki táborozásában kezdet óta tényleges részt vett, s mint szemes figyelmét mindenre kiterjesztő egyéniség, a körülmények ekkori állását nem kevesebb hűséggel ecsetli, mint bármelyik szemtanu. Sorai következők:

Kormányzó ur! Nem tisztí hivatalból, hanem szoros polgári kötelességből érzem magamat ösztönöztetve arra, hogy kormányzó urat magán tudósítással terheljem.

A tárgy sürgetős s a percek vészesebbek, mintsem e

lépésben akár katonai formalitások, akár magán boszúk föllelme akadályozhatnának.

A magyar ügy győzelmének criticus percci közelgetnek, s hazánk sorsa valószínűleg egy pár hét alatt az Észék, Pétervárad, Orsova és Pétervárad közötti vonalokon fog eldőlni.

Jellachich hátrálló seregének üldözése a felső tábor által elmulasztatván, az most iszonyatos rablások s garázdálkodások közt egyesült Nugent, Theodorovich és Sztratimirovics seregeikkel, melyek 30,000 — sőt többre mehetnek. Pétervárad az eszéki ágyuk segélyével kemény ostromnak néz előbe. —

Az alatt Perczel Mór tábornok alig hat ezerre menő rendes serege, e vár megmentésével s a titteli domb elzárásával foglalkozva, megeshetik, hogy Jellachich a Bánságba több ezer gyalogságot s legalább három ezred lovasságot átvett, mely erő könnyen elegendő lehetne Puchnerrel az egyesülést eszközölni, s így a tulnyomó erővel Temesvárt s Aradot, az amugy is gyenge ostrom alól fölmenteni.

A titteldombi ellenséges erő a Bánságból Perczel által kivert erő gyarapodva, ha kitör, igen nevelni fogja a veszedelmet, mert így a sok oldalú támadás következtében szétesztandó s különben is kisszerű bácskai erő nem leendő képes Ujvidék szorongatását sem hátráltatni, s Pétervárad támogatására, még ezen ut is elmetszetik.

Ha pedig Péterváradot elvesztenők, még rosszabbul állnánk, mint midőn Budapestet elhagytuk.

Ily leverő aggodalmak s történhetőségeknek okvetlen elejét veendette néhány ezer főnyi jól fegyverezett sereg, mely pusztításokra időt nem engedve Jellachichot nyomban kisérven, ha az ellenségnek összpontosítását nem akadályozhatta volna is; de a bácskai sereg győzelmes működését hátróli támadása által hatalmasan biztosította volna.

Ha ily módon a Symiumba összegyűlt roppant ellenséges hadak ugyanazon oldalon semmisítették meg, akkor Tittel is, melynek positiói minden magyarországi várat fölülmulnak, hamarabb megadná magát.

Lehet, s adja a mindenható, hogy Perczel Mór szeren-

csés geniusa, módot talál ezen ujonnan feltornynosuló vész elhárítására is, azonban a körülmények jelen sivár helyhezetében, arra kevés valószínűség mutatkozik, annál inkább, mert Perczel maga is el van felette keseredve az öt oly méltatlanul sértett számos bántalmak következtében; sőt minthogy nem maradhat titokban a sereg előtt sem a sok rágalom, melylyel az ügy érdekében innen eltávolított s némely, részint gyanús, részint gyáva törzstisztek előtt, kik a tábornokok nevét s a sereg katonai becsületét a kormány színhelyén mardosni nem átallják. Nem marad végre a közlehangolás hatása nélkül azon tény sem, hogy Bem, az eddigi diadalok legfőbb factora, kedvetlenül távozott el a Bánátból s vezérségét odahagyni kényszerül.

Reszketve a hazát fenyegető veszély miatt, siettem kormányzó urhoz fordulni, mint azon egyetlen egyéniséghez, ki nem csak legtöbb hatalommal bír e bajokon segíteni, hanem ki minden párton s eselszövényen felül állva, őszintén kívánja leghűebb barátjának hazamentő győzelmeit biztosítani s ez által egyszersmind a nemzet valódi függetlenségét s belső szabadságát megszilárdítani.

Mennyit ér gyöngé szavam, nem tudom; hogy a statusban magasabb helyzettel s tekintéllyel nem támogathatom nézeteimet, arról én nem tehetek; szerénytelenül soha nem tolazkodtam oda, hová hosszas évi sikeres munkásságom tán engem hívott; de a sors másokat emelt; azt azonban jól tudom, hogy valamint Kossuth Lajos nem szorul Török János tanácsára úgy közbenjárására Perczel Mór tábornoknak sincs szüksége.

Mindamellet minthogy meg vagyok győződve, miszerint kormányzó ur minden véleményét meglátol, mely bármely kis körből, csak a körülmények igaz forrásából emelkedjék: elmondom nézetemet.

Rögtön 6—8000-nyi segélysereg ideszállítása a gözhajói alkalmat használva, s néhány osztály lovasság, jó szolgálatot tehetne a meggyült bajnak orvosására. Azért a haza szent nevében ajánlván e szerény figyelmeztetésem a kormányzó urnak, s kérem soraimnak kellő figyelembe vételét.

Ki egyébiránt legőszintébb hódolattal maradok:

Giurgewán, máj 31-én 1849.“

Török János m. k.

Szemere B. Perczel Mórnak!

„Barátom! A tanácsban lemondásod el nem fogadtatott. Nyugodjál meg benne. Tegnap ment hozzád rendelet új hadi terv alapján. De ma vévén Buda bevételének hírét, az változni fog alkalmasint. Történészünk Mészáros Károly, igen siet; nincs időm sokat írni; rohanva jönnek az események. Légy bizodalommal irántunk, s irántam. Én mindég igazmondó lesznek irányodban. Kedvetlenül fogadtam el mostani helyemet, csupán kötelességérzetből;

A miniszteriumot oda rántottam a respublica és demokratia részére, valamint a nemzetgyűlést, — s nekem ez elég. Légy hígadt s kitűző barátom mint voltam én, ezer gyanúsítások dacára. Áldozunk mindent a hazáért. Isten veled s a haza nemője.

Debreczen, máj. 22. 1849.

barátd:

Szemere Bertalan.

Csányi László ugyanannak

„Édes kedves Móríczom! Reszkető kezekkel írok hozzád, mert beteg vagyok; betegségem alig enged egy pár órát ágyon kívül tölteni. Ezen lázmentes órát szíves örömmel használok fel hozzád írásra, kitől erdélyi küldetésem oly sok időig távol tartott.

Légy meggyőződve arról, hogy én mindenkor meleg baráti részvételt kísérem lépteidet, tetteidet; s légy meggyőződve arról is, hogy minden becsületes ember méltányolva elismeri a te haza iránt tanusított érdemeidet. S ezért tanácslom én, hogy neked a mostani pályán kell tovább is szolgálni; ismerje meg kiki tehetségét s azokhoz képest áldozzék a hazának.

Én elfogadom a miniszteri tárcát, bár nem vagyok megelégedve a kitűzött politikai iránynyal, — elfogadtam mondom nem azon hitben, hogy annak betűszerinti teljesítésével eszközöljem honunk javát; hanem hogy a felmerülhető egyetlen-

ségeknél, mennyire birhatom, a kiengesztelésnek szolgáljak eszközül. . . . Mi veszekszünk ugyan; de azért barátok maradtunk.

Debreczen, máj. 23-án, 1849. Hived:

Csányi László m. k.

Knithsanin szerb tábornok ugyanannak!

„Perczel tábornok ur! Azon gonoszságok, melyeket önnek katonái véghezvittek, fölülmulják Nérónak és Caligulának irtózatos művét; miért is ön, ha akarná sem lenne képes rabló nemzetét megzabolázni, önnek zsvány csordái annyira kiraboltak elpusztítottak s fölégették mindent, hogy ön-magának se volna már alvó helye, s ezért katonáival együtt mint kutyáknak kelle feküdnie több napokon át a gieurgewai s szentiványi szemétdombokon. Nem tudom, haragudjam-e vagy sajnálkozzam ön felett; haragudnom méltóságom alatt áll; sajnálkozást nem érdemel. Kérem önt. Perczel tábornok! milyen magyar nevelés ez, a 19-dik században? Vagy műveltség az, midőn önnek felei, követői, zsidói s országos bujtogatóinak a lengyeleknek kezeik még a templomoknak szentégeit sem kimélik?! Vagy önök, miként testvéreik a cigányok, nem kívánnak többé házakat birni, hanem apáik példájára sátrak alatt s földüregekben lakni? Gondoljátok meg, ha mi, és a mieink tetteiteket megtoroljuk, bizony ti is szabad ég alatt fogtok maradni.

En Szegedig jöttem már; de egyetlen templomot sem gyujtottam föl; azonban mindezeket nem említve most csak annyit mondok: ma reggel, midőn ti gyalázatosan futottatok, Zsábyáról több rablót és gyujtogatót fogtak el őreim közöletek, kik kettőn kívül, minthogy magukat megadni nem akarták, agyonlövettek.

En népemmel és tábornokaimmal Szeged és Debreczen felé indulok, mint hőshez illik; megfogom boszulni népem gyalázatát; de rabolni s gyujtogatni nem fogok. Most pedig egy nőt küldök hozzátok, mert nőekkel nem harcolok.

Maradván egyébiránt nektek — mint ti nekem.

Moshorin, június 5-én 1849.

Knithsanin.

IX.

Kossuth, Klapka és Görgei levelezéseik a június és július havában előfordult honvédelmi intézkedések s események tárgyában.

Mielőtt Klapka Komáromot elhagyta s a földunai hadjáratot újolag megindította volna, valamint Kossuth úgy Görgeivel is közölte nézeteit a tett védelmi intézkedésekről, mint egyszersmind az általa szervezett komáromi elsáncolt tábor befejezéséről, kinyilatkoztatván egyszersmind, hogy a hadügyminiszterium által korábban készített védelmi tervszel annyira nincs megelégedve, miszerint hajlandóbb lenne inkább lemondani a várparancsnokságról, s átvenni az első hadtest vezényletét, — ha csak, ama tervszelen módosítás nem tétetik, Kossuth e nyilatkozatra következőleg válaszolt:

Az ország kormányzója Klapka tábornok
urhoz.

Kedves tábornok úr!

Mi a kormánynyal Pestre érkeztünk; a nép leirhatlan örömszajjal fogadott bennünket. Az, mibennünk a nemzeti szabadság és függetlenség eszméjét üdvözlöte. Junius 2-dika és 3-dikáról itt és útközben, két levelét kaptam önnek. Feleletem azokra következő:

Én azt bittem, hogy azon hadügyműködési tervszet, me-

lyet ön a miniszteri tanácsban Debreczenben előterjesztett, s melyet mi el is fogadtunk, a mi barátunk Görgei beléegyezésével, ön által készítettet, és én nem is kételkedtem, hogy önnek Komáromba történt elmenetele alkalmával azon tervezet egyideileg ki is fog vitetni. Én az ön parancsa alatt álló táborot következő létszámra tettem: a Komáromi várőrség 8000 ember; Kmetty hadteste 4000; Damjaniché 7500; Pöltenbergé 8000; összesen 27,500 ember.

Ha azonban harctani okoknál fogva ezen idő alatt Damjanich hadteste a balpartra helyeztetett volna is, mely továbbá ez oldalról, Komárom födőzésére is szolgálhatott volna, arra mégis egész bizonyossággal számítottam, hogy az ön csapatai még mindég fölrugnak 20,000 emberre, melyek kiegészítése rövid idő alatt 25,000 emberre eszközölhető.

Ha ez nem így van, úgy én megvallom, hogy én némi aggalmaktól menekülni nem tudok, és én kénytelen vagyok önt nagyon megkérni, hogy a hadügyminiszteriummal személyesen értekezzék az iránt, miszerint azon hadműveleti terv a maga lényegében mielőbb foganatba vétessék; mert én a mily nagyon meg vagyok győződve Komárom fontosságáról, azt én mégis igen nagy veszteségnek tartanám a hazára nézve, még az esetben is ha az csupán csak egy erősség nem egyszersmind egy nagyszerű elárkolt tábor lenne, — hogy ha ön a maga képességeivel, melyek nagyobb cselekvési kört igényelnek, s a szorongatások ezen korában a hazára nézve oly megbecsülhetlenek, csupán Komárom őrizésére lenne kárhóztatva, mit mások is teljesíthetnek.

Én egyébiránt minden órán várom vissza Vukovics minisztert a maga bánáti missziójából s ő általa azon 12—16,000 ember mozgosításáról a hirt, kik ha még nem helyeztettek Bem parancsnoksága alá, nagy részben azonnal hadtestébe soroztathatnak.

Addig is azonban ezen a hiányon ujjoncozás által kell segíteni. Ezen cél elérésére szükséges: hogy a hadügyminiszterium s ugyanaz által én is, az embereknek a zászlóaljanknál előforduló fogyatkozásairól valamint a had kiegészítésére

Átvett ujoncok felől szakadatlanul értesíttessünk, ezen ügyet én önnek különösen szívére kötöm.

Holnap okvetlenül gondoskodandom arról is, hogy az ujoncok számára 1000 darab teljes nyári öltöny s valamint a komáromi hadtest, úgy Győr előtt állomásozó csapatok részé- a jövő héten ugyanannyi elszállíttassék.

Itt én valóban nem találtam oly nagy előkészületet, mint azt nekem Lukács ígérete szerint gyanítanom kelle. Hanem egy kedvező esetben én azt elkerülhetlenül szükségesnek találom, Komáromban egy fiók fegyver- s lökupa- ggyarat állítani, valamint aztán löpormalmot s ruha-bizottmányt is.

Ezen célra én önnek Székelyt ajánlom, a kit ön is mint ügyes és becsületes embert ismer. Hogy ha ön öt árubizomá- nyosnak vagy szállítmányozónak hiszi alkalmazhatni, úgy ér- tesítsen ön engem arról, hogy én öt önnek elküldhessem. A kurir 100,000 forintot visz önnek, holnapután ugyanannyit fo- gok küldeni.

Kérem önt, hogy a vármunkálatok s erődítvények körül minden lehető erélyt fejtsen ki. Én gondoskodni fogok, hogy ön pénzdol- gában semmi hiányt ne szenvedjen. A szükséges munkaerőt pedig Ujházy kormánybiztos fogja önnek kiszol- gáltatni.

Az iránt, hogy támadólag avagy védelmezőleg keljen-e magunkat tartani, azon szilárd meggyőződésben élek, hogy mennél tovább halogatjuk a támadást, annál harc- képesebb lesz az ellenség velünk megmérkőzni, s annál nehezebb lesz sikert aratni. Mert az erők kifejtésénél az ellenségnek sokkal kevesebb akadályokkal kell megkü- zdenie mint nekünk, mint- hogy a fegyverben nálunk igen érezhető a hiány. Az én véle- ményem szerint igen előnyös lett volna: a saját erejűkre kor- látolt osztrákokat azon hosszú idő alatt, mialatt az orosz betörés előkészítettett volna, megtámadni, s legalább a Lajtháig nyomni. Hogy már most e pillanatban mennyire legyen ez tanácsos, azon- erő- től függ, mennyi az ellenség rendelkezésére áll. Ha az igaz, hogy az ellenségnek a balparton csak 15,000, a jobb parton pedig 25,000-nyi embere állna,

ugy mi, ha sietünk, itt is ott is megverhetnők azt. Én e tárgyról Görgeivel fogok beszélni.

A hadműveleteknél egyébiránt legfőbb dolog, hogy Komárom teljes védelmi állapotba helyeztessék.

Lahner tábornok kijavítás végett ezer darabb fegyvert küldött Komáromba. Én alig hiszem hogy az ottani gyár oly állapotban legyen, miszerint azokat hamarjában helyrehozhassa. Ez utóbbi esetben kérem önt, hogy azon fegyvereknek egy részét küldje vissza, hogy én azok kijavítását az itteni puskamivesek által eszközöltessem.

Lahner tábornok 500 mázsa salétromot is szállíttatott Komáromba, hogy az, az ott föltalálendő puskapormalomban földolgoztassék. Mikor történhetnék ez? Valóban jobb lett volna ezen salétromot más, már kész malomba küldeni. Mihegyest ott a puskapormalom készen lesz. akkor én elégséges puskaport fogok önnek küldeni.

P e s t, június 8. 1849.

K o s s u t h L a j o s.

Klapka Győrben kapta ezen sorokat, hová néhány nap mulva Görgei is megérkezett, hogy a főnforgó különzeteket személyesen kiegyenlitse. A harmadik s illetőleg Komáromba rendelt hadtest helyett ekkor a Budáról nem rég Pápára indult Kmettyféle hadosztály vezérlete bízott Klapkára 4—5000 s megerősítésül adott ujoncon kívül. A Duna balpartján álló hadseregnek végre egyelőre Görgei egyenes parancsa alatt kelle állnia. A Duna jobb partján s a Csalóközben az elárkolt tábor s a komáromi vár földözetére maradt tehát Klapka parancsnoksága alatt: a hetedik és nyolcadik hadtest; továbbá Kmetty ezredes hadosztálya, egészben 29 zászlóalj, 28 eskadron s 76 ágyú.

Julius hava borús napokkal virradt föl a magyar házára. A Győr mellett s a Vágnál elvesztett csatákban a szabadságharc ügyének föltartóztatlan hanyatlását szemlélék a hazafiak, kivált a fővárosban. Pest búsan komor tekintetet vett föl, s a bezárt boltok, a dunaparton dolog-

talantul s nyugtalan kíváncsisággal hulámzó tömérdek embercsoport, az itt ott keresztülsiető ujoncok, sebesültekkel érkezett szekerek, a lőtó futó nyargancok s szállítandó ágyuk le s föl vontatása, aggasztó események sejtelmét ébreszték a polgároknak.

Az osztrák hadak ugyanis Haynau parancsa alatt a Gönyőtől Győr fele terjedő vonalon Győrből június 29-én Mezőörs fele nyomultak s a balszárnnyal 30-kán már Ácsnál voltak, míg a közép haddal Igmánd és Bábolna után Kis-Bért szállották meg. Julius 1-jén az ácsi erdőségekből már megtámadták a magyar előcsapatokat, s miután Csém és Harkályt a kellő fődözzettel megrakták, volna, a komáromi elsáncolt tábor megrohanására készültek. A magyar hadak vezérei ezenben, i. i. Görgei és Klapka, ezen mozdulatokra szintén mindent megtettek, hogy az ellenséggel szembeszállhassanak. Nevezetesen 22,000 emberrel, 4,000 lovassal s 124 ágyúval oltalmazták az elsáncolt tábor, melynek védelme, a második, harmadik s hetedik hadtestet ez alkalommal Pöltenberg tábornok a harmadikat Leiningen gróf s tábornok, a második hadtestet végre az elsáncolt tábor belsejében mint tartalékot Kászonyi ezredes vezényelte. Julius 2-kán korán reggel tett támadást az egyesült osztrák- orosz főtábor Igmánd és Ács felől az elsáncolt komáromi tábornak indulva, mintegy 50,000 emberrel. Rettenetes volt a küzdelem mindkét részről; s estve kilenc óráig tartott, a midőn az ellenség roppant veszteséggel kénytelen volt előbbi állomására visszavonulni; a magyarok pedig Ó-Szöny felől az elsáncolt táborba. A magyarok veszteségét halottakban és sebesültekben 1500 emberre teszi Klapka, az osztrákokét ellenben, kik Duna partján, a monostori sáncokban s eltemetlenül heverték szerteszét, két annyira. Görgei maga, oroszlányi bátorsággal harcolt ezen ütközetben és súlyos sebet kapott. S midőn Klapka a csatatérről szállására tért következő tartalmu két levelet kapott Kossuthtól:

I.

Az ország kormányzó Klapka tábornoknak.

Kedves tábornok ur!

Görgei a nekem adott s egy miniszter s két tábornok által biztosított szót megszegte.

Neki hadügyminiszternek kell megmaradnia; de a főparancsnokságot tovább egy pillanatig sem viheti már. Mészáros altábornagy van főparancsnokká kinevezve.

Görgei tán nem fog engedelmeskedni. Az gyalázat, az árulás lenne, mint az ő szőszegése, s miként az ő önalárendeltsége Bayer befolyása alatt, határos az árulással.

Az valami rettenetes a mit ő nekem ír!

Tábornok ur! a hazának sőt Európának szabadsága függ attól, hogy most a táborban semmi egyenetlenség, semmi pártviszály ne támadjon.

Én önben egy római jellemet tisztetek. Mindenek előtt a haza és a szabadság! Támogassa ön Mészáros altábornagyot ennek okait én közölni fogom önnek. Isten és a történet fognak felettünk ítélni.

Én önben tábornok ur nem fogok csatlakozni!

Pest. július 1. 1849.

K o s s u t h
országkormányzó.

II.

Az ország kormányzó Klapka tábornokhoz

Én ezennel értesitem önt, hogy én az ország által reám ruházott hatalom erejénél fogva, a minisztertanács meghallgatása s határozmánya szerint, mai napon a nép nevében, hazánk hadcsapatainak főparancsnokává Mészáros Lázár altábornagyot neveztem ki. Ennél fogva rendelem és parancsolom a

nép nevében, hogy a hadtestek, hadosztályok, várparancsnokok s főleg az egész tábor, az ő intézkedései s rendeleteinek föltétlenül engedelmeskedjenek, sőt mint törvényes főparancsnokot megtörhetlen kötelességnek tartásuk megismerni, s a hazaárulás büntetésének súlya alatt senki ellenkezőleg ne cselekedjék.

Az önnek annyi hőstett s önfeláldozással megpecsételt hazaszeretetére kérem a nép és szabadság nevében: hogy ezen rendeletet saját hadtestének pontos megtartás végett mindenki vel tudassa s megtartassa.

Az egységet, mely a jelen vészteljes pillanatban egyedül mentheti meg hazánkat s Europa szabadságát föntartani, s hazánk és a szabadság megmentésére az ön megpróbált hűsége, loyaltása s hőslélkével, minden személyes tekinteteket félretéve, minden erővel közrehatni, miért is én önnek a haza háláját, az öntudat magasztos jutalmát és a történet méltánylását benső tisztelettel ezennel biztosítom.

Pest, július 1, 1849.

Országkormányzó:

Kossuth L.

A hadügyminiszter távollétében:

Szemere,
miniszterelnök.

Mi ragadta Kossuthot ily kétségbeejtő jajongásra? Mit művelhetett Görgei hogy a kormány a vízbefuldoklóhoz hasonlólag, a még tegnap istenített hőst magától eltaszítva, egy sokkal ügyetlenebb aggasztyán kezére bízta a honmentő seregek vezérletét? Semmi egyéb, mint egy alaptalan elrémülés, melyet Görgei néhány száraz sorai idéztek elő. Miután t. i. Görgei már Győrt sem vala képes tartani s táborával a komáromi sáncolatok mögé kényszerítették vonulni, egyenesen megírta a kormánynak: „hogy az ellenség túlnyomó ereje miatt ő a fővárost többé nem földözheti, s hogy a Duna jobb partját is kénytelen föladni s Komárom falai közzé zárkozni. Ennélfogva ha tetszik a kormánynak Komáromba jöni, ám jöjjön; ha pedig nem: gondoskodjék magának más székhelyről s küldjön minél több hadkészletet.“ Növelte ezen rémüle-

tet Ludwig kormánybiztos jelentése is, ki ép ez időben Görgei táborában tartózkodván ezen rövid-de megdebbentő jelentést tette a kormánynak: „Szabaduljon a ki tud!” Pedig mind ezen jajkiáltás akkor történt, midőn az osztrák seregek még legnagyobb részt Győrben volt! A kormány azonban az ijjelelem ezen első perceiben nem nyomozódott többé a dolgok valódi állása körül, hanem még az nap nagy sietséggel elnapolta az országgyűlést, felfüggeszteté a bankjegyek gyártását, a raktárakat kiürítetté s minden készletet Cegléd felé szállíttatott. Tudvalevő dolog az is, hogy a győri csata után Görgei azon parancsot kapta a kormánytól, miszerint egész táborával rögtön nyomuljon Pest felé s fűdözze a fővárost. Ő ezt megígérte, s miután adott szavát meg nem tartá, nem törődött senki mulasztásának netaláni alapos okaival. A kormány maradott tehát Mészáros kinevezésénél; készült elhagyni Pestet, intézkedék a további hadműveletről s Kossuth és Szemere aláírásával következő levelet intézet Klapkához:

Az országkormányzó Klapka tábornokhoz:

Pest, jul. 3. 1849.

Polgár tábornok!

Ezen címmel üdvözlöm én önt, hogy kifejezhessem a mit én a haza nevében öntől várok: értem a polgári érzelmet; ön engedelmeskedni fog s a haza meg van mentve.

Ön marad Komáromban s a vár és az elsáncolt tábor fűdözetére megtartand 18,000 embert. A többi hadtesteket Nagy Sándor fogja levezetni. Az által, hogy ön az ellenséget megverte, kívánságom, miszerint a hadsereg az Aldunánál összpontosíttassék, kivihetővé tétetett.

Ezen szándoknál pedig annál inkább meg akarunk maradni, minthogy Arad, s ez által 66 ágyu, 2000 mázsa lőpor s 1500 darab lőfegyver a mi kezünkbe esett.

Az elfogott tiszték Debreczenben kicsapongásokat követtek el, mire a nép őket, agyonverte.

Mi Perezcel számára 48 óra alatt 8000 honvédet s négy osztálynyi huszárságot hozunk össze.

Valameddig s valamikor csak ön a várban van: Ascherman az ön parancsa áll mindenkor.

Bizodalom és kitartás!

Éljen a haza!

Kossuth országhormányzó.

Szemeré miniszterelnök.

Julius 6-kán Pestről még egy iratot intézett Kossuth Klapkához. Ezen irat következőleg szól:

Ma érkezett meg Visovszky tábornok a maga hadesapataival Czeglédre; holnap teszi magát mozgásba Körös, Kécskemét és Szabadka felé.

Perczel tábornok, kinek rendelkezésére 10,000 embert adtunk, holnapután teszi magát át a Tiszán; előőrsei ma már Kis-Ujszállásnál állanak, s hadesapatai egy része Törökszentmiklóson és Szolnokon; az ellenség a Tiszánál állomásozik. A népfölkelés egyébiránt erélyesen megy, s mihelyest Perczel a Tiszát átlépte, őt egy egész tömeg támogatandja. Nagyváradon egy 5600 embernyi fölfegyverzett néphad áll 1200 honvéddel, 650 huszárral s 8 ágyuval.

A tiszántúli vidéket illetőleg engem nem aggaszt semmi gond, miután Erdélyben az állapotok jelentékenyül megjavultak. Azon oroszok, kik Szebenből indulva Háromszékbe betörték s Kézdivásárhelyt elfoglalták, nagy sietséggel vonultak vissza ismét Szebenfelé egész a háromszéki határokig, és pedig oly nagy rendetlenségben hogy Sepsi-Szentgyörgynél saját élelmi készletöket is hátrahagyták. Így értesítenek júli. 3-dikáról. Bem Tekéről indulva Besztérczének nyomul az ellenség ellen s erősítéseket vön magához, miáltal ő hátulról többé nincs fenyegetve, s reményli, hogy a szemközt álló ellenséget megveri.

Ennek folytán rendelem s a nép nevében pontos teljesítést követelem:

1. Miután a haditanács csak azon tárgyakkal foglalkozott, melyek egyedül a hadműködésekre vonatkoznak, annál fogva gondja legyen önnek, hogy a haditanács csakis ezen

eszekvési körre szorítkozzék s az országgyűlés és kormány rendeleteinek bírálgatásától mindenkor távoltartsa magát, a mi a hadvezetés természetével teljes ellenmondásban is lenne. Ön ezen rendszabályt szoros felelőség terhe alatt teljesítendi s teljesíttetni fogja. Én csak azt sajnálom, hogy eddig nem történt.

2. Miután az ottani kormánybiztos ur Ludwig János a tábornót elhivatik, annak helyébe Bónis Sámuel neveztetett ki, a kinek kötelessége a haditanács tárgyalásainál résztvenni, nem azért ugyan, hogy ő magát a kotona, tacticalai vagy éppen strategiai intézkedésekbe ártsa; hanem hogy a tábornál ez által is képviselve legyen a kormány s hogy ez uton a politikai s hadi munkálatok közt összhangzás hozassék létre.

Magától értetődik, hogy amennyiben a kormánybiztosnak egyrészt kötelessége a fölött örködni, miszerint az érdem megjutalmaztassék, úgy más résztől arról is gondoskodnia, hogy az ország törvényei, a kormány intézkedései a miniszterium által szilárdon megállapított hadműveleti tervek s az általános polgári szabadság egyéb érdekei hűségesen fogantossittassanak.

Mindezennél fogva ön Bónis Sámuelnek mint a kormány képviselőjét oly bánásmódba fogja részesíttetni, mint milyen az ő állásához szabva van.

A nemzet és az annak akaratából származott kormány, elismeri, méltányolja, s a hála mély érzetével tiszteli a hősiséget, mivel ez által mentetik meg a hon az ellenségtől; hanem a haza nem csak az ellenség kezé, de belső pártviszályok miatt is elveszhet. Az ellenség által okozott halál tiszteletteljes lehet, ámde az önkezünk által okozott, gyalázatteljes; mivel az a nemzet öngyilkossága.

Tábornok ur! Ön római jelemmel bír.

Én önben nem csupán a vitéz harcost, hanem a szabadságszerető polgárt is tisztelni tanultam, és ezért az az ön rendíthetetlen hitem, hogy ön a kormányt gyámolítani fogja mind a haza végvédelmezésében, mind a szabadság föntartásában.

Buda-Pest, július 6. 1849.

Az országkormányzó:

Kossuth L.

A miniszterelnök:

Szemeré.

X.

A főhadparancsnokság s Kossuth levelezése Klapkával és Görgeivel, július elején. Haynau közlése. Csata Komáromnál, júl. 11-én. Kossuth utolsó levelei.

Hogyha Kossuth a főnebbi irat helyett személyesen megjelent volna a táborban, minden rendbe jöhetett volna még, s a hadsereg nem lett volna egy kétes bizonytalanság nehézségeivel küzdeni. Mert Görgeit szerették ugyan a hadsapatok; de ezen vonzalmat Kossuthnak minden, szívet megnyerő ékesszólása s roppant tekintélye, könnyű módon paralyzálhatá. S Görgei a kormányzó jelenlétében semmi esetre sem bátorzkodott volna a kellő engedelmességet megtagadni vagy oly ármányokat szőni, melyek a kormány minden üdvös intézkedését megghiúsíták. Kossuth azonban ez időben különben igen csekély erélyt fejtett ki, s lelkét bizonyos elmarjultság szállta meg, s lehet, hogy vagy nem volt elég bátorsága szembe szállni Görgei fenyegető dacával, vagy tán barátai is tartóztatták attól, kiknek ő csaknem rabjuk volt. Ezenkívül Mészáros is csak úgy immelámmal vitte a dolgokat; a tábornoktól szintén távol tartá magát s így minden attól függött hogy egy részről mily lépésre határozza magát Görgei, más részről mily sikerrel fog mozogni Klapka. A következő levelek még inkább földerítik az ekkori zilált helyzet vigasztalanságát.

A főhadparancsnokságtól a földunai tábor parancsnokának Komáromban.

„Minekutána a legjobb idő elvesztegetve s a Duna jobb partja Neszmélynél az ellenségtől megrakva van, s tán a körülfekvő magaslatok is ellenséges kezekbe jutottak, én önnek mint katona azon tanácsot, s mint főparancsnok azon rendeletet adom, hogy az ide rendelt több mint 40,000 emberből álló egész táborn, inkább Komáromban tartsa meg, mintsem hogy az ellenséges vonalon egy kétes áttörési kísérletet mérjen el, s magát üldözőbe vesse. Mindenesetre el ne mu-

lassza a 3000-nyi lovasságot, miután ön különben se lenne képes Komáromban oly sok lovasságot tartani,—Paks felé küldeni, hol az átmenetelre egy kész hid áll már rendelkezés alatt.

Mészáros Lázár,
altábornagy s főparancsnok.

A főhadparancsnokság Görgei tábornoknak.

Pest, július 9. 1849.

„Én kérem önt a haza nevében, melyet ön oly nagyon látszik szeretni, hogy nyilatkozzék: vajjon akarja-e magát alávetni a kormány rendeletének, s hogy vajjon elhatározta-e ön a hadsereget ide levezetni, hogy tudhassuk, mihez kelljen magunkat tartani. Mert itt hiába számoltunk mi az ön hadsapataira, melyeknek másutt kellend alkalmaztatniok, hogy ha ön ide nem jön.

A haza veszedelemben van s ezen veszedelem az ön késedelmezése által mindinkább nagyobbodott. Ha ön ennél fogva ezen veszély elhárítására közrehatni akar, úgy sürgetőleg szükség, hogy a duna-balparti hadcsapatok mozgásba tétessenek, miután Klapka tábornok értesítése szerint a hid a budai oldalon már összeromboltatott volna. Még most mozogni lehetséges, mivel az ellenséges előrsők e hó 8-án csak Harsány-nál állottak, s mert a Tiszán túl, hol Debreczen mellett az ellenséges erő föllálitva van, részünkről az ellen tüntetés fog tétetni. Így Vácot 3—4 nap alatt még el lehetne érni s az ottani 18 fontos üteget, mely az oroszok ellen jó szolgálatot teend, elvinni.

A mi hidátjáratunk Baja mellett, hol azt Wehle százados 24 óra alatt tötötte össze, már kész. Ha az használhatatlan lenne, úgy már előkészületek tétetvék miszerint 15,000 ember ágyukkal s egyebekkel 24 óra alatt átmelessen.

Én még egyszer fölhivom önt, nyilatkozzék, hogy mit gondol cselekedni? Nagy Sándor tábornok Vác és Gödöllőre van rendelve. En Czepléden várom ön választát.

Mészáros Lázár,
altábornagy s főparancsnok.

Az országkormányzó Görgei tábornokhoz.

Czepléd, jul. 8. 1849.

Senki sem érzi jobban mint én, azon megmérhetetlen szükségességet, miszerint a hadsereg pénzt kapjon; senki sem tudja jobban mint én, hogy mily rossz benyomást teszen az, hogy ha a nép szolgálmányai nem készpénzzel fizettetnek. Azonban mint-hogy ön 29. vagy 30-dik júniusban azt írta, hogy a kormány-nak Pestről el kell sietnie, mivel az ellenséget tovább föl nem

tartóztathatja, sőt hogy ön attól már túlszárnyalva is van, s a főváros egészen földzetlenül állna, a kormánynak kötelességévé lön, hogy a bankjegysajtot megmentse. Az már most meg van mentve; de 14 napig semmi pénzt sem lehet teremteni. Ez a következése a hirtelen feloszlásnak, melyen én nem segíthetek. Ennél fogva nincs már most más mód, mint néhány napig miúdent, a mit csak nyugtatványok vagy utalványokkal földözni lehet, készpénzben nem fizetni. A készpénznek onnélfogva csak a katonaság fizetésére kell fordíttatnia.

Legyen ön tehát szíves az élelmezési felügyelőséget oda utasítani, hogy az a maga utalványait a hadügyminiszteriumhoz Szegeden fizetés végett 14. nap alatt kiállítsa.

Én már egy kölcsönt is megkísérlek kieszközölni Budapesten, és kaptunk is egy fél millió forintot. Ebből küldtünk Komáromba 200,000 forintot, s fizettük a júliusra eső hadiköltségeket.

A fő hadikasszák, melyeknek pedig ismerniök kell az itteni viszonyokat, azon hibán kezdték, hogy a helyett miszerint minden egyes zászlóaljat tiznapra elégítsenek ki, több zászlóaljnak egész havi illetékét kiszolgáltatták, mialatt másoknak ismét semmit sem fizettek.

Megjegyzem azt is, hogy a havi pénzszükséglet kimutatása a mainapig csak részben érkezett be. Egyébiránt tenni fogok, a mit csak embernek lehetséges. Az országhormányzó:

Kossuth Lajos.

A főhadparancsnokságtól a földunai tábor parancsnokának.

Szolnok, jul. 10. 1849.

„Biztos értesítések szerint f. hó 9-én reggel kozák előrsök mutatkoztak Jász-Berény körül, következésképen az elenség főhadí ereje csak pár napi járatra lehet hátrább, s tán Mező-Kövesden állhat.

A mi táborunknak egy része Wisoczky tábornok vezérlete alatt Szolnok felé vonul, a Tiszavonal védelmére.

Én azért írom meg ezt, hogy a hadparancsnokság, szükséges elővigyázattal működjek közre a hadmenetre, s a tábor ne veszélyeztessék. A tábornak mindenesetre Vác felé kell a maga irányát tartani, s onnan haladéktalanul vagy a vasúti vonal hosszában Szegedre indulni, vagy, ha a hadcsapatok biztonsága azt kívánná, Komáromba visszavonulni. Értesítsen ön engem a hadsereg állásáról.

Mészáros Lázár,
altábornagy s főhadparancsnok.

Haynau a már érintettük legutóbbi esata után Nagy-Igmándra tette szállását s a vidék lakossága különösen pedig a lelkészek ellen kérlelhetetlen szigorral lépett föl. A harcsmojas császári hadvezér a Duna jobb partján mint egy félkörben zárolta el a magyar hadakat Ácstól Almásig terjeszkedve. Ács előtt Schlick tábornok állott az első, s Csém és Mocsá előtt a negyedik osztrák hadtesttel; Kis- és Nagy-Igmánd mellett pedig a Paniutine orosz hadosztály, mint tartalék. A harmadik ellenséges hadsereg Ramberg tábornok vezérlete alatt, elvállva a főhadtesttől Budának tartott, s előcsapatai oda július 10-én be is vonultak.

A kormány még ekkor Szegeden nem volt.

A földunai magyar hadsereg osztályai 10-én Komáromban öszpontosíták magukat, s 11-én reggeli hét órakor öldöklő viadalra keltek az ellenséggel. Ezen csata be kell vallanunk, bár hősi önfeláldozásokban gazdag, de eredményre kedvezőtlenül ütött ki a mieinkre nézve, kik bár a legnagyobb rendben, még is 1500 embernyi veszteséggel kénytelenítvék visszavonulni Komárom falai s megvihatlan árkolatai közé.

Még ezek odafönn történtek, a tiszai hadsereg is levonult Szegedre, melyet három irányban Mészáros s Dembinszky, Visocky és Perczel vezettek. Hogy mikép állottak ez időben az ország dolgai az alvidéken Kossuth következő leveleiből kitetszik:

Perczel Mór tábornoknak!

I. Édes Móricom! Vettem 21 — 25-dikről leveleidet. Köszönöm. Csak ne haragoskodjunk; mert az soha nem vezethet jóra. Ellenben az igen jóra vezet, ha közlöd velem a bajokat, tanácsot adsz, s gondolatot cserélve együtt mindég megtaláljuk a legnagyobb orvosló szert. Én tudom hogy senki, s én sem szeretem tisztábban s jobban a hazát, mint te, de légy te is meggyőződve, hogy senki s te sem szereted tisztábban, jobban a hazát mint én. E kölcsönös hid közöttünk mindég fel fogja azon egyetértést tartani, melynek állni kell, hogy a hazát megmentsük. Epen most kapom a legbizonyosabb s tö-

kéletesen positiv tudósítást, hogy Görgei tegnap már Miskolczon volt, s ma alkalmasint Kövesdíg lesz; egy része legalább vele van; az első hadtest (Nagy Sándor a harmadik (Leiningen a hetedik Pöltemberg) Görgei Armin és Beniczki csapatai; minden esetre felül 30,000-en. Itéld meg, jobb lesz egyenesen csatlakoznotok, mit már az ellenség meg nem gátolhat, vagy combinative két oldalról operálnotok, s tedd magad biztos kurírok által minden esetre rapportba a felső hadsereggel.

Csak most háritsuk el a viszátkodást. —

A két öreg urat illetőleg igazad van. Az egyik (Dembinszky) mindent felejtett a másik (Mészáros L.) csak amannak szemeivel lát. Mondod szép módot kellene találnunk, hogy elmenjenek. Gondolkoztam. Mást nem találtam mint azt, hogy magam megyek a sereghez. Fővezért nem nevezek, hanem mint kormányzó képezem a harmonia kapcsát veled egyetértőleg, és tanácsotok után intézem az operáció irányát; úgy például mint Czegléden tevénk. Aztán a dispositió a ti dolgotok. Így, bizony csak így lehet véleményem szerint a sok mindenféle személyes surlódásokat kikerülni; nem lesz kérdés Mészáros és Dembinszky, Te és Görgei közt, hanem barátságosan értekezve eszközölöm az irány egységét, aztán gonddal leszek, hogy amaz harmonice működjék, te pedig disponálj szintugy harmonice a kezed alatti hadtestekkel — és megveritek a muszkát szépecskén. Minden más mód nem lesz ment a surlódástól. Az hogy a kormányzó rendelkezik az irány felől, elvben semmi susceptibilitást nem okoz. E mellett tán jó volna, hogy egészen még se olvadjon egybe Görgei s a te sereged, élelmezési tekintetből is, hanem maradjon külön mindenik s dolgozzék egy célra; a kapocs majd én leszek.

Kérlek felelj mindjárt sietve, mert csak válaszódat várom, — ha egyet értesz azonnal fölmegegyek elébb hozzád hogy az öreg urakkal végezzünk, aztán a másik táborba. Tegnap négy brigadja az ellenségnek Soroksárra vonult; előőrsei egészen Laczházáig száguldoznak. Ha operatívóidat nem zavaráná, Kecskemétig igen jó volna, ha bár csak egy batalion egy osztály lovas, egy pár ágyu. Ekkor bizony mindjárt talpon állana 15—20,000 ember. E nélkül nem lesz siker; azonban ezt magad legjobban megítélheted. Partiálitást ha említez az mindég csak vélemény; az irány, melyet leveledben kifejezel az, melyet én is helyeslek. T. i. Görgei csatlakozását elősegíteni (ez már meg van); a Duna s Tisza közötti vonalt — a Tisza jobb partjával fedni — miként az a te dolgod. Ez a defensiv

terv, melyben egyetértünk. Offensive? a körülményektől függ. Előttem így lebeg. Irány — Pest. Görgei Gyöngyös Hatvanak. Te meg oldalról Gödöllőnek — mindig in gleicher Höhe. Ez csak ohajtás. Lehet-e? Ti ítélitek meg. Ha szükség lesz még Kmettyt is felhozzuk.

Nagyon igazad van, hogy Jellachich akkor is megszökött volna, ha száz Visockyt küldtünk volna le. A mely had ugyanis elveszíté a verbászi csatát, más nap holmijét Tittelből már Eszékre küldötte s maga is arra szökött. Megint Flanquenbewegung! De Kameniczot ugyancsak megrakták ám eszéki nagy ágyúkkal, s még Guyon is azt írja hogy nagyon kemény dió.

Én úgy rendelkeztem, hogy ha „mit Aussicht auf Erfolg“ lehet, támadjunk azonnal; mert Syrmium, Fiume, s még Kamenicz, Karlovicz áll, Tittel sem biztos, ha bevennők is. Ha pedig offensive nem dolgozhatunk, — mert Jellacsich megszökött, Kameniccel pedig nem birunk, úgy Kmetty jöjön fel, vegye magához a bajai 2000 embert, s föl a Duna mentében — ha offensive operálhatunk, — ha nem: szélső balszárnyát a defensiv vonalnak. Én meg az alatt egy új armádát fogok allítani, hét batalionra, különben is van emberem s valami lovasság is, — de fegyver fegyver? Nekedmégis küldtem 1000 darabot; kaptad-e már? Pénzünk csüttörtöktől kezdve már lesz, ha meg nem ugratnak Szegedről, addig azonban csak napról napra lehet fedezni szükségünket. Tegnap küldtem Luzsinszkynek 50,000 frtot, Guyonnak szinte annyit. Neked pedig, hogy kézi cassád egészen üres ne legyen, s kémeidet fizethesd, küldök ezennel 10,000 forintot ezüstben.

A mint lehet Édes Móricom. — Áldjon Isten.

Szeged, július 25. 1849.

hű barátod:

K o s s u t h L a j o s. m. k.

N. B. Halassy mégis leginkább előtudja azon vidéken teremteni az élelmi szereket, hanem szükséges, hogy a lószámot tudja körülbelől. Egészen nem lehet; ismerem én az ujseregteremtés nehézségeit,

K. L.

Szentes, július 28. reggel 9 órakor 1849.

II. Édes Móricom! Eddigi mozdulataidat nagyon helyesnek tartom. Így Aulich hadügyminiszter is.

Én elindultam, hogy Görgeivel találkozáva megtegyem a

diposíciókat, iránya felől s céljával tisztába jöjek; ámbar Tisza-Szentmiklósnál megtudtam, hogy 10—1500 muszka Füredet elfoglalá, éjjel egészen Madarasig mentem, egy órányira a muszka előőrsökhez, tovább mennem lehetetlen volt, mivel Korponai akkor már a Hortobágyról is elvonult Debreczen felé, s így a muszka köztem és Görgei között állott. Tehát csak írnom lehetett, nagy kerülettel.

Én épen nem bánom, hogy a muszka átjött Füreden, mert legalább az, a mi átjött, nem tódul nyakadra s Görgei 30,000 emberével nem kis dolga lesz, Sőt azt hiszem, megtudván, hogy Görgei már a Tiszán túl van, vagy több embert kénytelen átküldeni s e szerint magát megzavarni, vagy visszavonulni kénytelen s ekkor Görgei vagy Czibakházáról fog operálni hátába az utánad nyomuló ellenségnek, vagy sebesen jöhet le a Maroshoz. Mindkettő jó.

Guyon 31-dikén érkezik Szegedre; reménylem még elég jókor. Azzal és a szegedi kis erővel, hozzá Lenkey hadosztályával 40,000-et haladó számmal leszünk Szegednél, s ezzel csak megmérkőzhetünk.

Lenkey mit csináljon? az algyői hid csak addig állhat, míg te Kis-Teleken vagy, aztán nem mehet át a Tiszán, hanem csak Makó felé tarthat; adj neki utasítást.

Én mindjárt megyek Vásárhelyre, onnan Algyőnek, ha átmehetek, vagy hozzád, vagy egyenesen Szegedre, mert ott képzem, hogy nagy a félelem. Majd segíték rajta.

Áldjon Isten.

barátod

K o s s u t h m. k.

A kormány és a tiszai hadsereg július végén csaknem azon egy időben érkeztek Szegedre, de az ellenség, különösen Haynau táborra mindenütt nyomában. E szörnyítő helyzetben az országgyűlés immár eljöttnek tartá az időt, hogy mielőbb siessen a kiegyenlítés ösvényére. Határozatokat hozott tehát, melyekben a szerbek és oláhok nemzeti jogegyenlősége kimondaték, teljes bünbocsánat biztosítatván egyszersmind minden politikai bűnös részére. A kormány azonban Szegeden sem maradhatott sokáig, mert a tábornokok arra határozzák magukat miszerint Szegedet, mint tarthatlan pontot feladandják. De alig hogy a kormány és a hadsereg Szegedről kivonult, Szőregnél — félórányi távolságra Szegedtől, táma-

dást intézett s a magyar hadakat nem csak megverte, de szét is robbantotta. Ezek most Temesvár felé nyomultak; a kormány pedig Aradra. Senki sem tudta hogy mi történend s Dembinszkynek a tiszai magyar hadak ezidőbeni fővezérének mily hadi terve van. A közhírnök pedig és a seregek demoralizációja minden perccel növekedett.

Erdélyben is kétségbeejtőleg folytak a dolgok. Bem az orosz hadaktól minden oldalról körülkerített s bár vivott is ki egykét győzedelmet, nem tarthatot többé egyetlen hadipontot sem. Kossuth most kihivta Erdélyből az agg bajnokot s a déli vagyis tiszai egyesült hadak élére állítá. Temesvárnál augusztus hó 9-én érkezett meg Bem s azonnal támadást parancsolt az ellenség ellen. Temesvárnál egyesült a magyar tiszai hadsereg gr. Vécsey zároló táborával is, mely e várat ostromzár alatt tartotta; — de egyesültek az osztrák és orosz hadak is. A retentő viadal ismét a mieink hátrányára ütött ki, kik Bem vezérlete alatt kénytelenitvék Lugosra menekülni, jóllehet a szövetséges császárok hadai épen nem is üldözik.

Épen azon időben, midőn Kossuth a temesvári csapás hírével, érkezett meg Görgei is Aradra a maga hadtesteivel. A pusztuló Jerikó falai közt nem volt nagyobb zürzavar, mint most Aradon. Hire jött, hogy a muszkák is a kapunál állnak már, de nem ellenséges, hanem, barátságos indulattal, s készek Magyarország részére az 1848-diki alkotmányt biztosítani, ha Konstantin nagyherceget fejedelmül fogadják a magyarok. S a közvélemény oly készséges hajlamot hangoztatott e hirre, hogy Kossuth indítatva érezné magát Szemere Bertalan s Batthyány Kázmér gr. s minisztereket az orosz táborba küldeni, s e felől tudakozódni. Kiderült, hogy e vak hirnek semmi alapja, s hogy az, a Görgei táborából került ki. Aradra érkezvén Görgei, mindjárt azon kérdést intézte Kossuthhoz: képesnek érzi-e, egyedül magát arra, hogy a hazát megmentse? Ez természetesen „nem“-mel válaszolt, ha csak, — ugymond — őt Görgei is nem támogatja. Görgei egész önérzettel felelé, hogy ő igenis kész támogatni a

nemzeti kormányt, sőt képes megmenteni a hazát, de csak azon föltétel alatt ha hogy Kossuth azonnal visszalép s őt (Görgeit) dictátorrá nevezi. Kossuth menten öszszehívta a miniszteriumot. De Szemere és Duschek hiányzottak a tanácsból. Aulich, Csányi és Vukovics Görgeire szavaztak. Erre Kossuth letette a kormányzói tisztséget, s mint tudjuk, augusztus hó 11-éről kelt kiáltványa szerint, a legfőbb hatalmat Görgeire ruházta.

Most látta mindenki, hogy minden veszve van. Maga Kossuth is lemondott minden reményről, pakolózott nagy sebbel lobbalt, s az aradi várból oly hirtelen s oly titokban tűnt el, hogy legmeghittebb barátai sem tudták távozásának óráját s útjának irányát.

Görgei aug. 13-kán föltétlenül megadta magát az oroszoknak, s dicskoszorus hadaival Világosvár s a Boros-Jenő közötti széles országuton lerakatta a fegyvert.

A bujdokló Kossuth még nem is sejtítvén e tényt, Bemhez Teregováról következő utolsó levelét intézte :

Bem altábornagy urhoz!

Terego va, auguszt. 14, 1849.

Én, az én személyes biztonságomra nézve, mit sem aggodom. Engem az élet kifárasztott; látván azt, hogy hazám szép épülete s azzal Europa szabadságának szentsége, nem ellenségeink, hanem saját testvéreink által mikép döntetett össze. Ennél fogva nem az élet iránti gyáva szeretet az, mely engem az eltávozásra határozott; hanem azon meggyőződés, hogy jelenlétem már ártalmas lett hazámra nézve.

Guyon tábornok írja nekem, hogy a Temesvárnál egyesült hadsereg teljes fölözslásban van; altábornagy ur! azok már egészen harc képtelenek; az egyetlen harc képes hadsereg élén álló Görgei, mely ezen tudósítás szerint még létezik, — kijelentette: hogy ő engedelmeskedni nem; hanem csak kormányozni akar.

Én őt megeskedtettem hogy hazafi legyen, s a hazához hű

maradjon, s én ő neki tért nyitottam. Én jelenleg semmi egyéb, mint egy egyszerű polgár vagyok. Én Lugosra mentem, hogy szélyeltétekintsek azok iránt, a mik ott történnek; s hogy lássam, mily haderőre számithatunk még, ha a harcot tovább folytatni akarjuk. A Vécsey tábornok hadseregét jólrendezett állapotban találtam; s jó szellemben; a többit teljes föllozslásban. Deseffy és Kmetty kinyilatkoztatak, hogy az ő hadaik harcolni többé nem fognak, hanem az első ágyu lövésre egymásután szétfutni.

Az élelmezésre nézve roppant hiányt találtam, s azt, hogy requisitiókra vagyunk szorítva. Ez egy siralmas útmód mely irántunk az egész népséget ellenséggé teszi. A bankógyár visszavitetett Aradra; tehát Görgei hatalmába. Ebből én azon meggyőződésre jutottam, ha Görgei magát föladja: a Lugosnál táborzó hadsereg 24 óráig sem tarthatja föl magát, hol minden kiélhetési mód hiányzik. Egy hadsereg kényszerzsarolások s adók által ellenséges földön fűntarthatja ugyan magát, de saját honában!...

Én a magam részéről soha nem fogom kezemet saját népem ellen ellenséges rendszabályok érvényesítésére kinyujtani, s örömetebb akarhám azt saját életem föláldozásával megmenteni, de elnyomni: soha! Láthatja tehát Tábornok ur hogy ez egy lelkiismeretes ügy, ki tegnap vissza nem léptem azért, hogy a kormánygyeplőt ma ismét kezembe vegyem. Ha a nemzet és hadsereg mást végez, akkor az ügy máskint alakulhat; de a Görgei hadserege, mely legvitézebb mindannyi közt, kell, hogy ehez járuljon; különben egyszerű polgár vagyok, s mint ilyen szenvedőleges jelenlétemmel nem járulhatnék rendszabályokhoz, melyek a rémuralom, megszállás, fosztogatás, elnyomás s az erőszakos kicsikarásokéi.

Ha Görgei hadserege engem szinte felhív, hogy a kormánygyeplőt ismét kezeimbe vegyem; ha önnek néhány siket hadmivelete lehetővé teszi a hadsereg fentartását minden erőszakos s a népet elnyomó rendszabályok nélkül biztosítani; ha lehetővé tétetik a bankóprés működése s az rendelkezésem alatt álland: ezen három feltétel alatt, s ha a nemzet ismét felhív, a kormányt átvesszem, ha nem, -nem. Mert a háboru előttem nem cél, de csak eszköz a haza megmentésére.

Ha nincs valószínűség e ezélt megközelitni, aia magamat soha nem adom, hogy a harcot a harc kedvéért folytassam.

En tanácslom ennél fogva önnek mint polgárnak és becsületes embernek, hogy a népképviselőköl alakitson össze egy bizottmányt, mivel csak a souveraine hatalom rendelkezhetik a kormányzat iránt. Küldjön ön kurokat Komáromba és Péterváradra, hogy tartsák föl magukat, s szerezzon ön biztos tudomást magának az aradi várparancsnok közreműködéséről. Erre van szükség mindenesetre, nem az én jelenlétemre. Mert ha ön erőszakos rendszabályokra van kényszerítve a nép ellen, hogy saját hadseregét föntartsa, én azon rendszabályokat tulajdon jelenlétemmel egyátalában nem támogatnám.

K o s s u t h L a j o s.

